

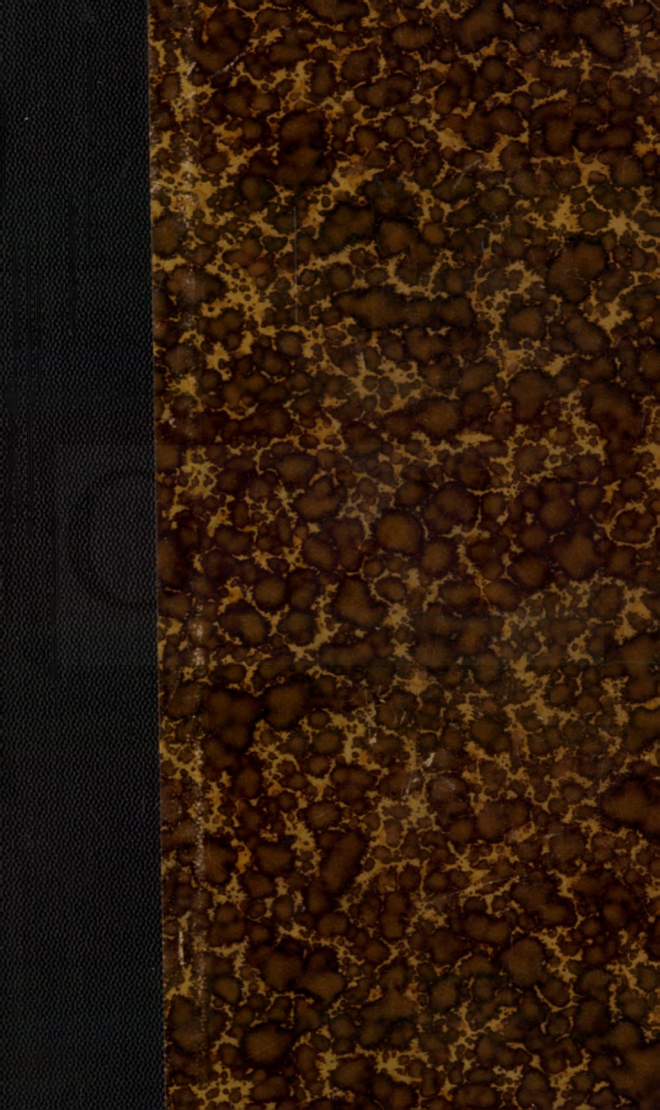
3795A

LUX

Anna corda

—

N. M.

OSZK

1880

1880

OSZK

A UNA CORDA

(EGY HÚRON)

IRTA LUX TERKA

25

A UNA CORDA

(EGY HÚRON)

A LINA CORDA

(Egy nő)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A UNA CORDA

(EGY HÚRON)

IRTA

LUX TERKA

□ BUDAPEST □

LÉGRÁDY TESTVÉREK

77954

M. N. MŰZ. KÖNYVTÁRA
Nyemt. Növedékszá.
1909 .év. 462 .SZ.

Légrády Testvérek könyvnyomdája, Budapest.

HÁROM NYÁR

Az első nyáron engem szerettek. A második nyáron én szerettem. A harmadik nyáron se engem nem szerettek, se én nem szerettem.

OSZK

2785

AZ ELSŐ NYÁR

Az első nyáron engem szerettek.

— Aquilina ! — szólt egy őszi délután az anyám, — a tanító ur megkérte a kezdet.

Szeptembervégi délután volt, meleg, de a levegő már nyirkos illatú s a nap már négy órakor könnyű szivvel bucsuzkodott a földtől, mint az öreg ember, aki elfáradt élni és fájdalom nélkül bucsuzik az élettől.

Akkor jöttem ki az udvarunkra nyíló, hátsó templomajtón, seprűvel, szemétlapáttal a kezemben. Vállat vontam. Megkért, hát megkért.

Letettem a seprűt és lapátot, leráztam a port szürke lüszterruhámról, a konyhából

kihoztam egy portörülő rongyot s vissza-
mentem a templomba, törülgetni.

A nyugati oldalról, az ablakokon keresztül besütött a nap s a lilaszínű üvegek reflexe, mint valami szilvaszínű, hamvas köd ülte meg az ötszázestendős templomot.

Tíz esztendő óta mindennap láttam ezt a szilvaszínű, hamvas ködöt és mindennap megcsodáltam. Ilyenkor mintha más formájuk, más színük, más értelmük lett volna az oltároknak, képeknek és az egész vallási miszteriumnak.

Könnyebb, üdébb, érthetőbb volt előttem minden s a hideg, kopott szobrok, képek és freskók mintha megelevenedtek volna ilyenkor sötét, hűvös, ötszáz esztendőös börtönükben.

A Pathmos szigetére számüzött szent János előtt megjelenő isten-anya, mintha akkor szállt volna le előttem az égből, láttam szárnyának csillogását és hallottam a levegőben úszó ruhájának suhogását.

Láttam a szent Katalin martiriumát jelző keréknek forgását, láttam égni a csigára feszített szent Dorottya testét égető fáklákat s láttam az angyalt megmozdulni, amint ezt az elkínzott, vérestestű, drága szűzet ápolja a tömlőben.

És egy könyvem tiz esztendő után is mindennap volt szent Dorottya s egy mosolyom : a paradicsomból neki gyümölcsöt és rózsát hozó gyerek számára.

Az apám, Kárpusz Tikon, a Szent Lélek-templom sekrestyése volt és én már tiz esztendő óta söpörtem, javítottam régi szőnyegeit és hímeztem oltárterítőit.

Tiz esztendő koromtól úgyszólván ebben a templomban laktam. Ismertem minden zúgát, kövét, oszlopát. Tizennégy esztendő koromban már én vezettem az idegeneket a templomban, kik a sok drága, műbecscsel bíró régiségeket látni akarták.

Volt egy kis vezérvélem hozzá, melyből megtanultam : melyik században épült, milyen stílusban, megtanultam a szentek

legendáit, a képek magyarázatát, kik feküdtek a templom sírboltjában, mi különbség van a gót és a renaissance-stil között, tudtam, mik a karyatidák és hermák s tizenöt esztendő koromban tudtam az egész legmagasabb hittant, később műtörténelmi könyveket hoztam ki az öreg fő-tisztelendő úr könyvtárából, azután világtörténelmet olvastam, de tizenhat esztendő koromban egyszerre megcsappant a könyvek iránti érdeklődésem.

Ezután csak elvétve olvastam. A szomszédunkba egy öreg, elszegényedett gróf-kisasszony költözött, ettől megtanultam a csipkeverést, himzést, varrást.

És ezután magam varrtam ruháimat, melyekért sok gúnyt szenvedtem el, ha végigmentem a kisvárosunk utcáin.

Ezeknek a ruháknak mintáit a szentek képeiről vettem le és ugyancsak nem hasonlított a többi leányok mindennapi öltözetéhez.

Hosszu, egybensabott, kék, fehér és szürke ruhákat viseltem, rövidített derék-

kal, bő ujjal, nyak nélkül, vékony ezüstláncon kereszt függött nyakamban és búzakalászszerű hajamat elválasztva, símára fésülve, a tarkómon széles kontyban viseltem.

Mikor a tanító megkérte kezemet, már húsz esztendő voltam. Magas, karcsu, szabálytalan vonásu és mégis szép leány. De a szépségemről nem tudtam. Tükör nélkül fésülködtem, öltöztem s mégis büszke voltam saját értékeimre. Különb embernek éreztem magamat, mint azok voltak, akiket ismertem. Nem voltam sem hiú, sem gögös, sőt alázatos természetű voltam, de hallgatag tartózkodásom annak mutatott.

Az apám, egy apró, kozákhhoz hasonló, csunya kis román emberke, úgy nézett reám, mintha nem az apám, hanem a szolgám lett volna.

Az anyám kiseszű, mankón járó parasztnő volt s én voltam mindene. Még talán az istene is. Én voltam az ész, a szépség, a boldogság, a gazdagság számuk-

ra s én szerettem és sajnáltam őket, mint-ha én lettem volna az anyjuk s ők a gyámoltalan, száanalomraméltó gyerekeim.

Hallottam benn a templomban az anyám mankójának kopogását az udvar kövén s a sekrestyén keresztül bejött utánam a templomba.

Széles, lapos arcú, szemölcsös állú, ötven esztendőss asszony volt, belőlem csak a haja volt meg, mely még mindig tömötten és fényesen világított ki fekete kendője alól.

Odajött hozzám, rámborúlt, csókolgatótt és sírt.

— Gyere ide, — suttogta, — imádkozzunk a Szentlélek előtt . . .

Letérdeltünk a főoltár lépcsőjére.

— Úgy-e, hozzá mégy? — sirdogált boldogan. — Az apád nem is felelhetett a tanító úrnak, mert ép akkor hívatta át a nagyságos főtisztelendő ur . . . Aquilina, drága virágszálam, milyen szerencse! Az apád csak sekrestyés és suszter . . . Te pedig tekintetes asszony leszel.

Most az apám is bejött a templomba s odatérdelt mellém az oltár lépcsőjére. Ő is sírt.

— Aquilina, drága szivecském, hófehér hattyúcskám, milyen szerencse! . . . A tanító úr unokaöcscse a nagyságos főtisztelendő úrnak. És most rokonságban leszünk véle. Aj, oh, szent felséges uram, ott a mennyekben, köszönöm néked! A nőm is köszöni . . . Aquilina is köszöni, a te kis királynő szolgálód; ő: a jó, a szép, az okos, a szegény és tanulatlan Kárpusz Tikon egyetlen leánya . . . Áldassál, áldassál . . .

— Imádkozzunk,—zokogott az anyám.

— Mondjátok utánam: Miatyánk . . .

Ők ketten imádkoztak, én a színek halványulását figyeltem, az árnyak jöttét, amint felülről kikezdték a színes nap fényét és a szentek fejére már rázárták az éjszaka homályát.

Mit tudtam én az életről? Semmit! Soha se mozdultam ki a picike városomból, barátnőim nem voltak, férfira soha se

gondoltam, csak az úr Jézusra, szent Józsefre, ujságot, regényt nem olvastam, tiz esztendő s koromtól a templomban éltem, a néma vérző szentek, a komoly könyvek, a csipkék, oltárterítők, régiségek, virág és tömjénillat között.

Kit szerettem én ? A szülőimet nem úgy, mint a templomomat s legjobban a Szűzanyát, a szenteket, a lefejezett szent Dorottyát.

Mi voltam én ? Ember, leány ? Egyik sem. Egy néma virágszál, mi lélegzik, táplálkozik, de nem szenved és indulatokat nem ismer.

Tudtam én : mi a szerelem ? Csak azt tudtam, hogy leányok és férfiak összeházasodnak s ilyenkor a templomot a rendesnél is szebben ki kell söpörni, föl kell virágozni.

Egy óra múlva eljött a tanító.

Keskenyvállu, rövidlátó, szemüveges, félénk kis fiatal ember volt, két esztendeje nevezték ki a katolikus iskolához s még alig beszéltem vele háromszor. De a

főtisztelendő úr öreg gazdasszonya már egy esztendő előtt elfogott egyszer az udvaron és jóízűen kacagva — ez a kis pirosarcú öreg asszony mindig kacagott — magához ölelt és fuldokolva mondta : A tanító szerelmes beléd ! . . .

Mikor bejött hozzánk, az anyám egyszerre ismét sírni kezdett s az apám nyakába borult a fiatal embernek s megcsókolta.

— Tanító úr . . . Feri . . . édes fiam ! — dadogta mámorosan, aztán kézen fogta és odahozta hozzám.

— A vőlegényed, Aquilina, csókoljátok meg egymást.

A tanító keskeny válla remegett, kis vörösszélű, házinyúl szeme könnyes volt s hosszú, vékony orrának a hegye a meghatottságtól fénylett.

Csak a kezemet nyujtottam oda, nem tudtam volna megcsókolni. Azt mondtam: majd máskor . . .

Februárban volt az esküvőnk. Földig-érő fehér kázmirruha volt rajtam, egy

500 esztendőös *Mária menybemenetele* képről másoltam le és nagyon sok kíváncsi szem nézte végig a *különös Kárpusz Aquilina* esküvőjét.

Szép, havas, ragyogó téli délután volt, az öreg főtisztelendő úr maga esketett bennünket s a szülőim zokogása minduntalan kihallatszott az orgona hangjából.

Már asszony voltam, elmondtam az esküt s az oltár lépcsőjén térdeltem az uram mellett s valami ismeretlen félelem szorította össze a szívemet s ez a félelem irtózáttá vált, mikor vacsora után az uram fölállt az asztal mellől s azt mondta :

— Most már megyünk haza, drágám !

A szívverésem elállt, ájulás környékezett.

Az uram észrevette. Megszorította a kezemet.

— Ne féljen, — súgta komolyan és gyöngéden.

Kocsira ültünk s hazamentünk. Az úton nem szóltunk egymáshoz egy szót sem.

Ő gondosan betakargatott, hogy meg ne fázzak s mikor megérkeztünk, előre ment és lámpát gyújtott.

Bementünk a hálósobánkba. A fehérre meszelt kis szobában jó meleg volt s a két vetett ágy habosan csillogott. Az ágyak fölött szent képek, feszület függött, az asztalon virág s az uram levetette rólam a téli ruhákat.

— Aquilina, — szólt ekkor s a szeme könyes volt, a hangja remegett, — én a másik szobában fogok aludni . . . Ha úgy akarja, egy esztendeig, kettőig, háromig. Ameddig kívánja . . . Ha az Isten úgy akarja, érezni fogja, mennyire szerettem. És én bízok Istenben . . .

Ezzel megcsókolta kezemet és átment a másik szobába.

És a nászéjszaka, mit az Isten kezébe tett le, nem lett neki ajándékozva. Nem érdemelte meg. A nőt nem a jósága, hanem a brutalitása a férfinak töri meg.

Tizenöt év múlt el azóta, de egy percre se éreztem ez ember iránt soha egyebet,

mint gyűlöletet. Gyűlölöm minden gondolatommal, mert ő tett boldogtalanná.

A nőt meg kell törni az első férfinak, le kell győznie, hogy boldognak érezze magát.

S ehez a boldogsághoz csak egy út vezet: a rabszolgaság. Hogy saját egyéni választása, vagy önkényes választás útján jut a rabszolgasághoz, ez olyan egyformán jelentéktelen kérdés, mint mikor azt kérdezzük: az éjszakára következik a nappal, vagy a nappalra az éjszaka?

Az én életemet ez az ember ölte meg, ki fölött én diadalmaskodtam s nem ő én fölöttem. Ha ő diadalmaskodik, ma tiszta feleség és boldog anya volnék.

o o o

A MÁSODIK NYÁR

A második nyáron én szerettem.

— Aquilina! — fordult be az ajtón egy hűvös augusztusi délelőtt Zsanett néni, a főtisztelendő úr öreg gazdasszonya, — vedd a kalapodat, szentecském és gyere a templomba, valami nagy urakat kell kalauzolnod. Ha az urad itthon lenne, ő mehetne.

Az uram Pesten járt, letenni a tanári vizsgát. Ma délután vártam haza. A huszonkettedik születésem napjára a tanári oklevéllel akart megajándékozni.

És az egész világgal . . . Volt a takarékpénztárban tizezer forint apai jussa, felét már rám költötte. Ékszerek, butorok,

szőnyegek naponta jöttek két esztendő óta a házunkhoz.

— Csak egy mosolyt érte, Aquilina! — szólt alázatos hangon, de a szeme napról-napra lázasabb sóvárgással égett, már a sötétben szinte világított s olykor vádoló, kétségbeesett dühvel meredt reám. És szemüregei napról-napról mélyebben feküdtek, arca beesett, orra megnyúlt, nem evett, nem aludt s az öreg orvos, aki gyerekkoromtól ismert, egy nap így szólt hozzám, kövér, vastag ujjaival megfogva az államot :

— Aquilina, én azt hiszem, te nem vagy jó feleség.

Hallgattam.

Az orvos megcsóválta fejét.

— Vigyázz, az urad hajlandós a szivbajra. Ha meghal, te ölöd meg.

Hallgattam. Nem hiába töltöttem el tiz esztendőt a megkínzott, vérző testű, hallgató szentek között.

Nem gyülöltem az uramat, de nem is

szántam. Félttem tőle és mindinkább ragaszkodtam vele szemben szüzességemhez.

Pedig akkor már nem voltam a régi Aquilina. Ujságokat, regényeket olvastam és kezdtem gondolkodni a világ, az élet felől, melynek létezésére az uram vezetett rá.

Először Jókai-regényeket adott kezembe, azután a világirodalom jeleseit, szigoru szabályossággal, fokozatosan készítve elő a klasszikusokra.

Egy nap aztán Pestről jött haza s egy láda könyvet hozott magával. Modern könyveket, erótikus verseket, francia regényeket és elébe szórta. Sovány arcán a csontok mintha meggyúltak volna, szeme égett s magából kikelve, rekedten kiabált :

— Ez itt a piszkos, szennyes, de mindenneknél drágább élet : a vér élete, a vér himnusza. Ismerje meg ! Maga nem élő nő, maga nem ember, maga egy alvó Csipkerózsza, egy járó, lélegző, de nem élő

köszobor, a templom-szűz legendája, akiből az érzékiség farkasfogát valami gonosz szellem álmai közben kilopta. Magát meg kell vesszőzni az erotika korbácsával, hadd forrjon fel a vére, hadd érezze, hogy vannak érzékei, hogy él, hogy ember, hogy nő, asszony!

És a könyvekre borúlva zokogott. Nem sajnáltam. Oda se mentem hozzá, hogy hüvös kezemmel végigsimítsam homlokát. Hagytam sírni. Kegyetlen voltam, mint minden nő és minden férfi, aki nem szeret s aki nem ismeri még a szenvedést.

S azon a télen elolvastam az egész láda könyvet, *a vér himnuszát* s az élet következő formában alakult ki előttem:

Az élet egy nagy, förtelmes agyaru, ravasz és kapzsi szörnyállat, aki a vakondok, kigyó, hiéna, róka és a szarka természetrajzát egyesíti magában. És e szörnyállat-test, akiben egyetlen érzés: az érzékiség, a pénz, az arany lábain jár.

S ez a fölfedezés nem undort, csak

kíváncsiságot váltott ki belőlem. Az erotikus lángbetűi nem ostorozták meg érzéseimet, — mint ahogy az uram mondta, — csak kíváncsivá tett az életre, az aranylábu szörnyállatra, aki csupán a fantáziámig jutott el még hozzám.

Hogy közeledik a lelkemhez is, az öreg Zsanett jelentette be először.

Föltettem a kalapomat, de az ajtóból visszajöttem. Végignéztem szürke lüszterháziruhámon, mely már kopottas volt és hirtelen levetettem. Kinyitottam a ruhás-szekrényt s benyúltam a ruhák közé. Egy mindennapi kis kék ruhát akartam elővenni s a fehér kázmír menyasszonyi ruhámat akasztottam le.

— Ugyan, — gondoltam kissé megdöbbenve, — csak nem öltözöm ebbe az ünneplő ruhámba ?

Visszatettem, de másodszor is utána nyúltam s egy percnyi habozás után elővettem.

Magamra öltöttem, fehér gombakalapomat kék szalagjánál fogva karomon vittem s elsiettem.

Mikor a templomhoz értem, az öreg pap is akkor érkezett oda három idősebb úr és egy fiatal ember társaságában.

— Az öcsém felesége — mutatott reám az öreg pap és szeretettel simogatta meg hajamat. — Jobban ismeri a templomunk történetét s jobban ért a műtörténelemhez, mint én magam.

Az elegáns, finom vonásu, négy vérbeli arisztokrata kíváncsian és meglepetten néztek reám s egyenkint bemutatták magukat. Utóljára a legfiatalabb: a végzetem.

Nálamnál egy fejjel magasabb, harminc év körüli fiatal ember volt, világosbarna hajjal, gúnyos kék szemmel, erős állal és finom ajka körül nyugodt, biztos mosollyal.

— Ön asszony? — kérdezte különös hangsúlylyal, melynek értelmét csak én és ő értettük meg s ez a vakmerőség meglepett. Elpirultam, ami nem volt szokásom.

— Hogyne, — mosolygott az öreg pap, — már két éves asszony.

A fiatal ember még egyszer rám nézett egy különös, átható tekintettel, aztán mosolygott, mintha azt mondta volna: mi ketten ezt jobban tudjuk.

Aztán a pap elbucszúzott az uraktól s öten bementünk a templomba. Tovább egy óránál magyaráztam és mutogattam nekik a templomot s a hátam mögött többször hallottam, amint a fiatal ember valamelyik társának súgta: Gyönyörű teremtés . . . Vagy: isteni alak!...

Egyszer egyedül maradtunk egy szép, XIV-ik századbéli kép előtt, mely Mária mennybemenetelét ábrázolta s a fiatal ember hol a képet nézte, hol reám vetett egy rövid pillantást.

— Az ön ruhája, — szólt hirtelen, — szakasztott olyan, mint ezé a Máriáé.

— Erről másoltam, — feleltem.

— Hogyan, — mosolygott gúnyosan, — ön a szentek divatját plagizálja ?

— Ez a menyasszonyi ruhám volt, — feleltem komolyan.

Rám nézett s nem szólt semmit. Jó öt

percig figyelmesen nézegette a képet, aztán tovább mentünk.

— Mindennap viseli ezt a ruháját ? — kérdezte, amint mentünk.

— Csak nagy ünnepeken, — feleltem.

Önkéntelenül megálltunk s egymásra néztünk, mintha azt kérdeztük volna egymástól : Lehet nagyobb ünnep, mint a mai nap ? . . .

Többé nem szóltunk egymáshoz. A többiek felénk jöttek, megköszönték a kalauzolást s elváltunk. Kezet fogtak velem s engedelmet kértek, hogy fáradságomat, mielőtt elutaznak, néhány szál rózsával honorálhassák.

Kora délután egy óriási vörösrózsa bokrétát hozott egy kertész s egy kisebb fehérret. A fehér mellett egy névjegy volt, a fiatal emberé s rajta egy szó : *Viszontlátásra !*

Néztem a finom, kilencágú koronás névjegyet, szívtam magamba a belőle áradó angol parfümöt s néztem a gögös, rendetlen, karakterisztikus betűket, me-

lyekből az élet első, forró, bűnös izenete szólt számomra.

Viszontlátásra . . . viszontlátásra, —
suttogtam s a lelkem mélyén nem volt sem visszautasítás, sem lemondás, sem fájdalom, csak egy különös, új, diadalmas érzés, valami kegyetlenül vad, pogány szabadság utáni vágy, az életet nem ismerő, tehát a naivul kegyetlen ősembernek brutális, megfékezhetetlen önzése.

Estefelé hazaérkezett az uram. Kipakolta a tanári diplomáját, egy dobozból egy gyönyörű fehérrózsabokrétát, szebbet mint a másik volt, melyet már a szekrényemben rejtegettem és sirva ölelte át térdemet.

— Már nincs egyebem, Aquilina! Szívemet, lelkemet, tehetségemet, szorgalmamat neked adtam.

Fejéltakarta ruhám redőivel s úgy sirt.

— Az életet akarom neked adni, Aquilina, amit nem akarsz megismerni. Kineveztetem magam a fővárosba s felköltözünk. Belemegyünk egyenesen a sistergő,

égő, forró életbe, hogy melegítse fel a te jéghideg szivedet.

Lehunytam a szememet.

— Már melegszik, — gondoltam édes borzongással s a testemem mintha valami villanyáram futott volna keresztül, megborzongtam.

Az uram megérezte s örülten ölelt magához. Eltaszítottam.

Most a téboly ült ki arcára. Emberfölötti erővel rohant meg s én ugyanígy védekeztem.

Nem mint házaspár, mint két halálos ellenség viaskodtunk. Ekkor hirtelen becsukta a szobát s az íróasztalából kivette a revolverét.

— Meghalunk mind a ketten ! — kiáltott s lőtt.

Megsebesültem, de még hallottam a másik lövést s az uram halálhörgését . . .

Három hét után, ép aznap, keltem fel otthon, a szülői házban betegágyamból, mikor két esztendő előtt a tanító megkérte a kezemet.

Ép oly szép, meleg, nyirkos illatú szeptemberi délután volt, mint akkor s künn ültem az udvaron, a nagy diófa alatt. Két ittmaradt, szomorú, beteg fecske ült a kis sekrestyéház eresze alatt s a halálból visszatérő ember új, életerős reménységével biztatta szemem őket :

— Még lesz egy új tavasz ! . . .

Az anyám ott varrt mellettem egy kis zsámolyon a fűben s minden pillanatban megigazította fejem alatt a párnát és megkérdezte : nem akarok-e valamit ?

Az apám künn állt az utcaajtóban s az iskolából hazamenő gyerekek kedves, éneklő hangon köszöntötték őt : Dicsértessék ! . . .

Az öreg templom tornyában négyet ütött az óra s az apám egyszerre csak sietve befordult az utcaajtón és össze-csapta a kezét.

— Aquilina, szivecském, az a fiatal gróf, aki a múlt hónapban itt járt a többiekkel a templomot nézni, erre tart ! Megismertem a derék alakjáról.

Mi volt ez ? A szívem örületesen dobogott s a kezem reszketett.

— Anyám ! — kiáltottam, de hirtelen elhallgattam. Azt akartam mondani, hogy hozza ki a tükrömet, de eszembe jutott, hogy három hetes özvegy vagyok s hogy ez nem illik.

A kis fakilincses utcaajtó kinyílt s a fiatal ember bejött rajta. Nem nézett se az apámra, se az anyámra, akik alázatosan köszöntötték, csak sietve jött felém, megfogta a kezemet s megcsókolta. És el sem engedte.

— Augusztustól a szomszéd megyében, egy barátom birtokán voltam, — szólt — s hazamenet kiszálltam, hogy lássam önt. Itt hallottam meg a szerencsétlenséget . . .

És kissé lehajolva nézett a szemembe.

— Hát özvegy . . . S ép aznap . . . Különös. . . .

És még halkabban mondta :

— Sokat gondoltam reá. Szeretnék kissé egyedül maradni önnel, — folytatta s ránézett a szülőimre.

— *Egy* szóval is elmondhatja, amit el akar mondani, — feleltem merészen, szinte kacérúl s a szerelmes asszony minden átmenet nélkül, egyszerre, mint a kovából kipattanó szikra, pattant ki belőlem : a leányból.

— Jól van, — felelte elragadtatással.
— Szeretem . . . Remélhetek ? . . .

— Remélhet, — feleltem. — Ha lehet a gyászesztendőm, jöjjön el értem.

— Hamarabb jövök, — szólt s megemelte a kalapját.

*

És hat hét múlva már eljött s egy esztendő múlva már elhagyott . . .

o o o

A HARMADIK NYÁR.

*A harmadik nyáron se engem
nem szerettek, se én nem szerettem.*

— Aquilina ! — szólt a festő, egy rendkívül elegáns, negyven esztendő s férfi — télen-nyáron egy-egy szál sárgásfehér, kevélyfejű jégvirágot viselt gomblyukában — s hátulról rátámaszkodott a székem támlájára, — mondja, okos nő ön ?

Feleletképen kivettem övem mellől egy grófi koronás, angol parfümös levelet, mit aznap kaptam, darabokra téptem, aztán egy csomóba gyúrtam s fölhajítottam a levegőbe.

— Ez a válaszom — feleltem s büszk

kén kiegyenesítettem vállamat és szétfeszítettem karomat.

A festő meghajtotta magát s letette a szivarját.

— Tehát okos. És most kellő tisztelettel, megkérem a kezét . . . Legyen a feleségem s a születendő gyerekeit törvényesítem.

Csodálkozva néztem reá.

— Mit akar ezzel? — kérdeztem. — Hisz maga nem szerelmes belém s hogy én még kevésbé vagyok magába, ezt nagyon jól tudja.

— A házasságba — felelte gúnyosan s ismét odatámaszkodott a székem támlájához — vagy szerelmet, vagy eszet visz az ember, de az utóbbi sokkal hasznosabb, mert egész végéig a házasságnak szükség van reá.

És a cinikus, teljesen romlottnak látszó gazember nyíltságával beszélt tovább, de akkor még nem tudtam, hogy a *nyílt* gazemberek tulajdonképpen *már* félig becsületes emberek.

— Beszélhetek teljesen leplezetlenül ?
— kérdezte s a szemem közé nézett. —
Nem szeretném, ha a nyiltságom sértené,
már csak azért sem, mert ép ellenkező ha-
tást érnék el vele, mint amit szeretnék.
T. i. ebben a beszélgetésben ép az sérthet-
né önt, amit esetleg elhallgatnék.

Keserűen intettem.

— Csak beszéljen !

— Jól van. Négy hónapja ismerem önt,
azóta, hogy a gróf fölszólított, fessek meg
az ön arcképét. Az első pillanattól rend-
kívüli hatással volt reám. Érdekelt. Két
szempontból. Művészi és üzleti szem-
pontból.

Föl akartam állni, de ő visszatartott.

— Először életemben próbálom ki,
nem csak asszonyon, de bátran mondha-
tom, egyáltalán emberen az őszinteség
fegyverét, talán azért is, mert még nem
voltam olyan helyzetben, mint önnel
szemben. Nem voltam *nőkérő*. Tehát ké-
rem, ne szisszenjen föl egy-egy kisebb
vágás alatt . . . A kutyámmal gyakran

vagyok hasonló intimusban. Például, mikor anyagi helyzetem jelenje és jövőjéről diskurálok vele . . . Hanem menjünk tovább . . . Az üzleti szempontot ki kell magyaráznom. Én egy typusa, hogy ne mondjam, objektuma vagyok a művészet nyomorultjainak, azoknak a hozzám hasonló, elegáns, kifogástalannak látszó gavalléroknak, kik 1000—1500 forintos lakásban, esetleg szövetkezeti fundamentumon épült ön-villában laknak s 2000 forint értékű keleti szőnyegen, az értéktelen, *letakart* butorokon, 15 pár cipőn és 40 ingen kívül egyéb ingóság gazdájának abszolote nem nevezhetik magukat.

Ez egy kissé unalmas bevezetés, látom az arcán, de kénytelen vagyok pontos leírását adni az *üzleti szempontnak*. Ehez az üzleti szemponthoz tartozik az a nem kevésbé fontos leleplezés is, hogy sajnos, nem negyven esztendő vagyok, ahogy bediktáltam a lexikonba s a barátaimnak, hanem negyvenöt.

Szerencsére, negyvennek se látszom.

Egyéb ajándékkal azonban elfelejtettek kitüntetni a gráciák. A művészi tudásom — hadd hulljon le rólam minden lepel — nem egyéb, mint az egyéni szeretereméltóságom folytatása. Egy fejezet az összértékem novellájából, önálló címmel, de nem önálló tartalommal. Egy kis könnyed kecsesség, kedvesség, elegancia, minden, ami lényege. Sem több, sem kevesebb. Ha a burka én magam nem lennék az, ami a művészetem, nem festeném grófok és grófnék arcképeit olykor, legfőlebb henteseket és hentesnéket, darabját á 10 frtjával.

Nos, mind ebből láthatja, ha mindezt ilyen könnyedén, a széke támlájára hajolva el tudom mondani egy igen szép és igen okos, értelmes nőnek, több a józan pillanat életemben, mint a Falstaff János életében. És szeretnék végkép, végérvényesen a józanság földjére lépni, csak-hogy ehez egy nőre volna szükségem.

— Vegyen el egy gazdag nőt — feleltem bámulva, mert már csodálkozó érdeklődéssel hallgattam a festőt.

Mosolygott.

— Két okból nem tehetem. Először, már nem kapok gazdag nőt, sajnos, majdnem divatomat múltam s másodsor, a házassági kötelességek szerelmi része, engem, ki végigszerettem Európát s az exotikus országokat az egyenlítőtől a fagy-pontig, többé már nem izgat. Nekem egy rendkívüli, egy minden sablonos metiertől független házasságra van szükségem, egy valami olyan üveg-aquariumra, melyben mindenféle csodabogarak a művészember privilégiumának benne uszkálnak. Úgy mint : szerelmi látszat, örült szenvedély, nagylelkűség, hősiesség, dac a világgal, stb. S a láthatatlan aquariumban csak az érdekszálak uszkálnának. Beszélhetek ? . . .

Fölálltam. Az utálattól égett az arcom s a kezem ökölbe szorúlt.

— Mit szólna hozzá, ha kiutasítanám ?
— kérdeztem.

— Azt — mosolygott a festő — hogy várja be, amíg mindent elmondtam.

És folytatta. Fölényesen, nyugodt gúnynyal. Én álltam, ő tovább is a székhöz támaszkodva maradt.

— Mikor önt megismertem, az első perctől önre gondoltam. Ön az a nő, aki nekem, mint házastárs, azaz érdektárs, tökéletesen megfelelne. Ön rendkívüli nő. Olyan, amilyennel még nem találkoztam. Ön olyan távol esik azoktól a nőktől, akik akár lépten-nyomon, akár elvétve futkosnak az ember előtt, mint teszem fel, az én szerb rendjelem csillaga, az Úristen égi rendjeleihez.

Hogy ön mi és ki, azt definiálni én képtelen vagyok. Azt csak érezni lehet és én érzem az én ravasz, okos szimatommal, hogy ön rendkívüli anyag. *Anyag*, aláhúzva mondom. A jó és rossznak, a nemes és nemtelennek legbujább anyaga. És ön teljesen megbízható társ. Olyan, mint az összeforrasztott láncszem. Ön elég, de el nem szakad a társától.

Nekem szükségem van önre . . .

Az ördögi ember kiegyenesedett és

hidegen, élesen, parancsolólag nézett reám.

— Ön, folytatta — egy meggyalázott, elhagyott asszony. A kedvese nőül — hogy őszinték legyünk, kénytelen vele saját és a családja anyagi viszonyai miatt — s önre egy kisebb vagy nagyobb összegű végkielégítés vár . . . Ne botránkozzon meg, tudom, hogy nem fogadja el. De mi lesz belőle, ha nem fogadja el? Ön nagyuri nőnek született s még csak nem is kokottnak. Önnek a tisztesség kerete kell s én megadom. Ön a feleségem lesz s az érdektársam. Ön mellett én ismét divatba jövök, sőt megnövök. Önben van valami rendkívüli, idegen, hűvös varázs, olyasmi, mint a magas hegyek levegőjében. Ezt a varázst én értékesíteni fogom, karriert csinálok vele magamnak és önnek.

Feleljen. Nem sok erkölcs van ajánlatomban, de erkölcstelenség még kevesebb. Mind a kettőt az ön okossága rejti magában. Az embereket csak föl kell használni, de nem szükséges megajándékozni. Ki

kell őket használni és abba a művészi illuzióba kell őket ringatni, hogy csereüzletet kötöttek.

Máskülönben, legyen nyugodt, a fél világ házastársa él olyan bevallatlan érdekházasságot, mint amilyen nyilat én önnek ajánlok. Csak az eszközök változnak, a cél egy . . .

A tekintete, a bámulatos nyíltsága, a logikája ejtett-e különös, meggyőző varázsba, vagy a tulajdonképeni nyers igazságot, az élet törvényeit : *ragadj meg minden szálat, hogy fölszinen maradhass*, találtam meg benne, nem tudom, csak éreztem, hogy ennek az ördögnek igazsága van. Hogy jaj a legyőzöttnek és jaj a tört szárnyu madárnak ! . . .

És pillanat alatt keresztül láttam az életemen, az egész jövődömön, multamon, melyet sem a köny, sem a szenvedés nem tisztít meg többé az emberek előtt, csak a győzelem.

Ha én győzöm le őket, ott kezdhetem az életet, ahol akarom, akár a bölcsönél,

s ha ők győznek le, már csak bevégezhetem — a koporsónál.

És anélkül, hogy megremegett volna a kezem, odanyújtottam cinkostársamnak . . . Megcsókolta s ezzel megvolt az eljegyzésünk . . .

*

Kárpusz Aquilina, a híres arcképfestő felesége, a hófehér Kleopátra fedélzetén állt s a hajó karfájához támaszkodva, egy könnyel szemében nézte az indiai vizeket. Mellette egy férfi állt, egy nagy, hatalmas, gazdag országnak királya s az Aquilina kékselyem, fátyolból szőtt kendőjét tartotta karján.

Hallgattak. A nap most bucsúzott az apró Szunda-szigetektől s a szél az Aravalli-hegyek aljából magnolia-illatát hozta feléjük.

Aquilina most visszafordult s ránézett a királyra. A köny még ott ült különös kékségű szemének szögletén és szomoru mosolylyal fogta meg a király kezét.

— Jól megértette, felség, az én életem történetét? — kérdezte.

— Meg — felelte a király s megcsókolta az asszony kezét. — És azt is megértettem belőle, hogy ön az első nő, aki azt mondta nekem, hogy nem szeret. Én azonban nem mondhatom ugyanezt önnek mert most még jobban szeretem. S ha akarná . . .

— Semmit sem akarok — felelte sietve az asszony s kezét rátette a király szájára. — Felsőgednek felesége és gyerekei vannak . . . Bejárjuk együtt az indiai vizeket, a szent Gangest, szívjuk a magnolia és skimniák illatát, az uramnak ad felséged az arcképeért egy rendjelet, nekem emlékül egy szál magnoliát szakít valamelyik szigeten s aztán elválunk örökre. . . Nem tudok többé hinni a szerelemben. Sem a magaméban, sem a máséban.

IGY MÚLT EL AZ IFJUSÁG...

A Tisza mellett, valamelyik kis falusi állomáson, megállt a vicinális s a két percnyi megállásból egy teljes óra lett. A pesti gyorsvonat megkésett, ezt kellett bevárnia.

Mindössze hat utas ült a vicinálison. Egy beregszászi metsző és egy kövér kofa a harmadosztályban, két nő a másodikban s az első osztály utasai, egy szép, fekete hajú, villogó szemű, nyersselyem köpönyeges fiatal asszony s egy nálánál is szebb fiatal leány, kiszálltak az állomáson.

A két szép jövevényre nagy, jókedvű, kacagó társaság várakozott. Rövidszoknyás, bizarr kalapos, izmos gentry-kisasszonyok, ifjúság, egészség, jókedv ra-

gyogott a szemükből s a mágnás és parlagi gavallér fantasztikus keverékű öltözetében barnára égett arcú, agártestű, de acél-izmú fiatalemberek.

A kis állomás kerítésén túl egész kocsisor állt, könnyű, homokfutó-kocsik, vékonylábú, türelmetlen, remegő orrú, pompás lovakkal, kiket a lovászyerekek alig tudtak egy helyben tartani.

Ahány ember volt a kis falusi állomáson, mind ezt az úri, jókedvű, szép társaságot nézte. A hat-nyolc leány és asszony, egyik szebb volt, mint a másik, valamennyi fiatal, egészséges, gazdag és boldog.

Az állomásfőnök, egy kis alacsony, sárga chinai bőrű ember, alázatos szolgálatkészséggel állt a perronon, s egy másik kis vasúti hivatalnok, egy nagyon fiatal és nagyon pattanásos arcú fiú, az ablakba könyökölve, elmélyedve rágta a körmeit s éhesen nézte a reá nézve elérhetetlen szép úri leányokat.

A vasúti munkások is abbahagyták a dolgot, s szájtátva bámulták a kacagó társaságot, a lovakat, kocsikat, a cselédséget.

Azután a társaság elhelyezkedett a kocsikban, mindenikbe két dáma ült egy gavallérral s a másik percben csak egy nagy szürke porfelleg maradt utánuk.

A főnök bement a hivatalba, a pattanásos arcú fiú leült a távirógép mellé s a munkások tovább dolgoztak.

Eső előtti, borúlt, hűvöses nyári délután volt, a levegő mozdulatlan s már inkább a lopva közeledő ősznek, mint a nyárnak illata érzett. Az akácfák leveleinek nagyobb része már sárga volt, a rosszul ápolt kis virágos kertben már nyiltak az őszirózsák, — nyár-asszony-nak első ősz hajszálai.

Jobbra az állomástól nagy nádas húzódtott befelé a mezőkön, a kecses és titokzatos nádszálak, melyek minden legkisebb szellőremegésre megmozdulnak, mint valami ideges, karcsú, asszonyi test,

most némán, egyenesen, mozdulatlan unalommal álltak. Olykor, mint valami titokzatos parancsra, a békák rákezdték a maguk nótájára, egyszerre megint elhallgattak s ilyenkor a nagy pusztai csöndben a szomszéd tanyák kakasai kukorékoltak.

• Bánatos csönd és unalom ült mindenfelé. A régen learatott mezők fölött nehézkes repüléssel egy-egy kanalas-gém szállt el, majd a mocsárból egy-egy gólya jött ki és végigsétált világmegvető nyugalommal a szomorú mezőkön.

A várakozó vicinálison, a második osztály utasai, a két nő, az ablak mellett ült. Egyik egy tanyai birtokosnak felesége, másik egy vidéki tanítónő volt. Sovány, nagyon tiszta, nagyon pedáns, nagyon egyszerű vén kisasszony.

Negyven éves lehetett, sárgásan szürkés haja már őszült s hogy szép volt-e valaha, lehetetlen volt megítélni. Most fakó volt. Nem csúnya, több : fakó. A homoknak és unalomnak fakósága. A természetnek,

ennek a kegyetlen kényúrnak egyik asszony rabszolgája. Olyan félredobott, elfelejtett, nem is annyira megkínzott, mint észre nem vett porszem. Nem tapostak rajta, nem dobták félre, csak nem vették észre.

Pedig olyan két szeme volt, mint a hajdani indus királyleányoknak. Borongósan kék, mint a hervadó kék lótusz, tiszta és titokzatosan mély, mint a szent vizek örvénye. De nem látta meg rajta senki, mert nem kereste rajta senki.

Az utitársa, az anyaságtól és időtől s nem a jóléttől és nyugalomtól meghízott tanyai asszony, az úti elemózsiájából evett. Valami hideg húst vagdosott a kérésével s maga sem tudta miért, csak evett, míg a tekintete messze révedezett, mintha most is az előbb eltűnt boldog társaságot jelző porfelleget nézné.

Nehéz munkától és többszörös anyaságtól elnyűtt, kifacsart, petyhüdt asszony volt, fiatalabb, mint a tanítónő, de öregebbnek látszott.

Még alig egy óra óta utaztak együtt, de az asszony mindjárt elmondta, hogy Csongrádra utazik, hol a tizennégy esztendő gimnázista fia tüdőgyulladásban megbetegedett s otthon a kis leányának most jön a foga.

Most, vagy egy negyedóra óta, hallgatott. Mikor a víg társaság kocsija eltűnt, kibontotta az elemózsiáját, de ismét összepakolta mindjárt.

És mindketten nézték a learatott mezőt, melyen a nagy unalom úgy ült, mint egy szétterített szárnyú, nagy, beteg, szürke madár.

A nagy unalom is nagy fájdalom, de csak azok érzik, kiknek lelkében a fájdalomtól és közönytől már nem fér el semmi.

Az asszony, valamikor szép fényes szürke szemét megtörölve a könytől, szomorúan sóhajtott.

— Mennyi boldog ember van a világon! Én mosolyogni is elfelejtettem. Tizenhat esztendő koromban mentem férj-

hez, s azóta egyik bajból ki, a másikba be. Nyolc gyerekem volt, hármát eltemettem, öt él, az uram már kétszer volt halálos beteg, egyszer a halotti szentséget is feladták neki, egyszer meg teljes esztendeig feküdt. Magam voltam a külső és belső gazdaságban és apró gyerekek. Hol az egyik beteg, hol a másik, ennek a torka, másiknak a szeme, azt a hideg leli, ezt a ló rugta meg, semmi öröm, semmi mulatság, semmi szórakozás. Él az ember, mint az állat. Hordatunk egy ujságot, azt is csak vasárnap érek rá átfutni. Mi van a világban, mi történik, hogy élnek a többi millió asszonyok? semmiről sem tudok. Pedig egyszer én is voltam kíváncsi. Vagy hat esztendő előtt, a tanyánk melletti faluba hazajött a földesúr a fiatal feleségével. Soha se láttam olyan szép asszonyt. Milyen ruhái voltak! Minden reggel ott lovagolt el a tanyánk előtt. S egy pénteki napon, úgy emlékszem, mintha ma lett volna, a kis kondásunk fut, mint a kilőtt nyíl, hogy a méltóságos

asszony halva fekszik a sövényeskút mellett . . . Agyonlőtte magát. Láttam a kezében a kis drága revolvért, a mákszem kis fehér keze tele gyűrűkkel, a sarkig érő fekete haja lebomlott, ahogy a hintóba emelték, s a gyönyörű kis szája úgy össze volt szorítva, ahogy csak az asszonyok tudják összeszorítani, ha nem akarnak beszélni . . . Hogy mi volt egy olyan szép nagyúri asszonynak a szívében, a fejében, azt én is szerettem volna tudni. Sokáig törtem rajta a fejemet. Azután ezt is elfelejtettem és semmire se voltam többé kíváncsi. Négy esztendőben egyszer csináltatok egy ruhát, ha nem szülnék gyerekeket, azt se tudnám, hogy asszony vagyok. Már nincs is asszonyi formám. Senki se hinné el, hogy az Orsolya-szűzeknél nevelődtem, gyönyörű kézimunkákat tudtam, zongoráztam és a hajam olyan szőke volt, mikor férjhez mentem, mint az arany, s az arcom olyan fehér, mint a tej. Vége! . . . Elmúlt! . . .

Elhallgatott, s újra megtörölte a sze-

mét, de nem volt benne köny. Elégett, elszivárgott a sok beteg gyerek bölcsője mellett, az asszonyi élet nyomorúságainak titkai között.

A ködös ég egy árnyalattal szürkébbre vált, a nádast zöldeskék pára fogta át, mint egy nagy, puha kigyó, amely meg akarja fojtani. A sárgabőrű állomásfőnök kijött a hivatalból s leült egy lócára. Valami piszkosszőrű vén kutya sompolygott hozzá, sovány, életunott, beteg állat s lefeküdt az ember lába elé.

Most a vén kisasszony szólalt meg. Kellemes, kissé tompa hangon, nem volt semmi bánat a hangjában, csak a szép, lótuszkék szemében.

— De az emlékek nem múlnak el. Bizonyosan szerelemből ment férjhez és boldog is volt.

— Szerelemből! — mosolygott keserűen az asszony. — Hisz az mindegy! A bajok jönnek s a szerelem eltűnik.

— De mégis szerették, — felelte nyugodt melancholiával a másik nő.

— Már alig emlékszem reá! — sóhajtott az asszony. — Csak az ifjúságomra emlékszem, ami öröm nélkül múlt el.

— Mégis van az ifjúságának egy emléke, az : hogy szerették.

— Igaz, — mondta az asszony vállat vonva, — de hisz ennyi emléke minden nőnek van.

A vén kisasszony nem felelt. A száját összeszorította, keményen, fájdalmasan, síri némasággal, úgy, mint az a másik hallgató asszony, akit halva találtak...

Az állomásfőnök megnézte az óráját, megigazította karján a jelvényét és felállt. Ebben a percben jelezték a gyorsvonat jöttét s a vicinális masinistája sietve ment a gépjére s szalutált a főnök előtt.

— Jó éjszakát, főnök úr!

A HALOTTAK HALLGATNAK

Hárman: a tót kocsis, a portás és a túristavezető emelték le a közönséges ekhósszekérről a Keller Nóra holttestét. A kockás, nagy puha plaidjével le volt takarva, csak a finom, szöges talpú, keskeny turista-cipője látszott ki alóla.

A fürdőközönség, aki már értesült a szerencsétlenségről, ott állt a szálloda előtt és kíváncsi pillantásuk majd átúrta a holtat eltakaró plaidet. Elöl állt a fürdőigazgató, aki kommandírozta az embereket:

— A szobájába! Első emelet öt!

A lépcső közepén megálltak az emberek s amint igazítottak egyet a fogá-

sukon, lebomlott a halott haja s mint valami aranybarna, hosszú rojt söpörte végig az emelet lépcsőjét.

Felérve a szobába, letették a kanapéra, nyomukba jött a fürdőorvos az igazgatóval s utánuk alúlról a kíváncsi közönség. Asszonyok, férfiak. Az orvos elegáns, fontoskodó pesti fiatal ember, ledobta a halottról a plaidet s egy csomó kíváncsi ember előtt ott feküdt Keller Nóra, összegyűrt, elszakadt, sáros ruhában. Látszólag sértetlenül, csak hátul, a tarkója alatt volt összezúzva a feje s a belső szervei roncsolódtak össze, mert még most, huszonnég óra után is szivárgott valami véres folyadék az orrlyukain keresztül.

— Adjon egy vizes szivacsot — intett az orvos a szobaleánynak s megtörülte a szép, kőkeménynyé meredt arcot és vatát dugott az orrába. Azután kibontotta rajta a testhez álló, selyembélésű kis kabátját, a finom flanellblúzt, a dús csipkétől habosan ragyogó fűzöt s kioldotta

a szalaggal összekötött, hófehér, vékony inget a mellén.

Mindenki előre törekedett. Nem a halálos sebét akarták látni, hanem a meztelenségét s az asszonyok különösen a fűzőjét, a fehéreneműjét s valami esetleges toilette-titkát, ami talán elősegítette tökéletes alakját, irigyelt eleganciáját. De semmit se láttak, csak ragyogó tisztaságát, diszkrét, finom fehéreneműjét s azt a titokzatos, finom parfüm-illatot érezték ki belőle, ami szinte a bőr alól ontja illatát némely asszonyból.

Felületes nézegetés után összehajtottá az orvos az asszony keblén a ruhát és könnyedén felsóhajtott.

— Szegény! — mondta szájalommal.
— Adjanak majd reá tiszta fehéreneműt és öltöztessék át — fordult a szoba-leányokhoz.

A szoba s künn a folyosó, tele volt emberekkel. Vendégek, fürdőszemélyzet, vegyesen. Egyik bement a szobába, másik kijött, megnézték a halottat s mert

semmi borzalmasat sem láttak rajta, csalódással jöttek ki s adták tovább:

— Nincs rajta semmi különös. Belül sérült meg!

A túristavezető, izmos, szürkülő hajú, erős ember, sárosan és még mindig ijedten beszélte a körülállóknak:

— Én nem tudom, hogy történt. Megcsúszott, megszedült, azt nem lehet tudni. Tizenöt esztendő óta vagyok vezető, de ügyesebb nőt még nem láttam. Úgy jött utánam, mint egy madár. Tegnap reggel hat órakor indultunk el és két órakor már fenn voltunk a 2600 méteres csúcson. Mikor felértünk, kibontottam a nagysága elemózsiáját, mindenféle finom pecsenyét, bort és ettünk. A nagysága nagyon keveset evett, csak két pohár bort ivott és cigarettára gyújtott. Nagyon tetszett neki a vidék, sokáig nézte, mindig nézte, hallgatott és cigarettázott. Engedelmet kértem, hogy ebéd után szundikáljak egy kicsit s amint elalszom, egyszer csak egy sikoltást hallok, felnézek, nézem a nagy-

ságát, hát sehol sem látom. Felugrok, késő; lezuhant. Estefelé találtam meg, lenn a csúcs lábánál, holtan. . . .

Az emberek beszélgettek, találgattak, csodálkoztak, azután a szobát nézegették, ahol két hét óta lakott a szép pesti kokott. Előkelő asszonyok, ártatlan leányok nézegették a csecsebecsüket, kinyitották a toilette-asztal-fiókot, melyben festéket, különös szépítőszeret kerestek s melyben nem találtak egyebet, mint finom elefántcsont-fésüket, kölni vizet, parfümöt és jóféle szappant. Kinyitották a fehérműs szekrényét, megnézték a fehérműjét és elcsodálkoztak rajta, hogy az övék cifrább, mint a kokotté, csak ezé finomabb és ízlésesebb.

Megnézegették a felsőruháit, az egyéni ízlés önálló, csodálatosan egyszerű, nemes formáit, mire az asszonyok szemhunyorítva magyarázták egymásnak : ez az ő raffinériájuk ! . . .

A hotel-szoba padlóján a saját keleti szőnyegét találták, az egyszerű rézágó a

saját fehér batiszt terítőjével volt letakarva s egy fiatal leány az íróasztalra rakott könyvek között turkált. Egy angol nyelv-tan s két pornografikus francia regény állt legfelül, utóbbiak felvágatlanul s alattuk Musset selyembe kötött verses könyve, egy filozófiai munka s legalul egy régi, öreg biblia.

Az asszonyok, akik odajöttek, ismét intettek egymásnak : micsoda raffinéria !

Egy fiatal ember, tizennyolc-húsz éves, egy gazdag vidéki özvegynek egyetlen, féltett kincse, aki a leányoknál is kíváncsibb volt egy kokott életére, felnyitotta a filozófiai könyvet s a Comte pozitivisták kalendáriuma, egy régiségtől elsárgult, kis papiros olvasójegygyel volt megjelölve, olyannal, amit a zárdákban adnak egymásnak a kis leányok. Repkény-nyel és kék virággal átfogott kereszt, alatta arany betűkkel nyomva, a zsol-tárból vett szavak : „Az úr világosságom és szabadulásom, kitől féljek ?“ A hátán pedig macskakaparásu írással, görbe so-

rokkal : „Keller Nórának örök emlékül :
Juhász Böske, Szent Orsolya-zárda 1876.“

A fiú csalódottan csapta vissza a kis olvasójegyet. Valami vörös selyemre hímzett, meztelen nő-alakot várt, csókolódzó párokat, kankánt táncoló figurákat és csalódott pillantást vetett a halottra, kinek a selyemszoknyája suhogása még két nap előtt is vérhullámot hajtott a fiú fejébe, amint az erdőben egyedül és gondolkodva elment e nő mellette. Finom, hosszas lábával alig érte a földet, kis sötét kalapja alól, mint a napsütötte cserebogár ragyogott ki a haja és szeméből valami rejtelmes, hideg gúnyosság mosolygott ki a világba.

Egy óra múlva kiürült a szoba, csak két szobaleány maradt benn, akik levetkőztették a halottat, tiszta inget adtak reá, a ruhái közül kikerestek egy fekete selymet, abba felöltöztették, megfésülték, ráfektették az ágyra, betakarták a saját, rózsaszínű paplanával, kezébe egy feszületet tettek, az asztalon meggyujtot-

tak két szál gyertyát, azután becsukták a szobát s végezték másutt a dolgukat.

Esteledett, az eső esett odakünn, a hideg, kemény alpesi eső, a fenyőfák olyan szomorúan hajtogatták ágaikat, mintha már az októberi és nem a júliusi szél suhogott volna köztük s a vendégek a kúrszalomban ültek a kályha mellett és mindenki elmondta a maga ítéletét, bírálataát, kritikáját Keller Nóra felől és egyik felebarátja nyilatkozatát sem használhatta volna erkölcsi bizonyítványul a túl-világ ítélőszéke előtt.

S az emberek beszéltek, kegyetlenül, ostobán, lélek nélkül, úgy szólt a hangjuk, mint kivégzéskor a dob pergése, csak a halott hallgatott odaát a másik házban, nyugodtan, hidegen, keserű, bús büszkeséggel.

Meglehet, csak ezen a világon hallgatott s a másikon ép most borult le fekete selyemruhájában az Úr színe előtt és így szólt fel hozzá :

— Hallgass meg Uram engem, mert én

azért hallgattam a földön, hogy beszélhessek az égben. Keller Nóra vagyok, a kokott, az apám börtönviselt ember volt, sikkasztó s az anyám bánatában és szégyenében meghalt, mielőtt a három gyerekét fölnevelhette volna. Én voltam köztük a legfiatalabb, tizenkét esztendő, és hárman, három rokonhoz kerültünk. A tizenöt esztendő bátyámat egy gazdag rokonunk vette magához, akit úgy hívtak a városban: az *utcaseprő-gép*. Ez az ember a becsület hóhérja volt. Olyan természetű, mint az angol véredek, akik szüntelenül vért szimatolnak. Ez az ember a bűnt, a vétket, a foltot kereste mindenki benn s jaj volt annak, akiben egy csöppnyit is talált. Tönkretette, agyonüldözte, megölte. Az volt az élete célja, a mániája, a kegyetlen, a minden bűnnél kegyetlenebb bűne: *hogyan büntesse a bűnt*. A bátyám egy fél év után, ahogy hozzá került, felakasztotta magát. Javitó-intézetbe akarta adni, mert az irodája elhasznált tollait az ő tudta nélkül oda

ajándékozta egy öreg irnoknak. A hóhér kimutatta, bebizonyította, hogy a tizenöt esztendőös bátyám örökölte apánktól a moral insanityt . . . Egy évvel később meghalt a tizennégy esztendőös kis leánytestvérem is. Szívbajt kapott, mikor holtan meglátta a bátyánkat . . . Én a tanítónői kurzust végeztem s mikor elkészültem, az algebra-tanárom feleségül vett.

Még aránylag fiatal ember volt, harmincöt éves, de ötvennek látszott. A feje formája, mint egy varjúé, a nyakában télen horgolt sált, nyáron selyemkendőt viselt, a keze és lába olyan nagy volt, mintha fele nem is hozzátartozott volna s a járása olyan meredt, erős, kopogós, mint a hátgerinc-sorvadásos embereké.

Ez az ember is mindig bizonyított valamit. Matematikai pontossággal, szívtelenül, hidegen, ha nem is rosszakaratból. A vén kisasszony-nénémnek, aki tartott, bebizonyította, megmagyarázta, hogy akármilyen kitűnő bizonyítványom

van, még sem fogok állást kapni, mert az apám megbélyegzett ember. Hogy halott vagyok, az apám bűnének erkölcsi halottja s hogy ebből a halálból feltámasztani csak egy tisztességes emberrel kötött házasság képes. Mit tehettem? A néném is rábeszélte, elfogadtam a tanár kezét.

Mikor az eljegyzésünk megtörtént, a tanár levetette a szalonkabátját, hogy ne kopjék, fölvette a magával hozott mindennapit, a kezét hátra tette s azzal a rettenetes, meredt, kopogós, gyűlöletes járásával méregette a szobát és így szólt hozzám:

— Én nem vagyok kellemes ember, sem szép, sem szellemes, de a matematikát jól tudom, az egészségem meglehetősen, nincsen semmi szervi bajom, a fizetésem nem nagy, de meg lehet belőle élni és becsületes ember vagyok. Ilyen volt az egész családom, minden generációjában. Velem történik meg először a családban, hogy megbélyegzett ember

leányát viszem közénk. De én felvilágosult ember vagyok és nem adok mindig hitelt az öröklési törvények teoriájának. Maga szép, okos, jó leány, Nóra, a szeme csupa becsület, én bízok magában. Hanem azt be kell látnia, mekkora áldozatot hozok érte, mekkora előítélettel küzdök meg érte és kénytelen vagyok figyelmeztetni, mekkora hálával, engedelmességgel és hűséggel tartozik nekem ezért . . .

Uram, mennyeknek egy ura, én akkor, az eljegyzésem napján, tizennyolc esztendőskoromban utáltam meg először a becsületet, a becsületes embert és akkor, ott nyomban, amint ültem a kanapén, hallgattam a vőlegényemet s néztem a szemközti falon egy törött üvegű, régi füstös képet, a Mária mennybemenetelét, ott esküdtem meg magamban a Szűz anyára, hogy én meg fogom csalni ezt az embert, meg, a legelső emberrel, aki utamba akad, hogy elhagyom és megboszúlok magamat a becsületen, a becsü-

letes emberen és kimegyek közülök a becstelenek közé. Nézz a szivembe, Uram és ítélj el, ha tudsz! . . .

És egy félesztendő mulva elszöktem az uramtól egy idegen férfival. Nem szerettem, sem őt, sem a többit. Értem meg is haltak, de én gyűlöltem az embereket. Akiket szerettem, mindet a becsület ölte meg, a gyalázatos, hazug becsület és engem is a becsület dobott ki magából a sárba. Huszonnyolc éves vagyok, leszámoltam az élettel. Uram, büntess, vagy irgalmazz nekem! . . .

A kúr-szalonban össze-vissza beszéltek a vendégek mindenről. Becsületről, bűnről, szerelemről, emberekről. Egy csomó jól táplálkozó, jómódú, pihenő és unatkozó fürdővendég. Becsületes emberek, kiknek semmi szükségük a bűnre. Csak a halott hallgatott odaát a másik házban. A gyertyák nyugalmasan, szelíd fénnyel égtek mellette s odakünn a csöndes alkonyatban szomorúan hullott az ősziés, hideg eső.

A SZÖKEVÉNYEK

Egy olasz kikötőváros külvárosi, hatodrangú szállodájából, hajnali négy órakor, egy férfi és egy nő jött ki. Kopottasan, falusias izléssel voltak öltözve, de épenséggel nem azok voltak, kiknek a férfi zsebében tartogatott útlevelben meg voltak nevezve : egy sziléziai falusi tanító és felesége címén.

A két ember egy-egy kis utazótáskával, egymás kezét fogva, ment a tengerpart felé.

A kikötő előtt már hangos volt az élet. Targoncás hordárok siettek a hajók felé, gyümölcsös kosarakkal megrakott szekerek igyekeztek előre, övig meztelen dereku munkások hallal teli ládákat vittek vállukon s mikor a szekérzörgés

egy-egy percre szünetelt, valahonnét egy kakadú kiáltása hallatszott : Midi ! Midi !

A férfi és az asszony lefelé mentek a tenger partján, arra, hol még alig jártak emberek, ahol még hajnal volt. Olyan szürkésrózsaszínű hajnal, amilyen az angol festők indiai képein láthatók. Egy-egy sárgára, vagy kékre mázolt, kisebb teherszállító hajó húzódott itt-ott a part mellé s valamelyik fedélzeten kakas kukorékkolt.

A két ember, mikor már jó darabot ment, leült egy padra.

A férfi harmincnyolc-negyven éves lehetett, a nő : harminc. Előbbi : szürke szemű, puha, energiátlan vonásu, határozatlan tekintetű, a nő zajtalan, nyugodtan szép vonásai: csupa elszántság és jól rejtett, mély, titkos fájdalom.

Szorosan egymás mellé húzódva ültek, kéz kézben s a tengert nézték. Jobbra tőlük, az egyik hajón, fiatal olasz asszony vizet merített a tengerből, azután leült a fedélzetre és uborkát tisztított. Fölötte,

a kormányos hídján, egy férfi könyökölt ki és csodálatos szeretettel, szép, meleg, tenor hangon, tovább egy félóránál énekelt egy dalt, melynek ez volt a refrainje: addio, bella signora, bella signora . . .

A padon ülő asszony szemét elfutotta a köny s lassan, kristályos csöppekben hullt le fekete, nem reá szabott szoknyájára.

A férfi magához ölelte.

— Ne sirj, — súgta gyöngéden, a legtisztább magyarsággal; — boldogok leszünk. Szeretni foglak, a feleségem leszel; elveszlek.

A nő szeméből felszáradt a köny s az ajka gúnyos mosolyra nyílt.

— Elvennél? — kérdezte különös hangsúlyozással.

— El is veszlek! — felelte a férfi, bizonyos büszkeséggel.

A nő kezében egy kopott, vörös napernyő volt s a végével hieroglifákat írt a homokba és hallgatott.

Addio signora, bella signora . . . —
énekelte odaát az olasz s az asszony
megszólalt :

— Három esztendő előtt eldobtál, mint
a szivarodat, melyet alig kóstoltál meg
és most elvennél, — mondta hidegen.

A férfi elvörösödött és szólni akart, de
a nő elutasítólag intett és gyorsan foly-
tatta :

— Elvennél . . . most . . . Te ! . . .

A férfi gyámoltalanul szorongatta a
nő kezét.

— Megérdemled. Hű, becsületes lelki-
teremtés vagy.

A nő vállat vont.

— Épen azért . . .

— Épen azért, Ella! Más nő elfordúlt vol-
na tőlem, elárult volna, te egy szavamra
elhagytad értem otthonodat, segítettél ...

— A szökésben, — igazította ki a nő.

— A szökésben, igen. Én azt sem tud-
tam, mit teszek, elveszítettem a fejemet,
gyámoltalan, ostoba voltam, nélküled
azóta már a fogházban ülnék. Te voltál

az angyalom, a tanácsadóm, a vezetőm, mindenem.

A nő újra vállat vont.

— Úgy is illett! Én voltam a régi bűnös, te a novicius. Te voltál a gavallér, a gazdag és tisztelt, a gögös és előkelő úr, aki egy szerencsétlen spekulációval kitorpte a nyakát. Gazdag voltál, még többet akartál, s mikor minden anyagid kockán forgott, nem válogattál az alternatívák között. Inkább becstelen lettél, mint szegény . . . Igazad van. És akkor, három esztendő után, eszedbe jutottam. Ti férfiak, akik nem gyakoroljátok és nem hiszitek a hűséget, csodálatosan megérezitek a nőben A hűségem miatt untál reám, s ez a megunt, megutált hűség jutott eszedbe, mikor bűnösen, becstelenül, egyedül álltál a világban. Pedig — hisz te nagyon jól tudod, hogy azóta három szeretőm volt már. Az első utánad . . . várj csak, Gábor. Szegény, ostoba, elcsábított leány voltam, egy kis német nevelőnő, s tizenegy

esztendő előtt kerültem Magyarországra. Az első után jöttél te : az igazi. Szerettek és szeretlek. Te nem szerettél. Pár hónap múlva rám untál, de volt benned annyi gyöngédség, hogy eleinte kíméllettel voltál irántam és össze-vissza hazudoztál mindent. Később meguntad a hazudozást és egy szó nélkül faképnél hagytál. A pénzt azonban, ó, a pénzt minden hónapban pontosan elküldted a hordárodtól. Szinte azt hittem, a te lelkiismereted : a pénz Hogy ez a pénz egy sornyi irás nélkül, egyetlen meleg szó nélkül, hogy fájtsz nekem, arra te valószínűleg soh'sem gondoltál . . . De szeretlek s hagytam magam pofoztatni a pénzeddel, hogy legalább egy szál, akár milyen szál, de legyen köztünk, ami összekössön . . . Add ide a kezedet, Gábor, hadd szorítsam meg, mert ép olyan nagyon gyűlöllek, amilyen nagyon szeretlek . . . Három keserves esztendő után, egy nap aztán, mikor az utcán szemközt jöttél velem és nem ismertél meg, úgy

megutáltam a pénzedet és tégedet, hogy odakináltam magamat egy másik embernek . . .

Addio, bella signora . . . s a nagy, óriási amerikai hajóról messze hallatszott az első harangozás.

— A te hajód — suttogta a nő fehérre vált ajakkal s lehunyta a szemét. És folytatta :

— És az utolsó küldeményeddel, egy téli délután, elmentem a lakásodra. Már akkor másfél esztendő óta nem láttuk egymást. Csak olykor az utcán : én téged. Mert te sohasem akartál látni. Szégyeltél engem, vagy te szégyelted én előttem magadat, nem tudom . . . Hidegen kezet fogtál velem és engedelmet kértél, hogy befejezhessed megkezdett leveledet. És háttal hozzám, nyugodtan folytattad a levélírást és még csak az emléke sem volt meg benned három év előtti szerelmünknek. Pedig meglehet, ugyanazzal a tollszárral irtál akkor, amelylyel három esztendő előtt nekem

egy-egy rövidke leveledben irtad : *nagyon szeretlek . . . Édes ! . . .* A férfiak ép úgy nem tudják mi történik a nő lelkében, mint ahogy nem tudják, mi történik túl a fellegeken . . . Mikor befejezted leveledet, ostobán, és félszegül megköszöntem a pénzedet, mire te unottan intettél :

— Ugyan, kérem !

Erre elővettem a pénzt és azt mondtam : visszahoztam, mert ezután már *más* adja ezt nekem.

— *Úgy ?* kérdezted közömbösen. Ezt az *ügy* szót pedig bocsássa meg neked az Isten. Csak ennyit mondtál. Az, hogy megállíts a lejtőn, eszedbe sem jutott. Pedig csak egy szavadba került volna. Csak ennyit kellett volna mondanod : *Álljon meg, ez az út nem magának való. Nem engedem, hogy rátérjen . . .*

Semmit sem mondtál. Kikisértél a sötét előszobába, amelyen, míg keresztül mentem, az volt eszemben, nem bánom, ha eltaszítasz is, de még egyszer megcsókolom a szemedet, úgy, mint régen. Talán meg-

érezted a gondolatomat, mert gyorsan kinyitottad az ajtót és hidegen : jó estét kívántál . . .

A nő hátra hajtotta fejét és száraz szemmel nézett fel az égre. A férfi sápadtan, gyáván ült mellette és nem mert reá nézni.

— És most elvennél — folytatta a nő keserű mosolylyal. — Most, amikor erkölcsileg ép olyan halott vagy, mint én vagyok. Azt hiszed, most összeillünk . . . Tévedsz, Gábor! Most ép oly kevésbé illünk össze, mint akkor, amikor még te becsületes ember voltál, gazdag, tisztelt személy. Akkor sem illettünk össze. Ép úgy nem, mint most. Mert én akkor is, ép úgy, mint most, különb ember voltam, mint te, Gábor . . . Csodálkozol, ugy-e, mert te nem ismered a lélek értékét, csak a pénz értékét . . . Ne szólj semmit, már nincs időnk. Egy óra múlva már indul a hajód.

— A hajónk, Ella ! — kiáltott fel csodálkozva a férfi.

— A *hajódat* mondtam, — felelte a

nő nyugodtan. — Bebizonyítottam, hogy szeretlek, hogy az egész világon csak én szeretlek és most elhagylak. Megszöktettelek, útlevelet szereztem neked, biztonságba helyeztelek, anyád, testvéred, barátod, mestered, mindened voltam és most magadra hagylak — *a pénzeddel*. Pénzed van és egyébre neked nincs szükséged.

A férfi tenyerébe hajtotta arcát és sírt. Meg volt szégyenítve, meg volt alázva. Odaát a kormányos hídján az olasz még mindig énekelt, de már halkabban, mintha kedvesét ringatta volna álomba vele. Gyöngye szél csapkodta a hullámokat a parthoz s kelet felől a nap, mint a mesék királynője, kezdte magáról levetni titokzatos fátyolát. Közel a parthoz egy halászbárka úszott előttük, egy kékre mázolt koporsóval s egy öreg, szomorú arcú halász evezett szemközt az ébredő, káprázatos nappal.

A nő hirtelen felállt, a férfi fejét vadul magához ölelte, szeméről lecsókolta a

könyvet s az arcát odaszorította az arcához.

— Most pedig jőjj! — mondta határozottan. — Elkísérek a hajódig.

— És te? — kérdezte a férfi.

A nő könnyedén intett s egy percig éles, hideg tekintettel nézett a koporsót vivő bárka után.

HOMAGIUM

OSZK

MLIDRMOH

Országos Széchényi Könyvtár

Gondolkodom rajta, hogy hol kezdődik az életem? Ott-e, mikor még csak a lelkiismeretem volt drága, vagy ott, mikor már a toiletteim lettek drágák, avagy — Honny soit . . . — mikor már a szerelmem is drága lett?

Azaz . . . A szerelemre ez a szó, hogy : drága, nem jó szó. Az az értelme, mintha . . . Ej ! Hát jelent a szerelem egyebet az én életemben, mint a Proudhon szocialista-tétele : La propriété c'est le vol? Azt, hogy megloptam saját magamat. Kifosztottam, huncutúl, ravaszúl, a legművészebb ravaszsággal, úgy, mint az örült, aki halálmegvetéssel és az ép elme teljes és megvesztegető ragyogtatásával kerít magának egy üvegdarabot, hogy kiszúrja vele a saját szemét vagy felvágja az ereit.

Jóisten, a szerelemben amikor csak lunk, sohasem a szerelmi vagy házastársi partnerünket csaljuk meg, hanem saját magunkat. És tulajdonképpen nem is a bűnhődéssel bűnhödünk, hanem már magával a tett elkövetésével, melynek a fele útján már érzi minden bűnös: a bűnhődést. Hogy miben? Abban, hogy az eredmény, az áldozat nagyságához mérve, jelentéktelen. Vagy nyíltabban, egyetlen egy bűnnek a haszna sem érdemli meg a kockázatot.

Nem tudom, hány esztendővel ezelőtt, a Nemzeti színházban adtak egy darabot, melyben egy beteg és a mai viszonyokhoz mérten többé megállhatatlanul tudatlan leányka férjhez megy, kit asszonynyá nem a násszoba rejtelmes homálya avat, hanem csak a gyűrűket kicserélő eskető pap szava ; de az ifjú asszony attól fogva már horgolja a bébé-fejkötőcskét, titkolózva, pironkodva, — mert most már nem lehet tudni . . . ő asszony . . .

Ha minden szerelembe rohanó asszony

megállna az első csóknál és tovább nem kívánckozna, a teljes és egész szenzáció boldogságát élné át, minden kiábrándulás nélkül, mint a színpad ama kis beteg, liliomlelkű leányasszonya. De hol van az az asszony, aki az első csók után megigazítja a félreecsúszott kalapját, (a hajának nincs még semmi baja), kinyitja a napernyőjét és boldog álmodozással végigmegy a rózsá-allén, a büszke, tiszta, forró napsütésben s a lelkében, mint egy aranykalitkában, viszi tova a szerelem hófehér galambját?

De mit teszünk mi asszonyok? Lemondásra kényszerítjük azt, aki minket szeret, de magunk nem mondunk le arról, akit mi szeretünk. És a vége — egy bús sóhaj: nem volt érdemes!

Sokszor elgondoltam, ha esetleg nem Leander uszsa éjjelenként keresztül a Helleszpontoszt, hogy Herohoz juthasson, hanem fordítva, Hero *visszajövet* nem ölte volna-e magát bele a tengerbe? Ha másért nem, a kis önmegvetés okából?

Vagy másként variálva a mithologia eme szerelmi drámáját, nem értem, Hero hogyan volt képes a visszafelé úszó Leandernek ép oly hűen és szerelmesen tartani az égő fáklyát, mint akkor, mikor magához várta? Ha én vagyok Hero, az első éjszaka eloltom a fáklyát. Hiszem, hogy a titkos szerelmeseket, mindig az az elválás idegeníti el leghamarabb egymástól, ami a nőre lealacsonyítást s a férfira kényelmetlenséget jelent. Míg a házasság egyesülésében a kijáró tiszteletet és kényelmet megunja az ember, de viszont, ha valami, akkor ez a két dolog egyesíti a házastársakat ismét, ha előbb nem, — hát öregségükben. Csak elsietni nem kell a radikális szétválást. Ne váljanak el a házastársak az egyik fél hibája miatt, még kevésbé mindkettőjük hibája miatt, mert az elidegenedés benne lesz az új, az idegen szerelmi egyesülésben ismét és újra ismét, csak ép ennek bevallása titkolásában lesznek az emberek tartózkodóbbak, azaz emberibbek, mert

megértőbbek. Csakhogy amig ehez a stációhoz elérkezünk! Hányszor tűzzük ki Janus-fejű lobogónkat az élet két kijárásu kapuja fölé, melyek közül egyik a titkos utainkhoz vezet s a másik az életnek nyílt országútjára.

Az uram egy nap következőleg magyarázta meg nekem, hogy mi: az életnek nyílt országútja?

Egy esős nyári délután egy angol szálloda halljában ültünk s az uram lehajolt az asztal alá, hogy a leesett szivarvágókését fölvegye.

Mikor vérpiros arccal fölemelte a kést, — csak a vér mehetett hajlás közben bizonyára a fejébe, — anélkül, hogy rám nézett volna, kényszerült mosolygással — de mégis mosolygás volt — a szivarjával babrálva ennyit mondott magyarul:

— Csak arra kérem, tartsa meg a látzatot. Ezt kérem, sőt követelem.

Azért mondta ezt magyarul, mert az asztalunk mellett egy harmadik személy is ült, egy nagyon szép szál, fiatal

angol katonatiszt, akinek lába a legbizalmasabb közelségben volt az én lábam mellett, ép abban a percben, mikor az uram lehajolt a szivarvágó-kése után.

És azt hiszem, ennél a pontnál, ebben a percben kezdődik el az életem. A szivarvágókésnél . . . Hisz az első emberpár vétke is egy apró epizóddal kezdődik, egy almával.

A szép katonatiszt teljesen közönyös volt előttem, mert *valakinek* a képe már benn élt a lelkem mélyén. Azé, aki otthon maradt s akivel már kezdtek hirbe hozni, alap, de nem ok nélkül. Akkor még az első csókig sem jutottunk el. De az uram, aki az élet *nyílt országutját* lakta, párbajt vívott — nem én értem, saját magáért — s hogy a közvéleménynek időt hagyjon a feledésre, két hónap óta úton voltunk.

S azon az esős nyári délutánon, az angol szálloda halljában, valami világos lett előttem. Az uram alávalósága.

*

Az uram alávalósága . . . Már kijártam az élet iskoláját. Az uram semmivel sem volt alávalóbb, mint az ő osztályához tartozó többi férfiak. Minden társadalmi osztálynak megvan a maga iskolája, melyet minden férfi elvégez. Ennek az *egy iskolának* tanulója, annak az osztálynak minden férfiája. Innét: a ruházkodás, modor, szokások és gondolkodás egyformasága.

Tehát szabad a vásár. Tehetek, amit akarok, csak a látszatra vigyázzak fel Janus-fejjel, hogy az uram ne kényszerüljön pirulni miattam. Hogy én magamért pirulok-e, hogy küzködöm-e lelkiismeretemmel, nevelésem törvényével, a vallással, azzal senki sem törődik. Az sem, akire a szülőim, a világ, a vallás, a morál bizott: az uram. Pedig olyan egyszerű lett volna az egész megmentésem. *Föltétlen bizalom, vagy nyílt bizalmatlanság.* Ha azt mondja :

— Üsse pofon ezt a fickót, tiszteletlenkedik magával . . . Vagy ő üt engem arcul. Nem is ott, az angol szálloda halljában, hanem már előbb, otthon, a párbaj előtt. De nem késett volna még a hallban sem. Nem tette meg. És arcul ütöttem én magamat...

Tehát mégis ott kezdődik az életem, a szivarvágó késnél. Néhány nap múlva kedvese lettem a szép katonatisztnek.

*

Azokat a regényeket, melyek egy hosszú kötetten keresztül magyarázzák a regény hősnőjének vagy hősének cselekedeteit, a legpontosabb és legbarbárabb pszichológiával, ki nem állhatom. Nem igazak. Mert a férfi azt mondja: az ember elhatároz valamit és amellettt marad. A nő azt mondja: minek határozzon el az ember valamit, mikor ugy sem marad meg mellette? És a férfi csak a neki jóleső cselekedetek mellett marad meg s a nő amellettt, amit nem határoz el. Hol itt hát a pszichológia logikája? (Vagy ép a logika hiánya a kész pszichológia?) Azok a csele-

kedetek, melyek a psychológiából kifolyólag, mintegy kottára téve, mindenik cselekedet a maga hangján szólal meg, azaz úgy, ahogy megütik a hangot. Nem hiszek benne. Amíg az ember a cselekedetei felelősségének idejéhez, a déli időhöz el nem ér, nem mondható róla: ennek így kellett lenni, mert ilyen és ilyen belső motivumok készítették elő a cselekedetet, vagyis egy emberi életet.

Csakis akkor, mikor az ember már olyan magaslaton áll, honnét ha visszanez, láthatja az alatta kanyargó, már megfutott utat, mondhatja határozattan és biztosan: látom az önmagamba rejtőzött és napfényre került cselekedeteknek rugóit, melyeket külső hatások idéztek elő, vagy pedig a jellem és vérmérsékletből következő pozitivitások.

De nem volnék asszony, ha még akkor is nem inkább biznék, mint hinnék. Mert hinni az ész logikus igazságait hisszük, de bizni a megfejthetetlen sejtelmességekben bizunk.

És nem tudom elhinni, hogy huszonöt esztendő tisztasága egyszerre és váratlanul, előkészület és ránevelés nélkül, föl-rugja maga körül : a tisztaságot, vallást, családi érzést, mindent és hajrá, mint egy nemet változtatott szultán, ide-oda dobálja zsebkendőjét, egyetlen formát tartva csak szem előtt : a látszatot.

Hiszem tehát, hogy nem születünk semmire, csak lesz belőlünk valami.

*

Védő-beszéd? . . . A most leszidott psychologizáló regény olajlenyomata? Igaz, a vakmerőség még nem bátorság, de benem talán némileg megközelíti a bátorság a vakmerőséget. Mikor az emberek iránt érzett megvetésünket magunkon kezdjük el, akkor a bátorság ordójával is pávaskodhatunk egy kissé. S mi tagadás, ez olykor jól esik. Hát ép ezért, nem védő-beszéd. Minek? Vetettem, arattam, hogy konkolyt, giz-gaszt és újra csak konkolyt

és giz-gaszt, ki tud róla? Csak én tudom, aki mindenkit megcsaltam, de kárt csak magamban tettem. És a sebeimet senki sem látja. Ki látná? Hol van az a párunk, kinek titkainkat bevallhatjuk? Az anyánk? Nagyon magasan áll fölöttünk. Az urunk? Még ha szeretjük, sem élhetünk titok nélkül mellette. A gyerekünk? Mi akarunk fölötte állni. Marad : a hallgatás, a vára-kozás, a keresztre feszített reménység . . . Az elfordított pillantások szelídülése, a homlokok kisímulása, a keserűség és dac-tól meggömbült ajkak vonalainak szelíd kigömbölyödése, a szívek elfelejtett ösz-szedobbanásának harmóniája, az őszi su-gárzás, a már önmagának bevallatlan megbocsátás, a közeledés vágya, a tél zuzmarás, szelíddé vált mosolya, s a fele-ség papucsot himez öreg párjának s a férj *fehér* rózsákat hoz a feleség születés-napjára . . .

*

Ha már ott tartanánk ! Ha már szürkülne a fekete hajam s hozná ő, a szintén más utakat járt, szintén bűnös, szintén nyomorult, de az *én uram*, a fehér rózsákat ! . . . Ha felém nézne és látná pillanásomon keresztül a megbánás égő könnyét, a világi hiúság alatt rejtőző, szolgálói egyszerűség vágyát, ha látná az ajkamat, amint a lelkemből fölbugyogó könnyek keserű ízét visszaszívja s ha ő megcsókolná ezt az ajkat és azt mondaná, kezét fejemre téve : sírj !

Ha sírhatnék . . . ha beszélhetnék . . . ha hallgathatnék . . . Hisz bűnhődésemmel már lefizettem önmagamért a homagiumot.

ÉS EZ SZERELEM VOLT . . .

A parton két férfi nézett a karcsú, fehér *Kleopátra* után, mely kecsesen mint egy hosszú, hegyes szárnyu madár, úszott tova. A levegő csöndes, enyhe volt s a tenger, melyet a letűnt nap helyén rózsaszínű fellegek festettek meg, olyan volt, mint egy kert, melyben csupa almafavirágok nyílnak.

A két férfi megindult a tenger partján, a babér és olajfák alatt. Az egyik Halápy volt, egy nagyon rossz piktor és egy nagyon szép fiú. A képeit azonban ez utóbbi tulajdonsága nélkül is megvették volna. Csupa mézédés, soha nem látott szép cserkesz, olasz és mindenféle nemzetiségű női arcokat festett, de a világerő sem üzleti spekulációból, hanem csak azért, mert ő így látott mindent az életben.

Vagyonos, jómodoru fiú volt, mindig úri társaságban mozgott, mindig udvarolt, anélkül, hogy valaha szerelmes lett volna, habár a szentimentalizmusnak egy bizonyos quantuma megvolt benne. Olyan *massza* férfi volt, akit nem termésköből faragott az Uristen, csak bizonyos pépek-ből formált, amelyek keménység dolgában olykor veszedelmesen hasonlítanak a terméskökhöz.

A másik, Truzsánszky, másforma legény volt. Izmos, rút, lesült arcú, tarkahajú, mint egy angol matróz és nyílt, nyers, bátor tekintetű, mint egy bandita.

Foglalkozására nézve a bölcs szélhámosok közé tartozott, akikről senki sem tudja, miből élnek, de amíg jól élnek, mindenki büszkén vallja magát barátjuknak s ha zátonyra kerülnek, mindenki azt mondja róluk: „Hja, én ezt tudtam! . . .“

A két férfi elgondolkodva ment előre. A hajó már messze repült előlük s mint egy rózsaszínű, óriási bokréta, himbá-

lózott a vizen. A két férfi tekintete követte.

— Tudod, mi volna a legjobb megoldás? — kérdezte Halápy mosolyogva s megállt. — Ha elsülyedne a Kleopátra.

Truzsánszky vállat vont.

— A megoldás így sem fog késni. Csak ép az lesz a baj, hogy köznapibb lesz a legköznapibb deus ex machinációnál.

— Kár értük! — sóhajtotta Halápy könnyedén.

— Kár! — intett Truzsánszky. -- Egy hét előtt, itt, ahol most sétálunk, esküdött meg az asszony, hogy szakít Szalácscsal.

— Te beszélted rá? — kérdezte a másik.

— Én. Azaz megmagyaráztam neki, hogy tartozik saját magának azzal az elégtétellel, hogy ő hagyja el Szalácsot, mielőtt ez hagyná el őt.

— Merész proposíció!

— Tudod, hogy régi barátja vagyok Máriának is, Szalácsnak is, — intett Truzsánszky.

— De inkább az asszonynak. És mindig az asszonynak. És akár neki. akár a többinek. S pláne Mária ! Képzeld el ezt az asszonyt elhagyva, kigúnyolva ! Nem abszurdum ez ? Egy ilyen asszony ! Csupa szív, intelligencia, nemes önzetlenség, valóságos quintesszenciája az asszony fogalmának. Az emberben fölforr a vér, ha rágondol, hogy tiz esztendei hűség és a legideálisabb szerelem után most egyszerre szemébe vágja neki, aki mindene volt : „meguntalak, kiszereztem belőled ! Megvénültél és fiatal ajak után vágyom.“
Gyalázat !

Halápy elmosolyodott és kissé gúnyosan nézett Truzsánszkyra.

— Édes istenem, ez végre is nem Mária asszonynyal történik meg először. Minden ilyen illegitim szerelem után kijár ez a kijelentés. Miért nem vétette el magát Szalácscsal, mikor ez még szerette ? Könnyű lett volna neki kiforszírozni.

Truzsánszky, ez a kártyából és adóságból élő gavallér, aki inkább válasz-

totta megélhetési eszközül embertársai ostobaságát, mint a szerelmi kitartás törvényes formáját, megvetőleg intett.

— Utálok ezt a theoriát, mely a nő iránti kötelezettséget *kiforszírozással*, vagy ki nem forszírozással határozza meg. Ha azt hiszed, hogy a férfi nem többel tartozik annak a nőnek, akinek társadalom-erkölcsi szempontból semmivel sem tartozik, sajnálni tudlak, mint a többieket. Nem morális szempontból, a morált vigye el az ördög, csak pusztán a férfi-gavallérság szempontjából. Mert a férfi, akit egy nő valaha szeretett, sohasem mondhatja meg a nőnek, vagy éreztetheti vele: *már nem szeretlek . . .* Ez lehetetlenség. Kizárt dolog.

— Te, — mosolygott Halápy, — tedd szívedre a kezedet és mondd meg, te sohasem hagytál el nőt, aki téged szeretett ?

Truzsánszky megállt s nyíltan és egy kis utálattal nézett a szép Halápy szemébe.

— Nekem nagyon jó anyám volt, — mondta nyugodtan, — tiz esztendő előtt vesztettem el s annak emlékére mondom neked: hogy sohasem hagytam el nőt olyanformán, hogy távolról is éreztettem volna vele, hogy már nem szeretem. Ellenkezőleg! . . .

— Hogy-hogy? — kérdezte Halápy érdeklődve. — Azt hitted el velük, hogy szereted őket utolsó leheletedig?

— Körülbelül, — felelte a másik komolyan. — Azt hittem el velük, hogy már *ők* nem szeretnek engemet.

A piktor bámulva állt meg.

— Még ilyen ötletet nem hallottam! Te valóságos szerelmi filantrop vagy. És sikerült?

— Mindig. Csakhogy türelem, sok művészet, ízlés és ami fő, szív kell hozzá.

A két férfi hallgatva ment előre. Truzsánszky pálcájával kavicsokat dobált le a tengerbe s a másik olykor lopva reánézett, mint a gyerek a felnött emberre, aki titokban imponál neki. A rózsaszínű

vizen vitorlás bárkák úsztak s az egyik kávéház terraszaról mandolin és olasz énekesek hangja hallatszott le hozzájuk. A két férfi leült egy padra. Fehér sirályok röpködtek a levegőben, amely mintha kékes, ködszerű fátyollal fűzte volna egymáshoz a madarakat s délről a Karsztok távoli körvonalai elmosódva, álomszerű vonalakkal rajzolódtak az ég szivárványos hajlására.

— Ép ma egy hete, — szólt Truzsánszky csöndesen, — hogy itt, ezen a padon, magyaráztam meg szegény Máriának a helyzetét. Már t. i. úgy, ahogy lehetett. Az ember nem beszélhet brutális nyíltsággal az ilyen dologról, pedig az az asszony ép úgy tudja, mint én, hogy Szalács szerelmes, még pedig komolyan szerelmes abba a húsz esztendős szép leányba. Húsz esztendős és Mária ép még egyszer annyi idős . . .

— És Szalács komolyan szerelmes, — folytatta kis hallgatás után, gúnyos mosolylyal Truzsánszky. — *Komolyan.* Tu

dod, mit jelent ez a szó a férfi szerelmi szótárában? Azt, hogy nem juthat a nőhöz másként, mint az oltáron keresztül. Ez az ő komoly szerelme . . . Az az eskü, amit a világ előtt mond el, nem a maga jószántából, hanem a nő olykor öntudatlan, de legtöbbször öntudatosan okos és számító forszirozására. S ezzel itt vagyunk a *kiforszirozásnál* . . . Nos, amit Mária nem tett meg tiz esztendő előtt bizalomból, szerelemből, önfeláldozásból és gyöngéd, nagyon finom tartózkodásból, azt most megteszi helyette egy leány öntudatos számításból, bizalmatlanságból, szerelmi kíváncsiságból és nem szerelemből . . . Ha láttad volna, hogy ült itt Mária ezen a padon . . . Mint egy madár, akinek kiszedték a tollait, levágták a szárnyát. Soha sem felejttem el a mosolygását, amelylyel alapjában az én ostoba tanácsomat hallgatta. Az *erkölcsi elégtételről* beszéltem neki . . . Nem tudom a hallgató nő szenvedését nézni. És azt hittem, meggyőzőm. Megigérte, hogy még

aznap elutazik és levelet hagy hátra Szalácsnak. Egész éjjel lent sétáltam az ablaka alatt. Csöndes volt nála minden. Hálósobájában égett a lámpa s a csipkefüggönyön keresztül láttam az alakját, amint egész éjjel jött-ment a szobájában. Nem tudta magát elhatározni . . . Másnap egész nap nem mozdult ki a szobájából s harmadnap, mikor találkoztam vele, mintha nem vett volna észre, kikerült. Akkor már tudtam, hogy mint minden asszony, ő sem képes saját elhatározásából szakítani. Ilyenek ők. Mint a halálraitélt, akinek módot nyujtanak az öngyilkossághoz s a gyávaság és titkos reménység mégis a hóhér keze alá hajtja... S most láttam őket együtt kirándulni a Kleopátrán : Máriát, a riválisát és Szalácsot. Mit lehet itt tenni ? Semmit ! Láttad Máriát, hogy volt öltözve ? A csodálatos kékségű ruhája maga volt a megtestesült költészet. Szerelem, kétségbeesés, lemondás, új harc beszélt a ruha minden ráncából, fodrából s a szép, ér-

dekes, sápadt feje, mint a naptól elégetett rózsza, fáradtan mosolygott a világba. S mellette a büszke, kegyetlen leány-alak, a maga egyszerű, diadalmas, fehér vászon, angol ruhájában. A gyerekesen bizarr, nagy vörös kalapjával s a síma, feszülő bluzával gömbölyü melle fölött. Szegény Mária ! . . . Mikor fölszállt a hajóra, a tekintetünk találkozott. Mosolygott, de a szeme pilláját csak nehezen tudta fölvetni, mint a meglőtt madár . . .

Fehérruhás angol leányok, tennisz-rakettel kezükben, mentek el a férfiak előtt s kihívó, titokzatos mosolylyal néztek rájuk. Sport-kalapjukban nagy, türkizes fejű tük csillogtak, kevélyen, hidegen, mint a szemük s kacagásuk messze hangzott utánuk, mintha azt mondták volna az ott maradt férfiaknak : Oh, mi tudjuk az értékünket ! . . .

Halápy a notesza után nyúlt, hogy az egyik visszanező, lenszőke hajú, piszeorru leányról pár vonással skizzet csináljon és szórakozottan kérdezte :

— Nos és mit gondolsz, mi lesz ennek a vége ?

Truzsánszky vállat vont.

— Mária végig fogja hordani a színeknek minden skáláját és ezek után előveszi a kokottok eddig előtte ismeretlen pongyoláit, sőt talán még a haját is megfesti. Azután jönnek a kényszerült kacérkodások, az udvarló-tartások, a pillanatnyi meghódítások, mikor a csókok után Mária undorodni fog magától, utálni fogja Szalácsot, összevesznek, gorombászkodnak, az asszony jeleneteket csinál, megfélelkezik magáról, a fájdalom és kétségbeesés örültté teszi, majd alázatos lesz, azután a férfit elüzi, csak azért, hogy visszakönyörögje, közbe lefogy, megcsúnyúl, meg akar halni s a férfi mind jobban halad előre a maga hóhérmunkájában . . . S egyszer végleg elmarad . . . Magyarázat, bocsánatkérés nélkül . . . De az asszony még mindig vár és mindig remél, csak ép a tükörbe néz kevesebbet már s a világos ruháit eladatja kis segéd-

színésznőknek, akik szerelmi drámákban tovább játszszaák bennök azt, amit ő az élet színpadán játszott bennük végig . . . S a szép és boldogtalan Mária asszony állán májfoltok ütnek ki, a bőre elzsiro-sodik, megfakúl, végre már fűzőt sem visel, a huncutkáit sem süti ki, sőt a vendéghaját is odaajándékozza a fehér-neműjét javító varrónőnek . . . Valamikor pedig találkoznak : ő és Szalács, talán ennek a felesége is, a mostani vöröska-lapos, szép, büszke leány. Lesz vagy három gyerekük, ezenkívül Szalácsnak valószínűleg egy pár agancsa, egy csinos potroha s a megszokáson meg a tör-vényes bilincsek súlyán kívül, egyéb semmi közös érzésük.

— Ámen ! — csapta be a noteszát Halápy. — És ez szerelem volt valaha. Ez is, meg a másik is . . . Na ! . . .

Ezzel felállt, nagyot nyujtózott, a kalapjáról lefricskázott egy pókot s meg-kérdezte Truzsánszkyt, vele tart-e, mert ő megy tenniszezni s bemutatkozik a

lerajzolt lenhajú, pisze-orru angol le-
ánynak.

Truzsánszky hosszan nézett utána, az-
után vállat vont s belemerült a tenger
nézésébe.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ERDŐBEN

Befogassak, — kérdezte a nagyságos asszony, amint kifizette a varrónőnek heti bérét — vagy most is gyalog akar hazamenni?

— Köszönöm, gyalog, — felelte halkán, fátyolozott, fáradt hangon az asszony s a pénzt gondosan összeszededgetve, eltette az erszényébe s az erszényt a ruhája derekába rejtette.

A nagyságos asszony az asztalhoz támaszkodva, egy tányér ribizliből csipegetett s közbe a varrónőt nézegette, az eléggé jólelkű, de korlátolt és közönséges asszonyok egykedvű kíváncsiságával, mikor olyasféle komplikáltabb kérdéssel szeretnének megbirkózni, mint : *a lélek*.

T. i. belelátni valakinek s különösen egy másik nőnek a lelkébe.

Mert csodálatos módon, a közönséges asszonyok hamarabb belelátanak a férfi lelkébe, mint egy másik asszonyéba. Azaz, nem is belelátanak, hanem inkább: *megérik* a férfi lelkét.

A nagyságos asszony szőke, szép, nagy kövér asszony volt, a világoskék pongyolájából kilátszó nyaka olyan erős, fehér és minden vonal nélküli, mint egy erős, hófehér borjúé s a szép kék szeme tiszta, boldog és tudatlan ostobasággal nézett bele a világba.

A sovány, beteges, feketeruhás varrónő csak romja volt az igazi asszonynak.

Valamikor szép lehetett, őszülő barna haja még tömött volt, vonásai finomak, de a fáradtságnak, ennek a csak asszonyok számára adatott szenvedésnek kifejezése benne volt a mélyen ülő szemében s az ajka körüli vonásokban.

Minek magyarázni meg, mi az *elfá-*

radni? Naponta olvashatók az ujságok rendőri hírei között, az ismeretlen és jelentéktelen kis emberi férgék tragédiái között, kik *ismeretlen okból* — meghaltak. Egy szó, panasz és átok nélkül haltak meg . . . Nem marad utánuk sem egy betű vallomás, sem egy sóhaj, semmi, csak meghalnak . . .

Ezt a fáradságot nevezik : életunalomnak. S ehhez nem annyira csömör, mint inkább éhség szükséges. Azért lesz életunalomból több nő öngyilkos, mint férfi.

Az asszony összerakosgatta az asztalon a különböző színű cérnát, az ollót, krétát, centimétert, a hulladék szövetdarabokat, pontosan, lelkiismeretesen, míg a nagyságos asszony kíváncsian nézegette és közbe kérdéseket adott fel neki.

— Már várja a kis leánya, ugy-e?

Az asszony sápadt arcát egy reszkető vérhullám csak annyira öntötte el, mint mikor egy darab fehér márványra egy rózsaszínű fátyolt dobnak.

— Nagyon szereti? — kérdezte a nagyságos asszony.

Az asszony csak egy panaszos és fájdalmas pillantással felelt.

— Hány esztendő?

— Nyolc, — felelte a szegény teremtés lesütött szemmel, keserű mosolylyal, mert tudta, hogy erre milyen kérdés következik. Három hét óta varrt itt s a szép asszony már számtalanszor megpróbálta a leglelketlenebb és együgyűbb raffinériával tudakozódni a gyerek apja felől.

Nem a részvét okából, hanem a becsületes asszony szívtelen kíváncsiságából. Bukott nő bukott nőtől soha sem kérdez olyasmit, mi a másiknak vért hajt arcába és könyet a szemébe.

— Hogy tudott megszokni falun, mikor mindig Pesten lakott? — beszélt tovább a nagyságos asszony.

Az asszony ismét csak a szemével felelt, de olyan keserű némasággal, hogy a kövér szőke asszony zavarba jött.

— Persze, — mondta, — a gyerekéért mindent megtesz az ember.

Az asszony elkészült, bekötötte a fejét, karjára vette a fakó gallérját s kezet csókolt a nagyságos asszonynak.

Lement a lépcsőkön, keresztülment a kastély kertjén, s a kis ajtónak tartott, mely az erdőbe nyilt.

Az asszony nagyot sóhajtott, mikor a csöndes, néma erdőbe ért s felnézett az égre. Valakit keresett fenn, azt, akit minden szerencsétlen keres, azt a titokzatos és hatalmas kegyetlent, kiről azt írta egy balga álmodozó: „azokra méri a legtöbb szenvedést, kiket legjobban szeret . . .“

Az erdőre az alkonyat homálya borult. A nyugat felé álló fáknak koronái fölött még ott ragyogott a búcsúzó nap s benn a fák között, mintha sápadt aranyhullámok ringtak volna. Valahol a sűrűben, csalogány énekelt s a titokzatos, illatos levegőben, mintha a mult bánatának puha, fehér árnyékai suhantak volna el.

Az asszony magába mélyedve, bele-
süppedve egy szerencsétlen életnek mult
és jelen emlékei közé, s vonszolva egy
megunt életnek minden terhét, úgy ment
az elhagyatott erdei úton, mintha ő lett
volna az egyetlen, az utolsó ember a
világon, akit arra kárhoztatott a boszuálló
isten, hogy mindaddig menjen az élet
sötét titokzatos útján, amíg el nem érke-
zik az ő halálának perce is.

Az asszony szíve úgy fájt, hogy könye
sem volt már s szép árnyékos szemében
a meghalni vágyás sóvárgó láza úgy lo-
bogott, mint az éjjeli halászok lobogó
fáklyái a messzi vizeken.

És ment, ment. Előtte két mozgó, fe-
kete pontot látott, a pontok később na-
gyobbodtak, formát nyertek s aztán em-
beri hangokat hallott.

Az asszony megerőltette nézését, össze-
hunyorította a szemét s az előtte ha-
ladó férfiakban, az egyikben a kastély
urára ismert, a másikban az ő faluja öreg
plébánosára.

A két férfi beszélgetve, csöndesen haladt az erdőben. Az asszony, mikor rájuk ismert, meglassította járását, hogy hallhassa a férfiak beszélgetését. Nem kíváncsiságból. Az első percben nyugtalan vágyból. Néhányszor hallotta a kastély urát beszélni és szerette a hangját hallani. Okos asszony volt és mindjárt az első látáskor azt kérdezte magában: hogy vehette el ez az ember ezt a lélek nélküli asszonyt?

Az asszony olyan halkán ment a két férfi után, mint a lehelet. Az út nyirkos és puha volt, mégis egy fához támaszkodott s levetette a cipőjét és mezitláb ment utánuk, lopva, félénken, nehogy észre vegyék.

Valami reménység, a szerencsétlenek testnélküli reménysége hajtotta most már a férfiak után, egy érthetetlen, végzetszerű előérzet, hogy a tőlük hallott beszélgetés befolyással lesz az életére, a gyermeke sorsára, mindenre. Valami lázas vízió futkosott a szeme előtt, valami sóvárgással

teli, erőszakos, néma vágy szállt fel a lelkéből, az Istennek jelenlétét, eljövetelét, az elméjének megvilágítását könyörögte, kívánta, akarta, parancsolta az Istentől.

És ment óvatosan, lopva, lázasan. Zúgó fülével eleinte csak szavakat hallott, később mondatokat is, azután a mondatok összefüggését kereste, majd a tárgyat s mikor megtalálta, megállt, kezét szívére tette s felnézett az égre, elkáprázva, megbűvölve, irtózva és félve.

A két férfi arról beszélt, ami az ő fáradt, elgyötört, boldogtalan lelkének évek óta megfejtethetetlen kérdése volt. És szomjasan, örülten itta a szavakat. Irtózat és boldogság töltötte el lelkét, mint a föld alá temetettnek a világosság első sugara.

— Az ember mindig egyedül van, — szólt az öreg plébános nyugodtan. — A trónon ülő király ép úgy, mint a legutolsó földműves. Még pedig, szerintem azért, mert hasonló emberi örömök lehetnek az életben, de hasonló fájdalmak nincsenek.

— Magam is így gondolom, — felelte a másik férfi. — Az öröm szinte kozmopolita érzés az emberek lelkében, minden karakter nélküli, mert alig van formáló és mélyebb alakító ereje. S az öröm egyáltalán nem az a kapocs, mely közelebb hozza az emberek szívét egymáshoz. Ellenkezőleg, amint tartósabb lesz, eltávolítja. De igaza van önnek, hasonló egyszerű szabású fájdalmak sincsenek. Egyik mélyebb, másik könnyebb természetű s egyik gyógyítható, vagy magától is gyógyul, míg a másik halálos.

— Értem önt, — szólt a plébános s levette a kalapját s keresztet vetett magára, mert valamelyik falu tornyában megcsendült a lélekharang s az erdőn keresztül a szél idáig hajtotta a szomorú hangokat.

Az asszony is keresztet vetett magára és fölvetett fejét lehajtotta.

— A kérdés lényege tulajdonképen nem is ebben keresendő, — folytatta a plébános, — hanem abban, hogy az ember

élete azonos-e az övéi életével, azokéval, akik legközelebb állnak a szívéhez? Ha a papot kérdezi tőlem, azt felelem reá : igen ; ha az embert kérdezi, akit nem a dogmák, de a keserű emberi tapasztalatok beszéltetnek, azt felelem : nem ! Az embereknek egy magasabb emberi szempontból nincsen : sem hitves-társuk, sem apjuk, anyjuk, sem gyerekük. Ezek a kötelékek mind csak az állati, az ösztöni vér és a köznapi társadalmi érdekek kötelékei. Hogy a gyereket a gyámoltalanság, a szülőt pusztán az önös vér s hogy a szerelmeseket a saját és nem a másik vágya köti egymáshoz, szerencsére nem látják az emberek. Mint ahogy nincs tudomásunk az ember legszomorúbb tragédiájáról, arról : hogy egyedül vagyunk az életben akkor is, hogy ha nem is vagyunk egyedül. Sorsunk független az egymásétól séletünk mindenben csak a kiinduló pontnál találkozik, azontúl elváltunk egymástól ; egyedül élünk, egyedül szenvedünk és egyedül halunk meg.

A két férfi elhallgatott s az asszony kábultan ment utánuk. Szive a szétpattanásig dobogott, melege volt, majd fázott, de a lelkében valami sajátságos megnyugvást érzett. Olyasmit, mint a nagyon vállalásos haldokló, aki tiszta öntudattal, nyugodtan hal meg.

Egy darabig még hátul maradt a férfiak mögött, azután leült, felhúzta a cipőjét és eléjük került. Gyorsan, nyugodtan ment hazafelé és a gyerekére gondolt, aki akkor is egyedül van a világon, ha ő mellette van.

Az égen kipattantak a csillagok s a holdvilágos, csöndes erdei úton az asszony feketeruhás árnyéka ott lebegett a két férfi előtt . . .

OSZK

A MI UTAINK

A bba kellett hagyni a vadászatot. Hideg, havas eső esett s különben is Kovács kapitányt, a Dénes Gábor vendégét, fülszaggasztás vette elő. A fegyvereiket becsukták a tokjaikba, füttyentettek a kutyáknak s szivarra gyujtva kijöttek az erdőből.

Egy meredek hegyi ut előtt álltak, a februáriusi hó le volt már rajta taposva, kezdett olvadni, barnúlni, s lenn az út alatt a Körös folyt szürkésen, fagyosan, nem úgy mint nyáron, mikor a nap a hullámokkal játszadozik és szerelmes delejességet szuggerál még a viz alatti kövekbe is.

A két férfi megállt a hegy tetején, miközben a kapitány szétnézett a vidék

fölött s a tiszti köpenyegje gallérját felhúzta a fülére.

— Szép lehet itt nyáron vagy hat hétig, télen egy pár napig, de tizenöt, vagy hány esztendeig egyfolytában ?

— Tizenháromig — mosolygott Dénes.

— Hát tizenháromig ! Itt élni le egy ifjúságot parasztok és állatok között s még hozzá úgy élni le, ahogy te élted le ! Képzelem ! — csufolódott a kapitány. — Egy ember, akinek nincs egyéb szenvedélye, mint a gazdálkodás, a munkásai helyzetének javítása és olykor egy kis vadászat. Szeretnék az életed titkába behatolni, de azt hiszem, szinte nem volna érdemes. Hogy élsz te ?

— A lehető legjobban — mosolygott Dénes. — Minden tavasszal egy szép külföldi utat teszek, azután hazajövök és dolgozom. Télen olvasok és vadászgatok. Emellett egészséges vagyok, nincsenek semmi különös vágyaim, a gondolkozásomat nem zavarja meg semmiféle kávéházi filozófia s a modern eszmék

közül csak azokat fogadom el, amelyek felebarátaimnak válhatnak hasznukra s a személyes hasznomra megmaradok a magam konzervatív hajlamai mellett.

— Nos, ha az is a konzervatív hajlmaidhoz tartozik, hogy szerelemmentes, aszkéta életet élj, akkor inkább éljen az élet anarchiája, melyben bomlott hajú Magdolnák táncolják a kánkánt és a szeparék parfümös és szivarfüstös levegőjében pezsgőt töltöget a pincér az ember poharába. Öregem, te nemcsak elvben, de szemléleti úton is elmaradtál az élettől! Mit tudsz te alapjában azokról a forradalmakról, amiket betűkbe szedtek a csöndes vérű, a világtól elmaradt emberek számára, amilyen te is vagy. Okos ember vagy, az bizonyos, a szemed is elég jó ahoz, hogy a felhők járásából is megértsed: valami új van most az életben, ami a nagyapáink életében nem volt meg, valami chaosz, valami forróság, a láznak valami forradalmi zenéje, amit igyekeznek kottába szedni az em-

berek, de nem képesek reá. A zenének olyan változatos, örületes gyorsasága szédíti meg az embert, hogy minden gondolkodás nélkül repül a zene után. Az élet megfiatalodott, öregem, s mint aki sokat és mindent elmulasztott, most *csak*: élni akar. Sietni! Ez a jelszó, mindenben keresztül sietni kell: szerelmen, gazdagságon, mindenben, mert a bölcs filozófusok megmagyarázták az embereknek: nincs egyéb, csak a ma! Post mortem nulla voluptas!

— És a lelkiismeret? — kérdezte Dénes csöndesen, amint megindultak s a fegyverükre támaszkodva jöttek lefelé, mert a hideg esőtől megfagyott az út a lábuk alatt.

— Ugyan! — kacagott a kapitány. — A lelkiismeret ép úgy, mint a faggyúgyertya, kiment a divatból. A parasztok még használják ruhára kenve köhögés és mellfájás ellen, de az uriházak asztaláról lekerült. Különben is kíváncsi vagyok, mit nevezel te lelkiismeretnek?

— A kötelességeknek olyan teljesítését másokkal szemben, aminőt a magunk számára kívánunk.

— Mondom, hogy te nemcsak elvben, de szemléleti gyakorlatban is elmaradtál az élettől! Az emberek ma már nem kiskorúak, öregem, és épenséggel nem követelnek és kívánnak felebarátaiktól semmit. Legkevésbé a lelkiismeret olyan formáját, aminőnek te látod. Nekünk nincsen már egyéb kötelességünk egymás iránt, mint az elismerés, ha valaki okosabban él, mint mi, ellenben ha ez kevésbé sikerül felebarátainknak, nem venni észre ügyetlenségüket. Vagyis, amit te még mindig lelkiismeretnek nevezel, az most a világban: csak tapintat.

— Hát akkor én tényleg elmaradtam a világtól, — felelte nyugodtan Dénes. — És szeretném tudni, ez a te kánonod mindenre vonatkozik? Politikára, irodalomra, szerelemre, házasságra, mindenre?

— Az egész világ egy akol, fiam s

mindenki csak magáért él benne és minden dolog egymásért van a világon. De most már azt mondd meg, miért nem akarsz megházasodni? Harmincnyolc éves vagy, én két évvel fiatalabb vagyok, és már kétszer nősültem. Először szerelemből, másodszer: ésből. És mondhatom, az utóbbi jobban sikerült, mint az első.

A kapitány megfordult és szép, vidám kék szemével, bizalmas mosolygással nézett Dénesre.

Szép szőke, rózsásarcú, rendkívül tiszta, fehérkezű, parfümös férfi volt, olyan gondozott, manikürözött, mint azok a rózsásashúsú nők, akik a testük után élnek. Csakhogy ez a férfi ennek dacára is erőskezű, az energikusnál is energikusabb ember volt, habár a szája két szögletében ott ült az életszeretet legmámorosabb kéjvágya.

Dénes elfordította a szemét. A kapitány rokona volt, de soha se szívelte valami nagyon.

— Nos ? — sürgette ez. — Valld meg miért nem akarsz nősülni ?

— Még nem találtam olyan nőre, akit megszerettem volna, — felelte Dénes egyszerűen.

A kapitány vállat vont s elhajította a szivarját. Az eső szakadni kezdett és sietve jöttek lefelé.

— Hol juthatunk leghamarabb fedél alá ? — kérdezte a kapitány.

— A vasutállomásnál.

Leértek a hegyi útról s most a folyó partján mentek. Nagy, szürke köd ült a víz fölött, mint valami sűrű háló s a férfiak feje fölött két madár repült el és szinte kihívóan kiáltották: tikk ! tikk !

— Szalonkák ! — dörmögte a kapitány boszúsan s lekapta a fegyverét, de a ködben már nem látta a madarakat.

Az út síkos és sáros volt s a víz mellett itt-ott apró, nyomorúságos parasztházak álltak, kicsi, rossz kerítésű, sáros udvarokkal. Az egyik udvaron most kapkodta

le a kerítésről a száradni kitett durva, homokszínű fehérneműt egy férfi-csizmában járó parasztasszony s a kapitány gúnyosan mutatott szét kezével.

— És itt élni le egy életet asszony nélkül !

Dénes hallgatott. Vadászsapkájának ernyőjét lehúzta a szemére, füttyentett a kutyájának s előrement. Olyan volt a ködben, a szakadó esőben, mint egy bronzgladiátor. Magasabb a kapitánynál, szélesebb vállú, barna, erős, szép férfi, mély szürke szemű, kissé álmodozó, de inkább kutató s nyugodt, nyilt pillantású.

Az állomásra érkeztek és Dénes benyitott a váróterembe. Levetette vadászbekecsét, lerázta a vizet róla, azután egy gyereket elküldött a kastélyba, hogy fogjon be a kocsisa és jöjjön értük. Addig pedig oda állt a kis váróterem ablakához és szivarozva nézegetett ki.

Künn a szakadó esőben, az állomásfőnök várta a pesti gyorsvonatot.

*

Ennek a gyorsvonatnak egyik elsőosztályú kocsijában, egy magas, karcsu szép szőke leány utazott az öreges, francia társalkodónőjével valahova le Erdélybe, a nagynénje látogatására.

Barna, elegáns útiruha volt rajta, kis puha tollaskalap a fején és csupa intelligencia, ész, nemes büszkeség, szív és gondolat volt a szép, halványan árnyalt arca.

Szemének érett komolysága és két kis különös, erélyes vonás a szép ajka körül, már a hosszú leányévek titkáról regéltek, de a tisztaság és nyugodtság zománca, mint valami kék virág, szinte körülkeretezte ezt az arcot.

A kocsi folyosóján állt, az ablak mellett s benn a kocsiban, a társalkodónője egy kíváncsi asszonynak ép magyarázta :

— Csak apja van, egy dúsgazdag öreg gyáros. Egyetlen leány, már huszonhat éves, de nem lehet rávenni, hogy férjhez menjen. Azt mondja : még nem talált olyan férfit, akit megszeretett volna. Gyönyörű teremtés, csupa jóság, de — s

a társalkodónő kissé gúnyosan húzta fel a vállát — fantaszta ! Nem modern leány . . . Álmodozó . . .

A vonat berobogott a kis állomásra s a társalkodónő az ablakhoz ült. Szinte farkasszemet nézett a váróteremben szivarozó Dénessel, mire a francia nők könnyen lelkesülő bámulatával kiáltotta el magát :

— Elíz, jöjjön gyorsan, még soha sem látott ilyen érdekes férfifejet !

A szép leány mosolyogva fordult meg s amint kezével a nyakkendőjéhez ért, hogy megigazítsa, egy gombostű úgy megszúrta az újját, hogy a vér kibugygyant belőle.

— Mindjárt, madame — mosolygott — csak kiszívom a vért az újjamból. Egy érdekes férfifej előtt nem tehetném meg.

S mikorra kiszívta a vért újjából, a vonat már megindult s pillanat alatt elnyelte a köd . . .

MENODORA

A Stefánia-úton, a hosszú széksorok között, melyek a Múcsarnoktól a Csömöriútig húzódnak és májustól—szeptemberig minden délután boldogan ülnek benne a pesti asszonyok — akik csak azért boldogok, mert a többi asszonyok, kiknek már nem jutott hely, irigy bosszúsággal nézik őket — egy szép, borongós nyári délután, az egyik székre egy ötvenéves asszony ült le egy negyvenéves asszony mellé.

Az ötvenéves asszony kissé kövér volt, de a haja még mindig olyan szép sárgás-vörös, mint a jól megérett kajszinbarack, az arca rendes, formás, de többé semmi ellenállást nem árult el a hervadás ret-

tenetes csapásával szemben. *Meg kell lenni* — hát meg kell lenni — és csöndben, némán, legyőzötten lerakják az asszonyok fegyvereiket és a szépségápolószalonok, a bőr alá való zsiradék bevezetések, a ráncok geniális mángorlói, meg a csodálatos emailok, amerikai vizek és puderek, többé semmi hatással sincsenek rájuk.

Tehát a lemondásnak ezzel a formájával a mi asszonyunk is rendben volt már, csak a ruhája árult még el bizonyos tévelygő stílt, olyanformán, mintha szabásza a még kisértetként visszajáró ifjúság és varrója : a tisztos kor lett volna.

A másik asszony, aki mellé leült, karcsú, barna, szabályos vonású, sima frizurájú, angolosan elegáns asszony volt, olyan síma, korrekt, egyenes, mint egy gondosan legyalult asztal lapja.

A két asszony ebben a percben látta egymást először és olyanformán fixírozták egymást végig, amiért két férfi már pofozkodik, két nőnél ellenben egyszerre

fejezi ki : a névtelen gyűlöletet és az ismerkedés vágyát.

— Jó ruhája van — gondolta az ötvenéves a negyvenévesről. — Finom ruha, valamelyik belvárosi, nem divatos, de becsületes jó szabótól, aki negyven forintot kér egy angol ruhavarrásért, de visszaadja a maradék posztódarabokat.

— Mennyi valódi csipke van ezen az öreg asszonyon — gondolta a másik — de a ruhája nem tetszik nekem. Ez egy olyan ruha, amit úgy hívnak : francia szabás. Ki nem állhatom . . . Csak ráteszik a bábra és forma nélkül, fantázia szerint szabdalják el a drága holmit . . . De a boutonja szép. Finom és nem nagy.

— Bárcsak megszólítna — gondolta a másik. — Unalmas így egyedül ülni . . . Igaz, én is megszólíthatnám. Csak valami apropos jönne ! Ha egy hernyó mászna a blúzán, vagy egy fülbemászó igyekezne a fülébe . . . Így már ismerkedtem.

De a másikon nem látszott semmi is-

merkedési vágy. Olyan nyugodtan nézegette lorgnettjén keresztül a kocsikázó és sétáló embereket, mintha egyéb gondolat épenséggel nem bántotta volna. Pedig bántotta. Csakhogy várta a másik közeledését. Mikor aztán egy színésznő kocsija rohogott el előttük, akiről bizonyosan tudta, hogy öt esztendővel öregebb, mint ő, de a fehér ruhájában s a rózsaszínű kalapja alól tiz évvel látzott nálánál fiatalabbnak, nem bírta ki tovább.

— Azt fogom mondani, hogy egy hernyó mászik a blúzában — gondolta s a másik percben már megtörtént az ismerkedés. A képzelt hernyót ledobták, eltaposták, egy kicsit szörnyűködtek, mosolyogtak és végül diskuráltak.

Természetesen, a tiz évvel fiatalabbnak látszó színésznőről. Boldog elégtétellel állapították meg, hogy már van egy huszonöt esztendőös fia, hogy az egész asszony közelebbről nézve, fátyol nélkül — már csak történelmi nevezetességű rom.

A romnál aztán megpihentek egy kicsit. Ketten összesen kilencven esztendő tettek ki s pihenőül stilszerű helyet választottak. S mert az idő is hajlott a melanchóliára s valamelyik kávéházban a hátuk mögött egy jó cigánybanda azt húzta : *Húzd rá Pali, úgy is késő, Ami elmúlt vissza nem jön sohasem . . .* hát hervadt virágok illatát érezték a levegőben s a Stefánia-út mozgófényképe összefutott szemük előtt s eltűnt, elsülyedt kocsi-korzóstól, mindenestől és ők ketten zörgő őszirózsát láttak maguk körül és sápadt, színtelen verőfényt . . . S napernyőjükkel a homokot piszkálva arról beszélgettek, milyen bájos volt húsz esztendő előtt egy főhercegnő s milyen tündérien szép a Nemzeti színház egykori legtündöklőbb Juliája . . .

Erre aztán elhallgattak, szomorúan néztek maguk elé és az ötvenesztendős sóhajtott :

— Az egészben csak azt lehet elviselni, hogy ők is megöregedtek velünk ! Higyje

el, nagysád, ha mi asszonyok nem látnánk, hogy más asszonyok is megöregesznek, belehalnánk bánatunkba. De én mindig csak azt néztem, mikor közeledtem a negyvenedik esztendőmhez, hogy közelednek a többi asszonyok is. Így aztán észre se vettem a magam megöregedését, csak a többiekét láttam. És ez megnyugtató. Megöregedtek: a barátnőim, a királynők, a hercegnők, a híres színésznők, hát én sem lehetek kivétel — gondoltam. Tout comme chez nous! Ez a francia közmondás az asszonyok számára készült.

— Igaz! — bólintott a másik asszony méla mosolylyal. — Egyszer olvastam egy német novellát, nagyon szép, igaz kis történet volt. Egy híres színésznőről és egy kis cukrászleányról szólt... A híres színésznő szép volt, olyan nagyon finom, csöndes szépség, amit csak finom érzésű emberek értenek meg, de már nem volt többé fiatal. Nagyon szeretett egy férfit s ez a férfi egyszer csak el-

hagyta. Irt neki egy banális, ostoba levelet, amelyet csak férfiak tudnak írni, mikor ők is érzik ostobaságukat és azzal faképnél hagyta a szegény nőt. Képzelteti, hogy oda volt ez a boldogtalan teremtés.

— Hogyne! — bólintott az ötvenéves meghatottan. — Minden nő életében van egy szerelmi csalódás. Vagy a férjében, vagy a leánykori ideáljában, esetleg az asszonykori ideáljában csalódik. Én az uramban valami túlságos nagyon nem csalódtam, de olyan sokat olvastam életemben, szép, finom, romantikus regényeket, hogy szinte azt hiszem, magam is keresztül mentem már valami nagy szerelmi bánaton. Ezért értek meg mindent és sirok minden drámán a Nemzeti színházban.

— Nincs is szebb, a szép könyvnél, meg a szép szindarabnál! — sóhajtott a másik asszony. — Az ember élete ugyis csupa próza, legalább amíg olvas úgy él, ahogy a lelkében a szeretne élni . . . Hát

szegény szép színésznő — Menodorának hívták — mikor elolvasta a levelet, majd meghalt bánatában. Nem aludt, nem evett, sirt, oda volt és meg akart halni. Csakhogy otthon, a kis szülővárosában akart meghalni, hogy az apja mellé temessék el és egy nap elutazott — meghalni . . . Szép őszi délután volt, mikor megérkezett a kis városba, ahol harminc esztendő óta nem járt. A vadgesztenyefák már másodszor hullatták virágjaikat s a hegyeken, mint a darázs szárnya, olyan átlátszó, aranybarna köd ült . . .

A kövér asszony már a szemét törülgette.

— Milyen gyönyörűen tud elbeszélni !
— mondta meghatottan s bár az Augusztia főhercegnő magyaros fogata és echt párisi kalapok exotikus tolldíszei repültek el előtte, nem látott egyebet, csak azt, amit a másik asszony festett le előtte.

És ez folytatta.

— Délután három óra lehetett s ilyenkor olyanok a kis városok, mintha meg

lennének halva. Sehol egy lélek . . . Csönd és szomoruság. Mint Pompeji, az elsüllyedése után . . . A házak mentén fű nő ki a kövek mögül s az árkokban víz folyik lefelé . . . — Az embert kirázza a hideg . . . — És Menodora ment . . . Fáradt volt, szomorú, elhagyott, halálra készen és szomjazott. Betért egy kis cukrászdába — borzasztóak a vidéki cukrászdák, mindig festék- és tömjénzag érzik bennük — s egy kávéért kért.

A cukrászdában tüllel bevont, aranyrámás képek függtek a falakon, füstös gipszvirágtartókban harasztból horgolt virágok s egy üvegesajtón minden tíz percben kidugta a fejét az öreg cukrászné, meg behúzta. Ebben a cukrászdában, a pult mögött, egy szőke, fiatal, szép rózsásbőrű leány ült, a kiszolgáló-kisasszony és cifra papirosokba cukorkákat pakolt be és nagyon szomorúnak látszott. Valami nagy bánata lehetett, mert nem volt kíváncsi semmire a világon. Az idegen, elegáns asszonyra sem, csak pakolgatta a cukor-

kákat s titokban meg-megtörülte könnyes szemét.

Menodora csodálkozva nézte a szép, fiatal, teltvállu leányt és találgatta magában, mi bánata lehet egy ilyen fiatal teremtésnek? Szerelmi bánat? Nem! Az ilyen fiatal, kívánatos teremtések nem hagyják el a férfiak, hát mi baja lehet? Nesztelenül felállt az asztal mellől s a pulthoz ment, mintha egy darab süteményért menne. És a szive verése elállt... A leány ölében egy levél feküdt s a könnyei erre hulltak.

Menodora azt hitte, hogy a szíve meg-reped izgatottságában... Észrevétlenül mint egy árnyék, hajolt előre és a szeme ezen a két soron akadt meg: „Bocsásson meg, Elza, kegyetlen őszinteségemért, de én már nem szeretem kegyedet...”

Menodora visszatámolygott az asztalához és leült. Megivott egy pohár vizet kezére támasztotta fejét és így nézte egy jó félóráig a leányt. A leány háttározottan szép volt; különösen férfi-

fogalmak szerint. Fehér, rózsás, gömbölyű, üde, fitos orru, duzzadt ajkú és ostobácska szemű. Egy félóra múlva Menodora felállt, fizetett, a bámuló leánynak tiz forint borraivalót adott és meggyógyúltan, könnyű szívvel, boldogan hagyta el a cukrászdát, honnét egyenesen az állomásra ment és a legelső vonattal haza utazott . . .

A mesélő asszony elhallgatott, megtörülte a szemét s még egy köny ott csillogott pillájuk szögletén, de az ajkuk már mosolyra nyilt, amint a *fekete lovag*, Budapest híressége, elhajatott előttük exotikus fogatján.

NAGY JÁNOSNÉ

Már három nap óta tárgyalt Hadady az ügyvédjével s a harmadik nap, az aktívák és passzívák labirintusában összenyomorított ember, ingerülten ütött az asztalra.

— Ezt a boszorkány-kotyvasztást hagyja már abba! A csillagoknál is fényesebben kimutatta, hogy abból a kerek millióból, amit alig tiz esztendő előtt hagyott rám az apám, ma alig húszezer forintot nevezhetek belőle a magaménak. A többit hagyjuk. Egyrészt: nem érdekel, másrészt meg fáraszt s azután van egy utálatos szokásom; ha nagyon mérően fixirozok egy pontot, vagy ha nagyon komolyan gondolkodom, mindjárt fejszagatást és szédülést kapok. Tehát:

húszezer. Van még valami mondani valója ?

Az ősz szakálu ügyvéd elmosolyodott. Szinte atyailag, szomorúan.

— Amiről hétfőn délután tettem említést.

— Mi is volt az ?

— Hogy megnézi a Puskás-féle tejjgazdaságot.

Hadady fájdalmasan nyomogatta ujjával a halántékát, mint valami kis fáradt diák, aki szeretne felelni, de nem tud.

— Ha okvetlenül szükségesnek találja, — mondta kedvetlenül.

— Szükségesnek, — felelte szárazon az ügyvéd s pedánsúl kezdte összerakosgatni az előtte fekvő akta-csomókat. — Önnek minden vagyona huszezer forint s a nagyságos asszony ruhaszámlája még az utolsó, a tegnap lezárt esztendőben is kétezer forintra rugott. Pedig ez az esztendő már az összehúzódások, az előbbi fényes esztendőknek csak egy nagyon halvány staffage-a volt. S mit gondol ön,

a jövő esztendőben meg fog elégedni két-háromszáz forintos toilette-budgetvel?

Hadady lehajtotta a fejét s nem szólt semmit. Látszott az arcán, hogye ez a kérdés rosszúl esik neki.

— Lássa, — folytatta az ügyvéd enyhébb hangon, — amiatt a toilette-számlák miatt kell megnéznie a Puskás-féle tejgazdaságot.

— Azt hiszi, — kérdezte Hadady komoran, — hogy egy olyan tejgazdaság segítne rajtam ?

— Azt. A Pintyőke-erdő még a kezünkben van, és nem engedjük ki. Megveszszük. Kitünő legelő, valóságos alpesi talaj ; ott van a kis erdészlak az önök lakhelyéül és tizezer forint befektetés elég lesz.

Hadady kételkedve rázta a fejét.

— Azt hiszi ?

— Azt hiszem, — mondta az ügyvéd nyugodtan s hátratett kézzel végigment a szobán. — Ha a saját szorgalmával és

munkájával kamatoztatja ezt a befektetést.

Hadady elvörösödött és zavartan rágta a bajuszát. Az ügyvéd tovább járkált a szobában s Hadady úgy érezte magát, mint egy vásott kölyök, kinek feladták az alternatívát : megjavulsz vagy nem javulsz ? Félszegen ült helyén s az ablakon keresztül a szomszéd ház tetejét nézegette. Azután hirtelen felállt, elővette a kalapját s kezét fogott az ügyvéddel.

— Ön is kijön ? — kérdezte.

— Ki.

— Jól van. Reggel kilenckor kocsival érte jövök.

— A koci belekerül tíz forintba, — mosolygott az ügyvéd ; — vonaton két forinttal megjárjuk ketten.

Hadady újra elvörösödött.

— Akkor a pályaudvaron találkozunk, — mondta boszusan.

— Helyes !

*

Másnap reggel beszálltak egy elsőosztályú kocsiba, az ablakot leengedték és szivarra gyújtottak. Friss tavaszi levegő csapott arcukba s a gyöngeszárú vetések közül pacsirta repült fel előttük.

Az ügyvéd lopva Hadadyt nézegette. Frissen beretválva, elegáns szürke kockás öltönyében gyönyörű szál ember volt Hadady Boldizsár. Már a negyven körül járt, s bár kissé hizásnak indult, de ruganyos volt azért minden izma.

Az ügyvéd, aki majdnem harminc esztendő óta vezette a Hadady család ügyeit s Boldizsárt kis fiú korától ismerte, okos, szűrő szemén keresztül gyöngéd részvétellel nézegette a szép, elegáns, életerős fiatal férfit, kinek szép kék szeme olyan naiv jósággal nézegetett a világba, mint egy fiatal leány szeme.

— Látni fog itt egy szomorúan érdekes emberpárt, — szólta az ügyvéd.

— Ugyan! — mosolygott Hadady. — Kit?

Az ügyvéd lerázta szivarjáról a hamut s csöndesen kérdezte :

— Emlékszik még Éder Gusztira ?

— Hogyne ! — mondta Hadady meglepetten. — Mintha most is látnám az öreg Éder Benjámint, akit az egész megye „meztelen száju Benjáminnak“ hívott a beretvált bajusza miatt. Hja, — mondta Hadady keserűen, — azoknak is befellegzett !

— Alaposan, — intett az ügyvéd. — Guszti három esztendő óta kocsis a Puskás-telepen.

Hadady elsápadt.

— Lehetetlen !

— Sajnos, — sóhajtott az ügyvéd, — határozottan állíthatom, mert magam protegáltam be mostani helyére. Egyébre nem lehet használni, annyira elzüllött. Mikor három esztendő előtt talpig lerongyolva hazajött Amerikából, egy körúti ház építéséhez talicskán téglát hordott fel az emeletre s mikor nevén szólítottam, dühösen mellbe lökött és ott hagyott. Azután szemmel kísértem s valami betegsége közben sikerült hozzá

közelednem. Mikor felgyógyult, akkor szereztem neki a kocsis-állást.

Hadady kihajította a szivarját s megrendülve, sápadtan hallgatott.

— Mint huszonöt éves fiatal ember — folytatta az ügyvéd, — két és fél millió vagyont kapott kezéhez. Józan életű, szorgalmas, minden tekintetben korrekt, melegszívű fiatal ember volt és szép ember. Se nem ivott, se nem kártyázott, nem futtatott, nem voltak szeretői, semmiféle költséges passziói, és ma, ötven esztendőskorában, istállóban alszik, sáros lovakat és piszkos tejeskocsikat pucol, hajnali két órakor kel és szállítja azokba az előkelő úri házakba a tejet, ahol huszonöt esztendő előtt a legnagyobb megtiszteltetésnek vették, ha a milliomos Éder Guszti látogatást tett náluk. Ma? Nagy Jánosnak hivatja magát és egyetlen öröme, ha este nyolc órakor már lefekhet és alszik. Kalapját jól a szemére húzva jár, de anélkül se ismerné meg senki. Megöszült, eltépődött, rongy-

gyá lett, mint egy hajdan kétszáz forintos báli frakk.

— Egy asszony miatt, — mondta Hadady leverten.

Az ügyvéd szánakozva intett :

— És milyen asszony miatt ! Ötször szökött el, mind az ötször más valakivel és mind az ötször visszavette az ura.

Hadady indulatosan ütött a széke karjára.

— Hogy lehet egy férfi ilyen ökör ?

Az ügyvéd vállat vont.

— Szerette ! Láttam valamikor azt az asszonyt s legalább elmondhatom : hogy láttam a bűnt. Csak a szeme volt szép, meg a szája mosolygása, de én bizony Isten nem csodálkozom Éder Gusztin, hogy ötször bocsátott meg neki és ötször kezdte vele elülről azt a tragikus szerelmi-nászt, ami kifosztotta mindenéből.

— Azt mondják, — szólt Hadady utálattal — hogy az a nő végigszerette Európát.

— Végig, — mosolygott az ügyvéd. —

Különös passziói voltak a szerelemben. Egy férfit csak egyszer ölelt meg s aztán eltűnt. Csak egy szál csodálatos virágot hagyott maga után s voltak, akik egész vagyont költöttek el az utána való nyomozásban s egy fiatal német báró öngyilkos lett érte, egy híres olasz színész pedig megőrült utána.

— Hallatlan! — mondta Hadady dühösen. — Ha még élne, én négy felé vágatnám azt a némbert. Mi történt vele?

— Itt mosogatja a tejes-üvegeket hetenkint három forint bérért, ahol az ura kocsiskodik.

— Lehetetlen! — kiáltotta Hadady.

— Pedig úgy van. Amióta teljesen tönkretette az urát, tiz esztendő óta olyan hűséges társa a nyomoruságban, amilyen egy született kocsis felesége aligha lenne. Még csak negyvenhárom esztendőös és tiz esztendő előtt, a vagyoni roncsuk elvesztése után is előtte állt még a férfiak szive és erszénye, de az ördög tudja, hogy gondolkoznak az asszonyok,

csak hogy valami erkölcsi kötelesség-félét érezhetett e tönkretett ember iránt és szolidaritást vállalt vele a nyomoruságban. Most főz, mos az urára, rendben tartja a ruháját, elleszi a gondolatát, alázatos, hűséges, mint a kutya, pedig az ember ép olyan közömbös, szeretet nélküli nyugalommal bánik most már vele, mint a lovaival. Naponta alig látják egymást pár óráig, este a paraszt fáradtságával térnek nyugalomra és alusznak mélyen, ostobán, míg a természet bölcs jótékonyága virraszt fölöttük.

— És nem tudja senki, kicsodák? — kérdezte Hadady, könyökére támasztva fejét és szomorúan kísérté tekintetével a vetések fölött repülő madarakat.

— Nem. Ön az első ember, akinek elmondtam. Az ilyen tragédia joggal követelheti a hallgatás tiszteletét.

A vonat megállt s a két férfi egy hosszú jegenyefa-soron ment keresztül. Jobbra egy kastélyszerű házhoz vezetett az út s odább volt az iroda, a vaj, sajt-csoma-

golási helyiség, majd a gépházak, távolabb az istállók s mindenféle zaj töltötte be a levegőt. Egy óriási üst előtt nagy teknőkben nők üvegeket mostak, odább a kútnál öblítették s a két férfi ott ment el mellettük.

Az ügyvéd figyelmesen nézegette a nőket s megállt egy szürke kartonruhás, bekötött fejű asszony háta mögött, aki szaporán szedegette ki a hideg vízből az üvegeket s nagy vessző-kosarakba rakta.

— Jó napot, Nagy Jánosné! — köszöntötte az ügyvéd.

Az asszony hátrafordult s Hadady alig leplezhető kíváncsisággal nézett arcába.

— Jó napot kívánok — mondta csöndesen az asszony és mosolygott. A durva élet, a tiz esztendei nélkülözés, a paraszt-asszony nehéz munkája, mindez rajta volt az arcán, csak a mosolyával nem bírt semmi katasztrófa. Ez sem a régi volt már, de még most is volt valami sajátságos báj benne. Valami nagyon

szelíd és nagyon gonosz két vonásból volt ez szöve s az egyik könyörgést, a másik diadalt fejezett ki.

— Hogy vannak ? — kérdezte az ügyvéd barátságosan. — Az ura nincs itthon ?

— Csak délfelé jön vissza, — felelte az asszony nyugodtan, de amíg beszélt, a sajtós mosoly nem hagyta el az ajkát.

— Akkor még találkozunk, — mondta az ügyvéd és megemelte kalapját, amit Hadady is önkéntelenül megtett.

— Nem árulja el semmiféle szokásával ez az asszony a származását, a régi mi-voltát ? — kérdezte Hadady, amint tovább mentek.

— Nem maradt meg belőle semmi a régiekből, — mosolygott az ügyvéd, — csak az, ami a Jókai „Fekete gyémántjaiban“ Evelinben is megmaradt : hogy minden nap tiszta inget vesz magára. Tavaly télen tüdőgyulladásban feküdt s a negyven fokos lázával is felkelt minden nap és kimosta az ingét.

Azután az irodának tartottak, hogy
fölkeressék a tulajdonost s az ügyvéd,
amint lehajtott fejjel ment, lopva rá-
ránézett Hadadyra.

UTON

Egy Erdély felől jövő gyorsvonat női szakaszában két nő ült szemközt egymással. Egyik falusi asszony volt, kövér, pirosarcú, naiv pillantású, szép fekete szemű s a haja olyan sima és fényes volt, mint a bársony.

Ez az asszony egy jó félóráig, ahogy beszállt, mindig a másik nőt nézte. Ez karcú, szőkehaju, bájos, de túllágy, határozatlan és minden energia nélküli szépség volt. Divatosan, jó izléssel volt öltözve s a falusi asszony feje búbjától a lába hegyéig, mindent megnézett rajta. Így csak nő tud nőt megnézni. Ilyen mindent felejtő érdeklődéssel és hajszal-

pontossággal Napoleon sem merült el a hadi térképe vizsgálásában.

S látszott az asszony nyílt, őszinte tekintetén, hogy minden tetszik neki a másikon. Az elegáns kis fekete kalap, az egyszerű, bár nem elsőrendű szabásu fekete ruha, a tompa, ismeretlen színű kis férfinyakkendő, a felakasztott hosszú, testhez álló kabát és a nagy lapos, puha muff, rózsaszínű selyembélésével.

És különösen a derekára csavart finom aranyláncról nem tudta levenni a szemét, melyen olyan zsuzsúk csüngtek, aminőket mégsohasem látott. Egy zöldesszínű játszó, opál macskaszem, egy gyöngyökből kirakott tigrisköröm, egy zománcozott fél-szív, közepén egy gyémánt-könyecseppel s egy aranyba foglalt elsőosztályu vasuti jegy, egyik sarkán egy értékes kis mirtusz-ággal.

A kövér asszony ruhát vásárolni ment Pestre s ez az eleven divatkép itt előtte, nagyon érdekelte. Pusztán lakott, honnan sokszor egy félévig sem mozdult ki

és csak minden három esztendőben egyszer frissítette föl a garderobeját. A kalapja most is háromesztendős volt, a bundája tiz és nagyon szeretett volna a szép, ismeretlen nővel megismerkedni és amiben lehet, kikérni a tanácsát.

Csakhogy ennek semmi kedve sem volt az ismerkedéshez. Az ablak mellett ült, kalapja a fején volt, arcán sűrű fátyol, kezét muffjába dugva tartotta és feszesen, mely nem az ő pózja lehetett, ült helyén.

A kövér asszony mindent elkövetett, hogy szólásra bírja, de hasztalan. Próbálkozott: hideggel, meleggel, utazással, távolsággal, mind hiába. A szép ismeretlen semmire sem reagált. Nézett ki az ablakon, csak néha fordítva tekintetét az ajtóra, mikor a szomszéd fülke ajtaja olykor kinyílt s a nők kocsija előtt egy csinos fiatal ember ment el. Ilyenkor a kövér asszony úgy látta, hogy az ő szomszédja és a fiatal ember, valami titkos jelt váltanak pillantásukkal, mert hát a titkos

jeleket, mit nő és férfi vált egymással, azt még azok az asszonyok is megértik, akik puztán laknak és csak három esztendőben egyszer frissítik föl a garderobejukat.

Az idő múlt és a két asszony hallgatva ült helyén. A kövér már belefáradt a nézegetésbe s elálmosodott. Odahuzódott az ajtó mellé a sarokba s addig nézegette a havas mezőket és a varjakat s találgatta magában azt a problémát, amelyen tegnap este összevesztek az urával: hogy a varjak hatvan, vagy hatszáz esztendeig élnek-e? amig elszunnyadt. (Az asszony ugyanis azt állította: hogy hatszáz esztendeig élnek.)

Mikor fölébredt, már egy jóórányira lehettek csak Pesttől s a szőke asszony egy kis hosszukás bőröndből zsebkendőt vett ki, meg a parfümös üvegjét s közbé kiejtette a puderos dobozát, amely odagurult a kövér asszony lábához.

Erre a jég meg volt törve. A puder kiömlött, még pedig a kövér asszony cipőjére, mire a szép szőke zavarba jött, a

másik azonban mosolygott és addig biztosította a másikat : hogy nem tesz semmit, míg ez is mosolygott s azután diskuráltak. A kövér asszony elmondta, hogy Csapó Györgynének hívják, a fecsképusztán lakik, tizenhét esztendeje van férjnél és három fia van. Most Pestre megy vásárolni, de Rákos-Keresztúron kiszáll, mert ott lakik a testvéröcsce. Azután megkérdezte a szőke asszonyt, hol csináltatja a ruháit, hol veszi a kalapját és hogy mit jelent az óraláncán az aranyba foglalt vasúti jegy?

— Oh — mosolygott a szép asszony minden zavar nélkül — az a nászutam emléke. Egyik jegyet az uram viseli, egyiket én.

— És hol voltak nászúton? — kérdezte a másik érdeklődve.

— Hol lettünk volna másutt, mint Olaszországban — mosolygott a szőke.

A kövér asszony gyerekesen naiv, kedves tekintete felragyogott.

— Szép lehet az az Olaszország! — sóhajtott. — Egyáltalán az utazás nagy

élvezet lehet. Én még nem voltam Pesten túl!

— Nem volt nászúton? — kérdezte a szőke.

A kövér asszony kacagott.

— A falumtól a pusztáig! Reggel nyolc óráig táncoltunk, akkor az uram befogott, begöngyölt a farkasbőr bélésű bundájába s úgy, ahogy voltam, a fehér tüll menyasszonyi ruhámban, felültetett a szánra, ő a lovakat hajtotta s mint a szélvész nyargalt velünk a két pej. Azóta sem emlékszem olyan télre. Csikorgó hideg volt, az utakon a fák meg voltak repedezve a hidegtől és két óráig szánkáztunk hazáig. Ez volt az én nászutam. Otthon cukros meleg borral és friss kalácsal várt az uram öreg gazdasszonya, de azért szép út volt az — mosolygott az asszony boldog álmodozással — szebb egy olaszországi ut sem lett volna. Az uram minden öt percben hátrafordult és megcsóoltuk egymást. Nem is éreztük a hideget, melegünk volt s az uram mindig kérdezte:

— Látod Zsuzsókám, mennyi piros rózsza nyílik itt a mi utunkon?

— Menjen maga, bolond, — mondtam én, — zuzmara az, nem piros rózsa! — Pedig én is piros rózsákat láttam nyílni a havas fákon.

A szőke asszony nekipirulva, érdeklődve hallgatta.

— Nagyon szerették egymást, — mondta halkán.

— Nagyon! — mondta a másik elpirulva. — De hisz nem is csoda! Csak aratáskor lettem tizennyolc esztendő s az uram huszonnégy volt.

Kissé elhallgattak s álmodozva néztek ki az ablakon, a havas mezőkre. Alkonyodott s az alföldi puszták csillogó téli takarója, mint egy óriási madárnak fehér szárnya, úgy takarta be a földet. Kis fehérre meszelt tanyaházak ablakaiból lámpa világa ragyogott ki, szeliden, türelmes békével, mint az égen a legkisebb csillagok. Egy-egy ökörszekér haladt az országúton, a hosszú csapóju és még hosszabb

nyelű ostor, egy-egy báránybőrös bunda, vagy bekecs bő ujjából nyult előre s a fülig és szemöldökig lehúzott sipkából csak egy-egy ragyogó szempár és pirosra csipett orr látszott ki.

Szelid, nyugalmas, csöndes békének képe volt, nem illett hozzá a rohanó, lihegő nagy vasszörnyeteg, amely elrohant mellette.

— Mikor otthon vagyok, — szólalt meg a kövér asszony, — így lámpagyújtás előtt, ha egyedül vagyok a szobában, az uram nincs otthon, a három fiam meg ugy sincs soha, — városban járnak iskolába és ott vannak kosztón, — hát néha olyan egyedül érzem magamat a világon, hogy megfájul belé a szívem. Egy pusztán lakni tizenhét esztendeig, egyfolytában télen-nyáron és tizenhét télen és őszen keresztül nem látni egyebet, mint a természet halálát, az ember, ha nem is akarja. a halálra gondol és elszomorodik. Olyankor szeretnék én is bent élni a világban, nagy városban, Pesten, hogy oda állhat-

nék az ablakhoz és hallgatnám a kocsik robogását, a villamosok csöngetését, az élet lármáját. De azért bizonyosan tudom, hogy megint csak visszavágnék az én csöndes pusztámra. De ha az uram mellettem van, mikor megvacsorázunk és ő olvas, én harisnyát kötök a fiaimnak s nézek ki a havas mezőkre, akkor azt hiszem, hogy most is piros rózsák nyilnak künn a havas éjszakában.

A szőke asszony mosolygása már eltűnt, szeme lázasan ragyogott s a szíve izgatottan vert. Csodálkozva nézte az ismeretlen asszonyt s a szemét lehunyva gondolkozott. A fiatal ember kétszer is elment az ajtó előtt, de nem látta meg.

— Csodálatos, — mondta rejtett izgatottsággal s a felgyújtott villamos lámpára féloldalt ráhuzta az ernyőt, — csodálatos és szokatlan, hogy tizenhét évi házasság után is ép oly szerelmes az urába, mint az esküvője napján.

Az asszony mosolyogva nézett rá.

— Mi volna azon csodálatos? Az ember-

nek csak az ifjusága múlik el, de a szive megmarad. Az ifjúsággal elmúlik a szerelem láza, de a szívben megmarad a szerelemnek melege. A nagy világban talán nem így van?

— Nem! — szólt a szőke asszony keserűen. — A nagy világban nem marad semmi a szerelem melegéből, ha elvesziti lázát. Itt új lázat keresnek az emberek, — új szívekben.

A simahajú kövér asszony szeliden rázta meg a fejét.

— De csak a férfiak! mondta határozott hittel. Aztán megnézte az óráját, előkészítette a bőrdíjét és a bundáját fölvette.

A másik asszony elsápadt s az ablakhoz húzódott. Az ajkát idegesen rágva nézte az asszony készülődését s a szive megpattanásig dobogott. Arra gondolt, hirtelen, örült vágyakozással, hogy kiszáll ő is lopva, gyorsan, hogy a szomszéd fülkében ülő fiatal ember észre ne vegye s a legközelebbi vonattal vissza-

utazik az urához. Miért? Nem tudta miért. Csak érezte, hogy vissza kell mennie, hogy az Isten akarja így, hogy az Isten küldte ide ezt a simahaju, becsületes, szent, kövér asszonyt, hogy mondja meg neki, az ostoba, romlott teremtésnek: hogy csak a férfiak kereshetnek új sziveket és új lázakat, az asszonyok nem.

S amilyen megfontolatlanúl, komolyabb és elszánt határozottság nélkül, csak elvakulva, vakmerő kalandorsággal szökött el az urától, olyan ösztönszerű elszántsággal, s a minden nőben lappangó magasabb erkölcsi érzék pillanatnyi hatása alatt akarta itt hagyni a barátját.

És felállt, felvette a kabátját, megigazította a kalapját s kezet szorított a kövér asszonynyal, aki elbucszúzott tőle és kiment a folyosóra.

A vonat meglassúlva közeledett a kis állomás felé s a szőke asszony lehunyt szemmel hallgatta a kocsik dübörgését és erélyesen ismételte magában: vissza megyek! vissza, vissza! . . .

Mikor a vonat megállt, az ijedtségtől nem tudott felállni. Kétségbeesetten, minden erejét összeszedve, ugrott fel s az ékszeres táskáját kereste. Fenn volt a hálóban, a nagy kofferje mögött, de az olyan nehéz volt, hogy meg se tudta mozdtítani s a vonat már füttyentett. Az asszony tekintete olyan volt, mint az örülté. Kinyitotta a kocsi ajtaját, hogy elmegy az ékszere nélkül, de ez a gondolat megremítette. Négyezer forint értékű ékszer volt a táskában és e percben szíve megoszlott kötelessége és az ékszere között. Kétségbeesetten dugta ki fejét a folyosóra, de senki se járt arra, akit segítségül hívhatott volna. A kalauz csak akkor jött fel, mikor a vonat elindult s az asszony félig ájultan az izgatottságtól, leült. Szemét lehunyta és a legigazibb kétségbeeséssel ismételte: Végem van! Mind örökre végem van . . .

A kalauz ezalatt kétszer is elment az ajtó előtt és a vonat még egyszer megállt Pest előtt, de ő minderre nem gondolt,

csak azt ismételte kétségbeesett lemondással :

— Végem van ! Mind örökre végem van . . .

EGYEDÜL

OSZK

ÉRTEKELŐ

Országos Széchenyi Könyvtár

Mikor az állomás előtt leszálltam a kocsiról, az öreg asszonyom egy nagy bokréta rózsát vett elő a köténye alól és röstelkedve nyujtotta felém.

— Hogy ne tessék egyedül utazni. Arra !

— Arra ? Miért épen arra nem jó egyedül utazni, Maris ?

— Azt majd meg tetszik látni — mondta az öreg Maris komolyan. — Én is voltam arra, mikor Lourdesba mentem. Ép ilyenkor, májusi hónapban.

Elértettem. Májusban csak nászutasok számára fűtik arra Olaszország felé a gőzkocsik lokomotívját és fiatal asszonyok nem igen utaznak egyedül arra, a szerelmes májusi hónapban.

Én egyedül utaztam. Karomra fektettem a nagy csomó rózsát s a mindig egyedül járó és mindennel kibékülő magányos ember biztos lépéseivel tartottam a Perron felé.

Egy ismerősöm jött velem szemközt.

— Hová utazik ? — kérdezte.

— A Mignon hazájába.

— Egyedül ? — álmélkodott ismerősöm.

— Egyedül.

Azután beszálltam egy fülkébe, eligazgattam a pakjaimat, az ajtómat lefügöngyöztem s a rózsákat magam elé tettem.

Jött a kalauz, megnézi a jegyemet és kérdi :

— Fiuméig tetszik ?

— Fiuméig.

— Egyedül méltóztatik ?

Ismét ez a kérdés. Megvannak az emberek bolondulva, hogy ahánynyal beszélek, mind azt kérdi tőlem : Egyedül ?

— Egyedül !

Valami kihívó, ostoba hangsúlyozással mondhattam ki ezt a szót, mert a kalauz elmosolyodott. Észrevettem ostobaságomat és zavaromban azt kérdeztem :

— Micsoda emberek vannak a szomszéd fülkében ?

— Egy fiatal pár — felelte a kalauz. — Nászutasok.

Fiuméig nem váltottam szót senkivel. Egyedül voltam fülkémben s egész éjjel olvastam és hallgattam a tavaszi vihar féktelenkedését, mely virradat felé, a Karsztokon, mind brutálisabb erővel tört ki.

A kocsi tetején mintha doboltak volna, úgy zuhogott rá egész éjszaka a jegeseső, s a kocsi ablaka mintha ólomból lett volna, szürke, tompa vaksággal zárt el előlem minden kilátást.

Szerettem volna aludni, de nem tudtam. Fáradt voltam, fáztam s a kicsiségem tudatában, ijedten húzódtam össze plaidem alatt. Micsoda anarchiája az elemeknek zúg künn s a fekete, füstös, otromba

lokomotiv hogy fuj, hogy prüsszöl, törekszik, rohan előre, fel a hegyekre, majd le róla, ismét fel s a szél zúgása, mint egy óriás ostorcsapás sivit végig hegyen-völgyön.

Valamelyik állomáson amint egy percre megállt a prüsszölő szörnyeteg, a szomszéd fülkéből szép, meleg férfihang ütötte meg fülemet.

— Fé!l, drágám ?

— Maga mellett ?

Azután ismét elindult a vonat.

Én . . . nem tagadom el soha semmiféle érzésemet — fé!ltem. A magam ura vagyok, sorsom nincs senki kezében, megszoktam a szél zúgását, fejemet bátran tartom oda a viharnak és nem félek sem az élettől, sem a haláltól, csak — saját magamtól.

És elővettem a kocsi hálójából a rózsáimat, oda fektettem a párnámra — s ismét tanultam valamit. Soha sem értettem meg jobban azt a régi axiomát, hogy a nő ereje : a gyöngesége . . . És

Fiumében új rózsákkal cseréltem ki a régieket, a hosszú éjszaka alatt elhervadtakat.

És folyton friss rózsákkal jártam meg a tengert. Szükségem volt rájuk.

Egyik városból a másikba vándoroltam, szállodából-szállodába mentem s a portásnak, szobalánynak, pincérnek, mindnek és mindenütt ott volt a nyelvén, vagy a szemében a kérdés :

— Egyedül, signora ?

Egyedül. Triesztben volt egy öreg olasz hajósom, ki, mikor először ültem fel kis vitorlására, sehogyse akart elindulni. A vitorlát kifeszítette, megerősítette a köteleket, az evezők kezében voltak s még mindig nem indult, hanem várakozással nézett reám. Nem tudtam elképzelni, mire várhat, míg egyszer csak szép, dallamos nyelvén valamit kérdez tőlem. Nem értettem. De addig beszélt és gesztikulált, mutogatott a part felé, amíg megértettem. *Valakit várt, aki hozzám tartozik.*

— Csak a rózsáimmal utazom — mutattam az öreg olasznak a virágjaimat s éreztem, hogy elhomályosulnak szemeim.

Mire az öreg szomorúan nézett rajtam végig, s azután belevágta evezőit a nap-sütötte habokba.

A partról mind beljebb kerültünk, a szél símán, álmodozva röpítette tova a kis vitorlást s életemben talán akkor éreztem először a maga igazi, nagy szomorúságában, hogy milyen egyedül vagyok a világon.

A nap mintha aranyporral hintette volna tele a tengert, szinte égtek a türkizkék hullámok s az apró halászbárkák kifeszített vitorláikkal, mint egy-egy nagy fehér pillangó, ültek a tengeren. Néha egy kis motoros hajó zakatolva futott el mellettem, alig három-négy ember ült rajta, cirkáló fináncok s az egyik kis motoros gépje mellett egy öreg, ősz szakállu ember ült, míg egy másik, szintén idősebb férfi, sárga vászonnadrágban,

csíkos trikóval herkulesi vállán s szemére húzott matróz-sipkájában úgy állt a gép oldalához támaszkodva, mintha onnan nőtt volna ki. Karját keresztbe fonta mellén s éles szemével mozdulatlanul nézett a messzeségbe.

Ki tudja, mit látott ott? Mindannyian más-más egyebet látunk. Aszerint, amint nézzük. Más egyebet látunk könnyes szemmel, másat mosolygó pillantással, vagy elszánt, halálra kész tekintettel, avagy félénk, sunyi, ravasz nézéssel.

Az én herkules-vállu ismeretlen hajósomat nem féltettem. Ha mind, mind-megannyi ember ilyen tekintettel nézne az ismeretlen távolba!

Az a mozdulatlan nyugodtság, a mindennel szembeszálló vad, hősiebátorság, engem is egyszerre megnyugtatott.

Így kell farkasszemet nézni az étellel. Nem kell kunyorálni és koncessziókat fogadni el tőle. Hajrá, öreg hajós, feszítsd ki vitorládát, hadd röpitse a szél toldott-foldott csónakodat! Nézd, a szél össze-

borzolja hajamat, a nap belesüt arcomba, szememet majdnem megvakítja a nap, de bátran nézek feléje. Jó ez a vad, néma gyönyör az egyedül járó utasnak. Isteni ez a véghetetlen szabadság, az elhagyatottság keserűen édes kenyere, a minden bilincstől szabad kéz. Előre, előre, öreg hajós! Csak mindig előre és kincsekért se fordulj vissza. Ami előttünk van, azt nem látjuk a távol ködétől, de amit elhagytunk, mindenre visszaemlékezünk. Csupa átélt igazság a hátunk mögött és költői hazugság előttünk. Megcsalnak a jövőben is, csak úgy, mint a múltban, de amíg nincs mögötted a megcsalás tengerkönye, amíg nem kacagsz a hazugságok matematikus pontosságán, amíg földi Istened nem zsugorodik össze előtted gilisztává, gyáva és szánalmas féreggé, addig mindig szép az élet. En avant! En avant, öreg hajós!

A hátam mögött jön a múlt.

Fiatal pár, nászutasok, ki más jár tavasszal, május hónapban az Adrián?

Most jobbra kerülnek, majd balra, kíváncsian néznek be hozzám s az asszonyka szép, fátyolos pillantása csodálkozva surran el rajtam

— Egyedül van — súgja az urának.

Szegény asszonyka, majd lesztek még ti is így egyedül, habár úgy is fog látszani, hogy egymás mellett vagytok. Ahogy a ti csónakotok elhagyja az enyémet, majd enyém a másokét, úgy távolodnak el a szívek egymástól. Miért? Mert nem születünk boldogságra. Nem tudunk, nem akarunk, nem lehetünk boldogok. Az embereknek lelki és fizikai szükségük van arra, hogy ők hazudjanak, hogy nékiek hazudjanak, az őszinteség, az igazság épúgy nem tud megélni közöttük, mint a bárány a farkas társaságában.

Mikor kifizettem öreg hajósomat és száraz, csontos fekete kezét csodálatos gráciával nyujtotta felém, hogy segítsen a kiszállásnál, olaszul odaszólt a kikötő lépcsőjén ülő fiatal emberhez, amit az németre fordított le nekem :

— Azt kérdezi az öreg, hogy holnap is egyedül jön a signora ?

— Holnap ? . . . Ki gondol a holnapra ? Talán már holnap én is úgy fogok hazudni, ahogy nekem hazudtak tegnap. Addio, öreg hajós !

Menjünk tovább más városba, vegyünk friss rózsákat . . .

Az olasz városok szűk, sikátoros, piszkos és festői utcáin járok. Hallgatom a mezítlábos, nagyszemű olasz gyerekek szemtelen bizalmaskodását, akik majd széttépnek egy centesimoért s mire felérek egy-egy utca tetején valamely templomba, a kis gazemberek már kifosztottak minden aprópénzemből, s a Madonna perseyébe már nem jut semmi. Pénz helyett egy szál rózsát teszek le lába elé. Hisz ő nem modern asszony, hogy jobban szeresse a pénzt, mint a virágot !

S megpihenek az öreg, régi, omladozó falu hűvös templomban. A régi, karcsu oszlopokat karmazsinvörös-brokát takarja, az oltárok bolthajtásos tetején cso-

dálatos mozaik-képek s jobbról-balról egy-egy elegáns útiruháju, lengő, fátyollal letakart arcú asszonyka támaszkodik férje karjára, aki komoly szeretettel magyarázgat a tudatlan asszonykának.

Hátul ülök, a keresztelő medence mellett s közvetlenül mellettem, az egyik kis oltár lépcsőjén, egy csipkekendős asszony ül s kis pólyásgyereket ringat a karján. Mellette a keresztanya áll s várják a papot.

Pár perc múlva jön a pap és a sekrestyés s hozzáfognak a kereszteléshez. A keresztanya átveszi a gyereket, a pap egy könyvből imádságot olvas fel s a sekrestyés előhossa a keresztelővizet.

A gótikus ablak régi, finom, lilaszínű üvegén átszűrődik a májusi napsugár s a nászutazó párok távolról nézik a keresztelést.

A lilaszínűre festett napsugár misztikusan világítja meg a kis társaságot s a nagy csöndben zsongva hallszik a pap monoton

hangja, majd a gyerek sírása, akit Francesco-nak keresztelt a pap. A nászútas asszonykák pirulva és elmélázva néznek bele a misztikus lilafénybe s a kis Francesco sír. Az Istent vagy az élethez való jussát akarja-e megtagadni sírásával, avagy csak a víz kellemetlen neki, ki tudja ? ! A lilafény körülöleli a kis Francesco kopasz fejét s az élet siralomvölgyében egy új palántát ültettek el.

Megszagoltam a rózsáimat s talán meg is csókoltam őket. Azután visszamentem a szállodámba, ahol vacsoránál, egy bokréta rózsza volt a tányérom mellé helyezve. Nem kérdeztem, ki tette oda, miért tették oda, egyszerűen megköszöntem a pincérnek és azzal a nyugodt bizonyossággal vettem birtokomba, hogy ennek így kell lenni.

És egész útamon, szomorúan, de rózsákkal jártam végig a tengert.

A FLORIÁN KÁVÉHÁZ

(ÜZENET A MÁSVILÁGRA)

Kedves asszonyom!
Az élet vagy egy különös titok, ami megijeszt, ingerel és kíváncsivá tesz, vagy pedig egy gyerekes, ostoba hazugság, melyről mindannyian tudunk, de úgy vagyunk vele, mint a gyerekek, mikor hunyócskát játszanak és egymást csapják be, de mindenik a tudatlant adja.

Én még nem vagyok kész az étellel, tehát csak tapogatózom e két jelenség között, de ön már elkészült az étellel, tehát vagy többet tud róla, mint én, vagy kevesebbet.

Lássa, ez is egy titok. Tulajdonképen, a hazugságunk, amelylyel nyugodtan és

néha arcátlanul csapjuk be felebarátainkat, ami szomorú emberi életünknek szintén egy nagy titka. Hazudunk, mert nincs jobb eszközünk ahhoz, hogy éljünk . . . Tehát nem jószántunkból, hanem az élet titokzatos, ismeretlen körülményei folytán belesodortatunk. Azután pedig úgy járunk, mint mikor egy végzetes hullám a part mellől a nyílt tengerbe sodorja az embert, honnét a gyakorlott úszó megszabadul, a kevésbbé gyakorlott elpusztul.

Azaz, mondjuk ezt máskép. (Van hozzá időnk, hisz ön már ott tart, hogy semmit sem ún és semminek sem örül !) Mondjuk tehát ezt a gyakorlottságot vagy gyakorlatlanságot : szerencsének.

Tudja ön már : mi a szerencse ? Én csak e szó értelmének pozitívumát tudom, azt, hogy : ez is egy titok. Ön talán már tudja lényegét is e pozitívumnak.

Amint most itt ülök a késő éjszakának szomorú magányában s lehúnyt pilláim előtt a titkok árnyékai úgy tűnnek tova,

mint őszi éjszakákban a vándormadarak
hosszú, uszályos, néma sora, azt hiszem,
hogy látásomnak intenzív erejével meg-
fogom, egymáshoz illesztem az élet misz-
tikus titkainak mozaik szemecskéit. Ime :
ez ehhez, az ahhoz tartozik . . . Ebből
lesz egy tized, abból egy negyed, amabból
egy fél mozaik rész, csak — egész nem
lesz soha . . . A hiányzó szemeket a sors,
ez a titokzatos szörnyeteg tartja kezében.

Lássa, egy újabb titok : a sors
A rettenetes, félelmes, hóhér, szeren-
csénknek, boldogulásunknak ura : a nagy
Sors !

Lássa, asszonyom, ilyen a mi keresztény
vallásosságunk. A szerencsét jobban hív-
juk, mint az Istent s a sorstól jobban
félünk, mint az örök ítélőbirótól. Mondja,
hát mivel van az ember tulajdonképen
tisztában, ha nincs sem a hitével, sem
az étellel ? Az élet : az ember, a hit : az
Isten, de ez mind csak bizonytalanság,
súlyos, sötét titok. És ehhez a bizony-
talansághoz az emberek törvényeket szab-

tak, bilincseket vertek, erkölcsi és társadalmi rend céljából és olyan komolyan szervezkednek, mintha mit sem tudnának az élet bizonytalanságáról.

Ön már tudja : hogy az ágyúk öntése is gyerekjáték, a világváros kőkoloszsusai : homokpaloták, hogy a társadalmi rangok létrájáról egyenesen a sírba lép az ember s hogy a szeretet elmúlásához elég egy hajszálnyi karc a szíven.

Az a sok világos tudás az agyokban, a tiszta, beszélő számok a papiroson, az oceánt járó hajók, az éjszakákban rohanó gőzmozdonyok, mind csak olyasmik az életben, mint a velencei emberek munkái : akik vasat kovácsolnak kis szenteltvizeztartókra, tébolyító hőség mellett üveget fújnak haszontalan virágtartókra és megvakulnak a költői csipkevarrás hóhéri munkája közben.

És a hazugságok titkait, mint valami drága régi szőnyeget, javítgatják, tűzik-fűzik az emberek. Ez az : élet ! Kis keshedést, nagy keshedést javítgatunk, többé-

kevésbé szerencsés kézzel s mindenik öltésbe belékacag vagy belésír a sors. És magunk elé tartjuk szemfényvesztő spanyolfalunkat, míg az igazi énünk a jó vagy a gonosz, az okos vagy ostoba, a cinikus vagy naiv s néha egy egész tutti-frutti emberi természet, minden jóból és rosszból, minden szépből és csúnyából egy-egy csipetnyi benne, láttatlanul akarunk maradni. Ez minden igyekezetünk. Ez a mi *húnyócskánk*. Játsszunk egymás között komoly huncutsággal : én nem tudom, hogy te ki vagy, de te se tudod, hogy én ki vagyok ! . . .

Hogy az izlésünk és lelkiismeretünk néha beleszól a játékba, az nem sokat jelent. Ezen csak mosolyogni szoktak. Szerettem volna, ha ezt a mosolyt ott láttam volna az ön ajakán is. Elkéstem vele. Hisz sokszor mondtam önnek, hogy nekem egy tragédiám van : mindenünnen elkések. Elmentem Velencébe s mire visszajöttem, önt eltemették . . .

Nézze asszonyom, én sokszor meg-

próbáltam már az életben őszintének lenni s amikor az voltam, láttam a partnerem gondolatát keresztül a szemén : hazudsz ! . . . S amikor hazudtam, ezt : igazat mond az ostoba ! — Ebből tanultam meg : hallgatni.

Elmondjam önnek, hányféle keserü esszenéből főzik az élet katlanában a hallgatni tudást ? Nem mondom el. Amig lehet, vagy sírjon, vagy kacagjon az ember, csak hallgatni ne tanuljon meg.

Én egy vallomással tartozom önnek. Ez a vallomás csak az előre nézve lett volna kötelező, de vállalom a holttal szemben is. Kicsiség, jelentéktelenség, de mivel a titok miszteriumának annyi egybefutó szála köti össze, a titok, amit az én szemem mindenütt ott lát az életben, ahová csak néz, ez a titok hajt arra, hogy elmondjam önnek, ebben a csöndes, hallgató éjszakában . . .

A télen volt. Egy kis társaság volt önnél és Velencéről beszéltek. Valaki azt kérdezte tőlem : voltam-e már Velencében ?

— Hogyne ! — felelte ön helyettem s bár elpirultam, de ráhagytam : voltam ! Resteltem bevallani, hogy nem voltam.

Ön beszél, beszél s egyszer csak hozzám fordul :

— Tudja, a Florián-kávéházban . . .

Másodszor pirultam el és zavaromban azt mondtam :

— Nem tudom, hol van.

— Nem tudja, hol van Velencében a Florián-kávéház ? — nézett reám ön csodálkozva. — Hogy lehet az ?

— Nem voltam benne, — feleltem.

— De csak elment előtte ! — folytatta ön mind nagyobb csodálkozással.

— Nem mentem, — feleltem szinte keserű daccal, amint mind jobban belésúlyedtem hazugságomba s amit most már a legvakmerőbb hazugság árán is képes lettem volna megvédeni.

— Akkor nem tudom, hol járt Velencében, — felelte ön s a szeme pillantásán láttam gondolatát :

— Ez hazudik ! Nem volt Velencében.

Ez a pillantása nagyon megkínozott, megszegyenített s azután nem láttam önt sokáig. Kerültem a találkozást. Vagy három hétig nem volt más gondolatom, mint a Florián-kávéház s nem volt előttem gyűlöletesebb valami, mint a Florián-kávéház. A legkomolyabb gondjaim és munkáim között is fülembé csengett s éjjel arra ébredtem föl, hogy telefon-csöngetést hallok s egy hangot: Halló! én vagyok, a Florián-kávéház!

Elhatároztam, hogy amint tavaszodik, azonnal lemegyek Velencébe. De más dolgok és kötelességek itthon tartottak s csak most mehettem le, öt nappal az ön halála előtt.

Megvallom önnek, valami különös vágyat soha sem éreztem Velence után, történelmének kegyetlen lapjai nem vonzottak e városhoz. De erkölcsi kötelességemnek tartottam: megnézni a Florián-kávéházat, s visszajövet meggyónni önnek téli hazugságomat. Mire visszajöttem, eltemették önt. Azt mondták itthon, már

nagyban készült a Lidora. Már bepakolt, minden készen volt az útra s aztán — máshová ment el... Aludjék csöndesen...

Láttam a kis szétdúlt otthonát, az üres fehér ágycát, melyből patyolat-ágyneműjét kiszedték, eltették és kerestem önt mindenhol a szememmel. Vártam valamelyik ajtónak nyílását, hogy fehér pikéruhájában, rózsás arccal bejön és kedves maliciával megkérdezi:

— Nos, látta a Florián-kávéházat?

— Láttam, asszonyom! Bárcsak ne láttam volna és hazudnék önnek tovább.

AUGUSZTUS

Már? ... A szigetről jöttem hazafelé s a hajó fedélzetén valaki megszólal a hátam mögött, belebújva a felsőkabátjába :

— Pesten is lehet már ezután aludni. Az éjszakák hűvösesek lesznek. Augusztusban vagyunk !

A padról fölvettem a puha, fehér kendőmet s rádobtam vállamra. Most már én is fáztam. Már augusztusban vagyunk ...

Tudnom kellene a házbérnegyedről, az esedékessé vált tartozásaimról, a beteljesületlen reményeimről, a kátyúba dőlt terveimről, a nap járásáról, az éjszakai égboltozat érett, szinte markáns szépségéről s amíg valaki, egy holtidegen nem emlékeztet reá, nem jutott eszembe.

Augusztusban vagyunk. Két hölgy ül mellettem s már az őszi utazásaikról beszélnek.

— Különös — gondoltam — hát mikor kezdődött ezeknek a nyár, hogy már be is végezték s mint fait accompliról beszélnek: az egyik Norvégiáról, a másik Svájcraól.

Ezek már túl vannak a nyári utazáson és most már Sziciliáról s az olasz tavakról beszélnek s én még csak a napokban vettem kezembe a Baedekert, hogy egy csöndes, hűvös zúgot keressek ki belőle, valahol a svájci hegyek között. S mire kikeresem, mire végérvényesen elhatározom, hogy elutazom, hogy egy könnyű ruhát rendeljek magamnak a szabómnál, akkorra a svájci hegyek között leesik az első őszi hó, a könnyű ruha helyett meleg ruhát kell becsomagolni s a nyári napokra hűvös, esős napok jönnek s a hegyek helyett a tengert kell választanom, azt is lenn, jó délen, vagy pedig itthon kell maradnom s el kell végezni az őszi nagytakarítást s a pincé-

met meg kell hordatni szénnel, addig, míg protekció nélkül mérnek ki a szénkereskedők egy-egy fuvar szenet.

Különös . . . Hát csakugyan augusztusban vagyunk, a nyár utolsó hónapjában ? Úgy kell lenni. Az egyik nő ölében, aki mellettem ül, egy nagy bokréta őszirózsa hever s a szemközti szomszédom, egy kövér, tüskéshajú, élesszemű úriember, fogolyvadászatról beszél egy másik úri embernek, melyre már erősen készül.

Hát mégis . . . A vadászatok tilalmi ideje ebben a hónapban jár le s ezután szabad a gyilkolás. Augusztus . . . Hogy minden elülről kezdődik. Tavaly is ugyanígy volt és azelőtt is. Mikor március végén megszólalt a budai hegyek között a fekete-rigó, elkezdtem gombolyítani az idő kerekére a terveimet, reményeimet, melyek nyár végére teljesülni fognak.

S az idő kereke forog, forog, az én szálaim azon mód leperogtek róla, ahogy rágombolyítottam s az üres kerék forog.

tovább előttem s a lelkemben az idén is, ép úgy, mint tavaly és tavaly előtt is, ott áll a nagy, fekete kérdőjel : most mi lesz ? . . .

Mi lenne ? Ami volt s ami lesz. Az idő kereke forog tovább és türelmesen forgatja fel magára az én álmaim aranyos szálait, azután ismét lepereregnek róla a szálak és — ismét elülről kezdődik minden. Augusztus lesz, mikor én még a nyár elejét várom s hideg szél füttyöl az őszi szántás fölött, mire kiérek a mezőkre, hogy vadvirágot szedjek. A mezők fölött már egykedvű, szürke köd borong s a virágok helyén száraz giz-gazok merednek maguk elé, mint a preparált koponyából a szemüregek.

És megfordulok, megyek visszafelé. Minden nyár végén nagyobb egykedvűséggel, több közönnyel, kevesebb fájdalommal és kevesebb szóval. Tavaly még azt mondtam, mikor fáradtan, az őszi ködtől dideregve, visszajöttem a letarolt mezőkről :

— Majd jövőre ! . . . Az idén már csak annyit mondok : elkéstem ! . . .

Tulajdonképen, mindig elkéstem. Tavaly is, tavaly előtt is, azelőtt is, amióta élek, mindig elkéstem, de most már olyan ember mondja bennem, hogy *elkéstem*, akinek a szava teljesen autentikus előttem. Most már elhiszem.

Tehát elkéstem . . . Nem olyan tragédia, amelyen sírni kellene. Inkább mosolyogni való. Egy ember, aki egész életén keresztül mindig csak készülődött és sehová sem jutott el. Hozzáfogott pirakatkor a készülődéshez s alkonyulni kezd és még csak a pitvarából sem mozgott ki. Ott ül, a felfordított székek között, mint huszonnyolc esztendő előtt, mikor a meleg szobában prémes kabátkát vett magára, a fejére öreges kapüsonnt, apró kezét muffba dugta, az esernyőt kifeszítette maga fölött és a valóságos utazás lázával gyerekszemében nézte az öcscsét, aki ostorral verte a széklábakat és hátra kiáltott :

— Titi, jól megfogózz, most belehajtok a tengerbe!

És Titi jól megfogta a szék lábát, lehúnyta a szemét és sikoltzott:

— Jaj, elmerülünk, Pádi!

És Pádi a férfiak hamis bátorságával biztatta Titit:

— Csak fogózz meg! Ha elmerülünk, ott jön a török szultán hajója és kiment bennünket.

És Titi végigutazta a felfordított székek között az egész ó- és uj-világot. Végigélt tengeri katasztrófákat, hajótörést, élt Robinson szigetén, volt egy hű, becsületes Péntek nevű barátja, látta a római pápát, a török szultánt és Mátyás királyt. Ott volt Argyilus és Tündér Ilona lakodalmán, evett abból az almából, melyet Hófehérke gonosz mostohája hozott a kosarában és látta Szent-György vitézt, aki megölte a gyalázatos sárkányt.

És mindezt a felfordított székek között, de úgy, hogy igazán érezte a hajó elsüllyedését, igazán érezte a megszabadulás örö-

mét, a pápa iránti tiszteletet, a szultán iránti csodálatot, a Mátyás király iránti imádást és így tovább.

S mintha azóta semmi sem változott volna meg . . . Mindig útra készen állok huszonnyolc esztendő óta, hogy : na, most csakugyan megyek ! Neki az életnek, elszántan, bátran, halálmegvetéssel s oda állok a hermetikusan elzárt kapu elé és elkiáltom magamat : nyissátok ki !

Ha nem nyitják, ököllel döngetem, csellel nyitogatom, jogom van hozzá : ember vagyok ! Sőt egygyel több jogom van hozzá : elkésett ember vagyok. Sietnem kell. Be kell mennem az élet kertjébe és végig kell kóstolnom az élet gyönyörűségeinek gyümölcseit. A szerelmet, a gazdagságot, a dicsőséget. Azután kijövök. Önként, önszántamból kijövök. Nem szükséges, hogy tüzes karddal üzzenek ki belőle.

De bemennem muszáj. Addig nem halhatok meg. Majdnem harminc esztendeje várok reá. Előbb a gyerek kíváncsiságával, azután az ifjuság elbizakodott-

ságával, később az öntudatos ember józanságával, azután a sakkhúzás bizonyos revancheával, mikor az ember érzi, hogy szeretne a világnak a szeme közé — bocsánat — köpni, a gonosz ostobasága miatt. Mikor annak a nem tudom hány millió embernek, aki valóságos jeremiás-siralommal, egy szál deszkán úszsza végig az élet nyomorúságát és még sem gondol a maga nyomorúságára, mikor embertársára gondol és ahelyett, hogy azt mondaná magában: „ez egy szerencsétlen, többé vagy kevésbé szerencsétlen, mint én vagyok, vagy amilyen a gyerekem, esetleg a gyerekemnek gyereke lesz“ — azt mondja: „ez egy bünös . . .“ vagy: „ez egy hazug . . .“ na hát, ennek a bélpoklos embercsordának szeretném oda kiáltani:

— Nézz ide, most nyitom ki magam előtt az élet kapuját, épen csak most! De kinyitom nyiltan, a te saját szemed előtt, te felséges, te szerencsétlen, te szemforogató, bélpoklos világ!

Nézz ide, ez itt a szerelem tája, telis-tele gránátpiros, édes, megbolondító ízű almával, végigkóstolom! Most! Látod? A te saját felséges szemed előtt! Látod? Igen, ezt látod, de amit csak hittél, nem láttad. És tudhatnád, nagyon jól tudhatnád, hogy csak azt szabad elhinned, amit saját szemeddel látsz, a külsőségekben való megnyilatkozást, mert a lélek szent-séges sebeihez nyulnod, kuss! Minden ember megkínzott, néma lelkét Krisztus hét sebe őrzi, de te azért hozzá nyúlsz, ördögnél gonoszabb, Judásnál hitványabb, szerencsétlen ember!

És nézd, ez itt a gazdagság fája, mely a te szemedben a hatalmat, a tiszteletet fejezi ki s az én szememben: *a szépet*. Szépség nélkül élek, vergődöm, mint a gombostűvel leszögezett, pohár alá tett bogár, pedig a szépség nekem: a levegőm, a szabadságom, a testi épségem!

S ez itt a dicsőség fája, nézd! Ágait lehúzza a különös illatú, virágformájú gyümölcs, melyet ha megkóstolsz, örök szom-

júság gerjedelme marad utána torkodban.
És futsz, lihegve futsz és keresed a fát,
melyen e gyümölcs terem, hogy szomja-
dat csillapítsd újra és újra, örökké.

Én is futottam álmaimban, titokban,
bokrok alján, erdő sűrűjében e fa után,
de a valóságban csak a székek közül néz-
telek, sóvár vágygyal, hajnalszínű, fürtös
virágú, bódító illatú, édes gyümölcs. És
most leszakítlak... S azután jöjjön,
ami jönni akar!...

De ma már?!... Augusztus van.
Csak készülődöm huszonnyolc, talán har-
minc esztendő óta... És addig készülőd-
tem, amíg elkéstem. Ma augusztus van és
holnap szeptember lesz. A nyárnak már
készítik valahol aranyos koporsóját s az
az ember, aki azt mondja bennem halkán,
bánatosan: *elkéstél*, annak az ember-
nek feltétlenül hiszek. Ő ismeri bennem :
az erőnek, a kedvnek, a melancholiának,
a hitnek, a gúnynak, a megvetésnek és
lemondásnak mélységét. Ő tudja, van-e
még bennem vágy : a szerelemhez, kedv :

a gazdagsághoz, szomjúság : a dicsőséghez ?

Nincs ! Semmi sincs . . . Késő van. Ma augusztus van, holnap szeptember lesz. Menjünk haza . . . Már az idén nem utazom el sehova. Mikorra elkészülnék, hideg lenne mindenütt. Északon, délen. Itthon maradok. Reggel hat órakor fölkelek, este tíz órakor lefekszem, hozzáfogok az őszi nagytakarításhoz, szenet hordatok a pincémbe, megvarratom a téli ruhákat, megfejelettem az elnyűtt harisnyákat és várom a telet, amikor a kályha mellé ülök, a hintaszékembe és gondolatban megírom egy asszonymnak a regényét, aki boldog asszony szeretett volna lenni s mert úgy látszott, mintha nem lehetett volna, egyszer meg akart halni. S amikor sokára, önként, többé minden harc nélkül jött eléje a boldogság, már nem kellett neki. Nem volt hová tennie a szívében, ahol többé a közönytől, a fásultságtól és csömörtől nem volt egyébnek hely . . .

A hajó kikötött a Vigadónál . . . Men-

jünk haza. Egyedül, úgy, ahogy végigjártuk az életet. Az anyám már vár reám a vacsorával s megkérdi tőlem : van-e még rózsa a szigeten és jó volt-e a kávé, amit délután ittam ? S a nagy leányom elébem jön a kis beteg angóra-macskájával és azt mondja :

— Látod, nem mehettem volna el a szigetre, Titánia egész délután az ölemben aludt.

Mire igazat adok a leányomnak, megsímogatom Titániát s az anyámnak elmondom, hogy : rózsa már nincs a szigeten s a kávé távolról sem volt olyan jó, mint itthon, az ő kávéja.

ŐSZ A SZIGETEN

Ej ha! Körmendy! mióta lett olyan rövidlátó?

— Ön az, nagyságos asszony! Ezer bocsánat. Észre se vettem. Csak nem egyedül van a szigeten?

— Nem, de úgy látszik, magában az idej abnormális nyár valami gyűjtési mániát fejlesztett ki.

— Gyűjtési mániát?

— Igen, gorombaságokat gyűjtöget a barátai számára. Engem észre se vesz, azután azzal a föltevéssel sért meg: hogy egyedül vagyok a szigeten.

— De könyörgöm...

— Nem vagyok egyedül, de a fiam elment a kisasszonyával a felső vendéglő elé, hogy tiszteletét tegye Piroska és a Farkasnál. Ha nem siet, megengedem,

hogy leüljön ide mellém, azzal a kikötéssel, hogy lesz annyi lelkiereje és esztetikai érzéke, hogy nem mondja ki a nyelve hegyén várakozó végzetes kérdést, hogy : hol töltöttem a nyarat ?

— Hát nem mondom, ámbár nem tudom, miért lenne ez végzetes ?

— Mert, hogy elvágjam minden erre vonatkozó kérdéseit : Magyarországon nyaraltam. Hogy hol, melyik pontján hazámnak, az nem változtat a dolgon semmit. Magyarország : mindenütt Magyarország, csak tudom is én, itthon nem Magyarország. T. i. : az én hatszobás lakásom falai között, ahol minden ajtófélfába saját kezemmel tetoviroztam be ezt a kipróbált jóságú mottót : „többet észszel, mint erővel.“ Tehát az én nyaralásommal végeztünk. Különben se szeretek saját magamról túlsokat beszélni, felebarátaimról annál többet, mihez azonnal hozzá is kezdhethetünk.

— Tudja, hogy mindenkor boldog vagyok, ha rendelkezésére állhatok.

— Köszönöm. Már egy félórája hallgatok s úgy érzem magam ezen a szigeten, mint Robinson érezhette magát, mielőtt rátalált az ő Péntekjére. Pedig temérdek a mondanivalóm, de kezdjük az Uristennek legigazabb és legszebb alkotásán : a természetén és mondja meg nekem, honnan szállították ide ezt a csodaszép őszi délutánt ?

— Először is, még nincsen őszt . . .

— Nekem ugyan beszélhet a maga hivatalos időjárásáról! Azt én jobban tudom. Több van még az ősznél is. Aszszony vagyok, ugyanabban a stádiumában az időnek, amiben most van a természet. Mikor már az őszirózsa nyílik, a fülemile is hiába dalolna ! És most mondok magának valamit, ami aztán köztünk maradjon : Ha történetesen nem látom meg magát az imént, abban a nagy emberáradatban itt, elkövetem „a szemembe esett muslica“ tiszteletreméltó hazugságát és míg a cigányok a Dankó Pista nő-táit húzogatják itt, én azalatt elsíratom

csöndes könyekkel az őszi rózsá nyílását, vagyis a magam nyarának utolsó, mélabús akkordjait. Maga tudja, hogy nem vagyok szentimentális, valamint én is tudom magáról, hogy a maga kitünően szabott jakettje alatt nemcsak vatta van, hanem egyéb, nemesebb massa is és így bátran beszélhetek maga előtt arról is, amiről mással nem beszélnék. Hát hagyja a maga hivatalos öszét. Szeptember tizedike után már ne beszéljünk nyárról. Ez, már csak bús reflexe a nyárnak, olyan, mint az én lilakék fátyolom alá rejtett szépségem, lekötő, megható szépség, de nem diadalmas, vagyis nem erős többé. Ezt maga nem érti, mert férfi. Az asszony se érti meg ifjúsága idejében, csak mikor elér ahoz az időhöz, amely az én időm, s ahoz a naphoz, amilyen a mai nap. Ez az átmeneti édes-bús forróság, utolsó csillanása a napnak, amikor még úgy látszik, hogy minden a régiben van, hogy a nap csak azért nyugszik le este, hogy rózsaszínű biborában még forróbb sugarakkal

ébredjen föl reggel. Pedig többé soha se fog fölébredni. Vége. Mindent kiontott magából s a rózsaszínű hajnaloknak csak a hulló levelekkel betakart emléke marad meg. Mikor már a maga úgynevezett: kalendáriumi ősze itt lesz, az már nem olyan szomorú. A dér nem ilyen lopva jön, nem is talál már virágos ágakat s amire hideg csöppje hull, azért már nem kár; de ez az édes, meleg fojtogatás, ez az öldöklő angyal hangtalan repülése a levegőben, ez a könyfacsaró, ez a szomorú valami. Lássa, ha én a vendéglősnek volnék, minden asztalra egy bokréta őszi-rózsát tennék, hadd szimbolizálja ez a sziget az élet sorsát és hadd siessenek még jobban az emberek: élni.

— Nagyon sok ellenvetést tehetnék és még több közbeszólásom volna, de ön olyan őszinte bubánattal beszél, nagyságos asszony, hogy nem tehetek most se egyebet, mint máskor: hallgatom élvezettel.

— Egyebet nem is tehet. Amit maga

mondhatna, az csak forma lenne, de amit én mondok, az egy szomorú ténynek a lényege. Nézzen csak széjjel ebben az aranypárás levegőben és mondja, nem olyan-e ez a levegő, mintha egy szomorú asszonynak lemondó levelére hullana párányi csöppekben az aranyporzó? És mondja, nem látja ebben a levegőben, az emberek feje fölött lebegő óriási kérdőjelet? Nem, persze, maga férfi és semmit sem lát meg, s persze rólam se tenné föl, hogy nemcsak a mai napon, a harmincötödik esztendőmben látom ezt a kérdőjelet az emberek feje fölött, hanem már tíz esztendő előtt is el-elnézegettem itt a szigeten, pedig akkor még négy-öt udvarlóm leste a szemem pillantását. Hisz tudja, hogy milyen későn mentem férjhez! . . . Nos, hát én láttam és látom ezt a kérdőjelet: „Hogy éltetek? Milyen volt a nyaratok?” S azt hiszi, az embereknek tizedrésze is tudna megnyugtató feleletet adni erre a kérdésre? Nem, barátom. Az egyik azt mondaná: „elpré-

dáltam a nyaramat.“ A másik : „fukarul bántam vele,“ s a harmadik megütődve kérdezné: „ni, ni! hát ez volt a nyár? nem is tudtam!“ S megöregszik a boldogtalan és azután meghal, anélkül, hogy életében egyszer is fölmelegedett volna az ifjusága nyaránál. Haj, harátom, szép nap, de rossz nap ez! Nézze ezt a sok gyűrött, csipkés, bizonytalan színű, elhordott ruhájú asszonysereget. Aztán mondja, hogy ezek tudnak öltözködni! Nem tudnak. Én nyárára két ruhával mindig kevesebbet csináltatok, mint a mennyit szeretnék, csak azért, hogy szeptemberben, a nagy temetés előkészülődő napjaiban, az ősz bánatos színét viselhessem. Nézze az én halvány lilaszíneimet. Alkonyatkor, mikor a nap a színeknek minden skálájával végigcsókolja a földet, utolsó csókjának lehelete a ködös lilakék marad. Láttam már csöndes estéken ezt a színt fokozatosan sötétülni, távolodni és végre elveszni, eltűnni? ... És most hallgassunk egy kicsit, Körmendy ...

Így. Ez jól esett . . . Nézze, ott, azt a huszárcapitányt, a feleségével, vis-á-vis hozzánk, az ötödik asztalnál. Az előbb jó tíz percig fixiroztam őket, amíg rájöttem, hogy ezt a deresfejú katonát, s azt a fakó, éretlen málnaszínű asszonyt én tulajdonképen ismerem. Egy volt főispánnak a leánya, s tudja, hogy ez az asszony nem sokkal idősebb, mint én vagyok? Van tizenöt esztendeje, hogy nem láttam, s akkor még ez a nem kövér és mégis formátlan asszony karcsú, finom, bájos teremtés volt. Most valószínűleg ki kellett ásnom a múltból minden egyes vonását, hogy ráismerjek, csak azért, hogy még nagyobb legyen a szomorúságom. Nézze meg ezt a pár embert egymás mellett. Mint két halálra fáradt vándor ülnek, anélkül, hogy tudomásuk volna arról az óriási változásról, amelylyel az idő elbánt velük. Milyen szerelmesek, szépek, fiatalok és vidámak voltak ezek az emberek! Mint két kecses fiatal hattyú a virágos tó partján, úgy indultak neki

az életnek. És nézze meg most őket. Elindultak tavasszal, és így érkeztek meg valahová őszre . . . Nem értem, hogy az emberek, akik a halottjaik emlékének minden esztendőben szentelnek egy napot, hogy fukarul hullatott könyeikből legalább egyszer egy esztendőben áldozzanak értök pár csöppet, miért nem ünneplik meg gyászpompával az ifjúságuk elmulását is? Hisz ez is temetés, a mai nap is temetés, s azt hiszi, ez a sok pazarul kiöltözött asszony itt, kiknek finom fátyoluk egy-egy szomorú hazugságot rejteget : a mesterséges ifjúságot, nem érzik, ha csak egy pillanatra is, hogy több van rájuk nézve ebben a bánatos őszi napfényben a nyár búcsúzkodásánál? Érzik. Kell, hogy érezzék. Igaz, látok itt negyven éven túl levő asszonyokat fehér ruhában, kétségbeesésig leszorított csipőkkel, de ezek is éreznek valamit az emberi tehetetlenség fájdalmából. S nézze ezt a szép embert, ezt a magyar Mauissant, az apró bolygói társaságában.

Úgy ül ott az asztalnál, mint a sas a sziklája tetején, ahonnan éles szemekkel néz körül ezen a szomorú világon. Lássa, ilyenkor, mint a mai nap is, csak ilyen embereknek kellene a szigeten lenni, mint ez az érdekes ember. Meg lilakékruhás asszonyoknak . . . Olyan embereknek, akik látják, érzik az életet minden apró lüktetésében, boszorkányos forgatagában, izzó lávájában és a kihült kráter fölött lenyugvó nap hangtalan bújában. Ez az ember érzi és tudja legalább, hogy mi van ma és mi jön holnap, és sóváran lobogó tekintetével majd elperzseli ennek a mi gyönyörű Budapestünknek a perspektíváját. Nézi az aranyos ködben tündöklő kupolákat, a hidak karcsú vonalainak szivárványos hajlásait és szeretné még egyszer ezt a várost a hatalmába keríteni. Szeretné ennek a városnak a szívét megtalálni, a nagy ütőerére rátenni geniális ujját és kormányozni azt úgy, amint ő akarja. Még egyszer . . . Mert ma már ősz van, és holnap ki tudja,

mi jön? ! Talán a tél, talán a sár ! És neki még egyszer meg kellene kóstolni a dicsőséget, s a lilaruhás asszonyoknak : a szerelmet . . . Egyelőre azonban, hozasson nekem Körmendy, egy pohár vizet, mert nagyon kiszáradt a torkom. Bravó, jön már a fiam is ! És most adieu, Körmendy ! A viszontlátásra előbb is, de itt a szigeten, csak tavasszal !

— Csak tavasszal? És az ősszel már nem jön ki többet, nagyságos asszony?

— Nem, barátom ! Még egyszer fehér ruhában kell látnom a szigetet. Még egyszer . . . Azután a fehér ruháimtól is el kell búcsuznom.

AZ IGAZIÁK...

Mintha kocogtak volna az ablakon,
— mondta az öreg asszony s
felült az ágyában. Fejéről, mely
a fájós füle miatt meleg posztókendővel
be volt bugyolázva, leoldotta a kendőt és
hallgatózott.

— Ugyi ? Kend is hallotta ?

— Hallottam — felele az öreg paraszt,
ki báránybőr-sapkával fején feküdt a
másik ágyon és pipázott.

— Na, most újra, — hallgatózott az
öreg asszony, mire lelökte magáról a
tarkahúzatos dunyhát és felkelt.

— Bizonyosan Julis lesz — pöfékelt az
öreg ember nyugodtan s hegyetlen, tompa,
ráncos ujjával megnyomkodta a dohányt
a pipájában.

Az asszony gyertyát gyújtott.

— Verje meg az Isten azt a gazembert
— szólt keserűen — bizonyosan megint
kiüldözte. — És az ablakhoz ment.

— Te vagy, Julis? — nyitotta ki az
ablakot, honnét az utcaajtóig látott.

Künn holdvilágos, hideg, havas téli éj-
szaka volt, az a fehér, tiszta, kevély és
különös éjszaka, melyről az ember azt
hiszi gyerekkorában, hogy ilyenkor lát-
hatatlan jégtündérek ülnek a levegőben,
mely a leheletüktől fagy meg s a fa-
ágakon fehérlő zuzmara a jégtündérek
hajaszálai, melyek fésülködés közben
hulltak ki.

Ilyen jégtündérek ültek akkor is a le-
vegőben, mikor az öreg asszony kinyi-
totta az ablakot s kinyújtotta az utca-
ajtó kulcsát.

Egy fiatal asszony jött be a szobába,
két gyerekkel. Az egyik még szopós volt,
a másik a lábán járó, két-három esztendő-
s fiúcska.

Az asszonyon nem volt csak egy nagy
kendő, egy kurta kartonszoknya s a lábán

papucs. Szép, nemesen formált arca szinte meg volt meredve a hidegtől s finom szája körül két koravén redő idegenül húzódott meg, mintha maga is érezné, hogy egy huszonnégy esztendő's arcon még nincs helye.

A fiatal asszony leült a boglyakekemenche mellé. Egy szót se szólt, nem is köszönt, csak leült. Derekán hátrakötött kendőjét kioldotta, a rékljét kigombolta s a sirni kezdő csöppséget melléhez szorította.

A kis fiút ölbe vette az öreg asszony; lehúzta a csizmáját s lefektette az ágyára. Azután ő is melléje feküdt.

A szobában csönd volt, melyben a szopógyerek mohó csámcsogása, az öreg ember egy-egy köhintése hallatszott olykor s egy-egy fölcukló zokogás a fiatal asszony torkából: A rossz, ordinaré faggyúgyertya, féloldalvást dőlve a bő lyukú bádogyertyatartóban, mintha a könyei folytak volna, úgy folyt le róla a forró faggyú, lassanként egész a pamut beléig elol-

vasztva önmagát, mint azok a gyöngé emberek, kik hagyják magukat könyeik által elpusztítani.

A kis fiú pár perc múlva már aludt a meleg ágyban s a két öreg különböző gondolatokkal nézegette a rosszúl égő, imbolygó lángot. Ami a gondolatokat illeti ugyan, abból csak az öreg asszony fejében volt szűkecskén, a párja fejében még szűkecskén sem volt. Csak feküdt, pipázott, nézett, közbe észlelte a komisz dohány neki izló keserűségét, érezte a meleg ágynemű kellemetességét, melynél egyéb vágy a jólérzést illetőleg, máskor se igen, de e percekben épen nem bántotta őt.

A fiatal asszony szóvalan, csukló zokogása fokozódott. Az apját nem izgatta ez a zokogás, de az anyja nem állhatta tovább szó nélkül.

— Megint megvert ? — kérdezte bizonyos félénk tartózkodással, melyet egyik asszony a másik olyan iránt érez, akihez valamely szála a vérnek, vagy akár a közös

sors fűzi. De ezen a szimpatikus tartózkodáson kívül volt valami egyéb is az öreg asszony hangjában ; a parasztasszony szenvedéshez szokott közönye, ez a tudatlanul bűnös, de egyszersmint mélyen megható passzivitás, mely a nőt, az örök s az örökkön szenvedő nőt jellemzi.

A fiatal asszony hátravetette fejét, a búboskemence jó meleg, meszelt falához s nem szólt.

— Megvert ? — kérdezte másodszor az öreg asszony s bánatos részvétellel nézegette szerencsétlen leányát.

— Meg. Egy csomót kitepelt a hajamból s az egyik arcom máris feldagadt.

A hangban, melylyel e pár szót elmondta, nem volt semmi különösebb indulat s különösen nem volt : gyűlölet, mélyebb harag, vagy fenyegetés. Csak fájdalom. Az a senkire teherként nem nehezülő, állati fájdalom, mely saját emberi rendeltetésének célját ép úgy nem ismeri, mint személyének emberi és társadalmi értékét s főképen, halvány

sejtelmével sem bír annak, mennyi az a jog, melyet ép, egészséges testi és lelki tulajdonságainál fogva lefoglalhat saját részére, az önérzete biztosítása, megőrzése, körülsáncolásául, hogy azt mondhatná : tudom, mit türhetek el mint asszony s mit mint ember ; s tudom, hogy a sok és érdemetlen bántalmak ellen hogyan védekezzem.

Az öreg asszony megfordult az ágyában. Később felkelt, hogy elkoppantsa a gyertya pamutját.

— Egye meg a fene a részeges gazemberjét, — mondta mérgesen s a fakana-péról két székre rakta az ágyneműt, s a kanapéra derekaljat tett, párnát és takarót.

— Feküdj le, Julis, — szólt s ő a kemence padkájára ült és onnét nézegette a rosszúl égő gyertyalángot.

Julis lefeküdt. Maga mellé vette a gyereket s betakarózott. Fázott, hallani lehetett a foga vacogásáról. Az öreg asszonynak mintha a szivét hasogatták

volna, úgy fájt ezt a fogvacogást hallgatni. Felállt s még egy takarót tett reá.

— Nézze, — szólt az urához — a Julis dolgában valamit kellene tenni. Az a bitang még egyszer agyonüti.

Az öreg nem szólt semmit.

— Alszik kend? — kérdezte az aszszony kis szünet után.

— Nem alszom, — hallatszott az ágyból.

— Hát tegyék kend valamit a lányáért.

Az öreg ember felült s kiverte a pipáját az ágya mellé, le a földre.

— Tegyek — dünnyögte kedvetelenül.

— Mit tegyek ?

— Beszéljen azzal a zshivánnyal.

Az öreg a dohányzacskóját kereste a párnája alatt, de nem találta. Jobbra fordult, balra fordult, utóljára az ágy mellé nézett. Ott feküdt a zacskó a földön. Fölvette, az összegörcsölődött madzagot nehezen kioldotta, dohányt öntött belőle a tenyerébe, megtömte a pipát, meggyújtotta, aztán kiköhögte, kikrákogta magát és visszafeküdt az ágyba.

— Mit gondolsz, — mondta vagy tiz perc után — mit lehet annak mondani? Férfiember nem szereti, ha a dolgába beleszólnak.

— A kend lányát veri az a jó madár, hát az nemcsak az ő dolga, hanem a kendé is, — felelte az asszony.

Az öregember a mestergerendára bámulva gondolkodott egy kis ideig.

— Az nem úgy van — mondta, miközben hol a pipáját piszkálta meg, hol meg a rosszul szelelő szárába fújt bele. — Mert az másként van. Amig Julis csak az én lányom volt és senkinek se volt a felesége, ha úgy ütöttem volna, hogy agyonverem, akkor se lett volna senkinek beleszólása. De most, így, hogy valakinek a felesége és nekem csak a lányom, hát nem szólhatok bele, hogy az ura ne üsse. Nem üti agyon.

— De még azt is megteszi, hogy agyonüti! — felelte az asszony s mert fázott, visszafeküdt az ágyába.

Az öreg ember legyintett a kezével.

— Dehogy teszi !

— Benne lakik kend? — kérdezte az asszony ingerülten — hogy olyan jól tudja, mi lakik benne?

— Lakik az ördög !

— Nohát akkor !

— Hát nem üti agyon.

— Honnét tudja kend?

— Tudom. Agyonütöttelek én téged?

Elhallgattak. A gyertya a végét járta s a lefolyt faggyú sercegve égett a gyertyatartó oldalán. A kis fiú jóízűen szuszogott a meleg dunyha alatt s a fiatal anya csöndes sirása kihallatszott a takaró alól.

— Hallja, hogy sir ? — szólt szemrehányólag az anyja.

Az ember félvállról felelt.

— Azért asszony, hogy sirjon.

Künn az utcán a bakter elment a ház előtt, hallani lehetett, nagy, szalmával bélelt csizmája alatt, hogy nyikorog a hó s a harmadik vagy negyedik ház előtt ép kikiáltotta az órák számát, de a szom-

szédban kukorékoló kakastól nem hallatszott be tisztán.

— Hány lehet? — kérdezte az öreg ember.

— Ha a Deákék kakasa kukorékol: egy, ha a Csontoséké: kettő. — felelte az asszony.

— Az ugyan mindegy, — gondolta az öreg ember. — Egy vagy kettő... — S a másik oldalára fordult.

Az Alszezen a kutyák elkezdtek ugatni. Előbb egy vastag hangú, erről azt mondta az öreg asszony: ez a Kárászeké, aztán egy mérges kutyahang hallatszott s végül valamennyi alszezi kutya ugatott.

A fiatal asszony még mindig sirt. Már egy jó órája feküdt s még mindig hallatszott rejtegetett zokogása. Az anyja sóhajtozott.

— Nyugodj meg, fiam!

— Nem lehet, édes anyám, — hallatszott a fiatal asszony hangja. — Én elpusztítom magamat.

— Hallja? — fordult az öreg asszony

az ura felé. — Nem állja ki azzal a részeges gazzal.

Az öreg ember nem felelt.

— Hallja? — ismételte. — Nem állja ki.

— Dehogy nem állja!

— Inkább meghalok, — zokogott a fiatal asszony.

— Dehogy halsz!

— Meg a, meglássa! — s már az öreg asszony hangja is sírásra állt.

— Ördögöt! — szólt nyugodtan az ura.

— Olyan részeges gaz mellett nem is töltheti az életét.

— Majd elhagyja az ivást.

— Dehogy hagyja.

— El!

— Benne lakik kend?

— Magamba lakom. Én nem elhagytam?

Az öreg asszony hallgatott.

— Nem elhagytam?

— El. Húsz esztendő után. Negyvenöt esztendőös korában.

- Na?
- A köhögése miatt.
- Hát emiatt. Majd az is elhagyja.
- De addig !?
- Hát addig. Neked jobb dolgod volt?

Az öreg asszony sóhajtozott. Olyan sűrűn, hogy a könnye kicsordult tőle s végig-gurult sápadt, sovány arcán és megállt abban a mély barázdában, mely ép úgy, mint a leányának, huszonnégy esztendőskorára már ott ült az ő szájának szögletében is. És a barázdák nőttek, mélyültek. A sok könyvtől, gondtól, szenvedéstől, a sok éjszakázástól, gyerekszüléstől, gyerekszoptatástól, nehéz munkától. A kapálás, aratás, a sok hideg, a sok meleg, a szegénység, betegség, amig végre elmúlt az élet legszebb, de neki legszerencsétlenebb része : az ifjúság. Elmúlt . . . Áldassék érte az Úr neve . . .

Hajnalodott. Még csak négy óra volt, de az öregasszony már fölkelte. Meg kellett etetni a disznót, marhát, fejni a tehenet, a darálni való kukoricát is ki kel-

lett mérni, a kemencébe is be kellett fűteni és fölkelte. Fölhúzta a csizmáját, lassan felöltözött, bekötötte a fejét, betakarta a kis unokáját, az ura mellől, aki elaludt, elvette az égő pipát, a leánya fekvőhelyéhez lábtól egy széket tett, hogy ne csúszszon le róla a takaró és lábujjhegyen, a sötétben kotorászva, kiment a szobából, csöndesen húzva be maga után az ajtót.

AMIRŐL NEM TUD A VILÁG

I.

A nagyságos úr ágya szélén egy ember ül. Egy láthatatlan ember és az éj csöndjében beszélget az álmatlanul fekvő nagyságos úrral.

— Hogy is volt csak ?

— Három esztendeje, egy májusi délután, a Ferenciek templomából egy karsú, szőke nő jött ki. Egyszerű fekete ruha volt rajta, fején kis fekete kalap s a szőke haja nagy fonott kontyban, a tarkóján csillogott, égett, melegített, mint valami nagy csomó olvasztott arany.

A Kossuth Lajos-utcáról ép akkor fordultam be, mikor a nő kijött már a templomajtón s az arcát csak futólag láttam, de a haja maga után csalogatott, mint

a kincskeresőt a lidérccláng. Keresztülment az Egyetem-utcán, Kálvin-téren, az Üllői-úton s innét a kilencedik kerület egyik mellékutcájába fordult be. Követtem. Elmult fiatalságom után ez volt az első eset, hogy nőt követtem. Inkább már a nők követtek engem. Kitünő nevű ügyvéd, publicista, gazdag ember vagyok, még ma is mindössze negyvenöt esztendő s az ilyen férfinak Budapesten csak meg kell rázni a rózsabokrot és hull eléje a virág. S én elég gyakran megráztam. Már t. i. azt a bokrot, melyet titkos utakon szállítanak az ember elé, vagy amelyik véletlenül került utamba.

Mert hogy magam járjak utána, sem adóm, sem kedvem nem volt hozzá. Okos férfi nem adja magát asszonycsábításra. Sőt az egész szerelmi életét úgy rendezi be, mint a fehérneműváltást. Az inasa kikészíti az embernek, a csukott ajtó mögött magunkra vesszük s többé se nem beszélünk róla, se nem emlékszünk reá.

Különben is a szerelemre jól vigyázzon minden olyan férfi, aki nem színész, katoná, vagy nem valami művészi pályán dolgozik, hogy jól elrejtse, mint a Wertheim-kasszája kulcsát, vagy a legtitkosabb chance-ait. Így kívánja az ízlés, a világ és a saját érdeke. A szerelem, még ha olyan nagy ember nézi is le, mint Napoleon vagy Deák Ferenc, távolról sem olyan ellenség, aki ne tudna ártani. Ha akkora is, mint egy egér, megölhet és megölt már nem egy elefántot.

A láthatatlan ember megszólalt :

— Nem vagy egészen őszinte. Úgy állítod be magadat a szerelem és a világ közé, mintha a szerelmi szenvedélyek nyavalyáitól igyekeztél volna saját magadat folyton őrizni. Hogy nehogy úr legyen rajtad. Beszélj nyiltabban. Egyedül vagyunk.

— Legyen, beszéljünk egész őszintén. Nagyon vigyázok a külső életemre, melyet a világ számára tartozok élni. Vigyázok, hogy példás férjnek, a legjobb

családapának tartsanak úgy a feleségem s a két gyerekem, mint a világ.

— Szóval, neked az volt legfőbb ambíciód egész életedben, hogy a világ korrekt embert lásson benned — szolt a lát-hatatlan ember.

— Az. És sikerült is elérnem.

— Tudom. A világ esküszik korrektségedre. Menjünk tovább: . . . A szőke-hajú nőt a Ferencvárosba kísérted. Sok időd volt.

— Nem volt sok időm, de a sétára szükségem volt. Ép a nagy fejfájásom miatt jöttem el hazulról s a szőke konty előttem csak ürügy volt célom program-jának betartására. Az olyan embernek, mint én vagyok, folyton dolga van. És én sokat dolgozom.

— Ez igaz. Vagyonod és pozíciód foly-tonos erősítgetésében fáradhatatlan vagy. Annyira fáradhatatlan, hogy egy nap, amikor a fiadon, akit pedig nagyon sze-rets, valami könnyebb operációt végez-tek, este lefekvés előtt, így sóhajtottál

magadban : *Egy nap, amelyen semmit sem dolgoztam !* — Folytasd !

— A szőkekontyú nő, egy piszkos háromemeletes ház kapuján fordult be, anélkül, hogy tudomása lett volna róla, hogy valaki kíséri.

Én is beléptem a kapun. Többszörös háziúr vagyok és minden ház érdekel. Az a piszkos — de amint első pillantásra eltaláltam — kitünőenjövendelmző ház is érdekelt. Önkénytelenül beljebb kerültem a kapu alól s kíváncsian szétnéztem az udvaron.

— Kit tetszik keresni? — szólított meg a házmesteri lakás ablakából egy kövér asszony, amint ép salátát dugott a kanárija kalitkájába.

Nem feleltem s megfordultam, hogy kimenjek az udvarról, mikor a kapu felől egy munkáskinézésű ember jött felém, a házmester, és ugyanazt kérdezte tőlem, amit a felesége.

Ha már benne vagyunk, mindegy — gondoltam és egy forintot nyomtam az ember kezébe.

— Az előbb egy fekete ruhás fiatal nő jött ide be, nagy szőke haja van, szeretném tudni, hogy itt lakik-e?

— Hogyne — felelte az ember szolgálatkészen — fenn a harmadik emeleten ! Már három esztendeje itt lakik. De — tette hozzá s a forintot sietve csúsztotta be a zsebébe — az nem *olyasféle* nő. Elvált asszony, zongoraleckéket ad. Szegény, de becsületes.

Mosolyogtam magamban, *Szegény, de becsületes* ! Soha sem érdekelt másoknak a becsületessége, ha csak valamely érdeknél fogva a becsület vagy becstelenség nem érintette az én érdekeimet. Nőknél pláne nem. Talán azért, mert a feleségem becsületén kívül nem hittem a többi nő becsületében. A magam állásu embernek olyan nők kínálják fel magukat közvetve vagy közvetlenül, hogy a nők egyéni becsületének értékét csak a férjen keresztül vagyok hajlandó számukra kimérni. Mert ha ezektől a nőktől elvennék a férjet, megfosztanák őket meztelenségüket takaró öltönyüktől : a becsülettől.

— Erre még visszatérhetünk — szólt közbe hidegen a láthatatlan ember. — Folytasd !

Mosolyogtam magamban és vállat vontam. Mindegy, ha már itt vagyunk, lássuk a szőkekontyu asszonyt elülről is. Nem jár vele semmi kockázat. És ez a fő. S így szóltam a házmesterhez :

— Akkor jó helyen járok. Ide hozzá utasítottak, a kis leányom mellé kellene zongoratanítónő. Hányadik emeleten lakik ?

A házmester készségesen megmagyarázta s fölmentem a harmadik emeletre. Becsöngettem. Ő maga nyitott ajtót.

— Teringettét — gondoltam, amint magam előtt láttam az aranykontyu asszonyt — egészen csinos !

Egy finom, érdekes arcú fiatal asszony állt előttem, szép, szürkésen ködös szemmel, melynek nyílt, intelligens tekintete olyasmit sejtetett, ami kevés nőben van : lelket. S a nagy, fodros szálu, puha haj alacsony homloka körül. . . .

A láthatatlan ember fölemelte vékony szellemujját.

— Most jól magadba nézz !

— Jól magamba nézek — sóhajtott a másik ember. — Az asszony az első percben megtetszett nekem. Megtetszett volna más férfinak is. Különösen az olyannak, ki megtiszteli önmagát azzal, hogy akit kedveséül választ ki, egy kis lelket is keres benne. Igaz, mindig csak *egy fél* lelket. Egész lelket csak abban keres, akit oltár elé akar vezetni. Az egész lélek a szeretőben nem csak fölösleges, hanem végzetes súly is, melyet okos férfi elkerül.

Világéletemben csak a szőke nőt szerettem. S az egész szőke nőben főképen a haját. Mindig a haján keresztül tetszett meg minden nő.

Mert megtetszeni vagy szeretni, más. Én sohase szerettem, de ezzel a legtöbb férfi így van. Amit ők szerelemnek neveznek, nem más, mint szuggesztio, regényeskedési vágy, vagy a nőktől átvett, a hisztériáig fajult művészieskedő élet önámítása.

Kétségtelenül, lesz a szerelemnek egyáltalán s közte némely férfi szerelemnek is komoly alapja, a komikus oldalát a szerelemnek nem is ez, hanem az képezi, hogy minden szerelmet : szerelemnek hisznek és neveznek.

Kissé kíváncsian, hogy hogyan sül el az én rögtönzött kalandom, hogy sikerül a hazugságom és mi lesz mindennek a vége, álltam az ismeretlen nő előtt.

Azt hazudtam neki, hogy valaki hozzá utasított a zongoraleckék miatt. És vártam a hatást, kutattam az arcát, hogy nem-e ismer ?

Nem ismert. Bevezetett a szobájába. Egyablakos kis szoba volt, szegényes, tiszta, egyszerű. Az ágyán fehér moll ágysterítő, az asztalon szép rendben könyvek s egy sarokban sok kotta.

Özvegy embernek adtam ki magamat és megegyeztem vele a zongoraórákra vonatkozólag és a díjazásra.

A díjazásnál erősen figyeltem. Megtanultam első találkozásnál beszélni minden

nővel pénzről s e téma közben tudni meg, mit jelent a pénz reá nézve. Ez a nő egykedvűen, még pedig őszinte egykedvűséggel tárgyalta a pénzkérdést. Csak az nem tetszett benne, hogy amit kimondott, úgy látszott, attól nem tér el és hogy egyetlen szavát sem felejtette el, amit a legtöbb nő, teszem föl, a húszadik szava után már elfelejt.

Ritka tulajdonság, kevés nőben van meg. A legtöbb nő beszédjének fonálát nem a logikus rendszer, hanem a logikus rendszertelenség tartja össze.

Ez az asszony ellenben szótartónak, nehezen felejtőnek, logikus észjárásu nőnek látszott, azaz nem szeretőnek való . .

Felálltam, hogy kámforrá váljak. Kezet nyújtott. A keze száraz és kellemesen hűvös volt s az arca, látszólag minden ok nélkül, egyszerre elpirult. Ezt nem értettem . . . Ebben a percben ez a nő zavartnak látszott. Mint a gyerek, aki sokáig készül valamit bevallani, de mikor ott a pillanat, pirul és hallgat.

Ennek a nőnek mondanivalója van — gondoltam s amely nőnek mondani valója van, attól nem kell félni. Csak a hallgató nő veszélyes.

És hirtelen gondoltam valamit.

— Engedje meg, nagysád — szóltam — hogy elragadtatásomat fejezzem ki gyönyörű haja fölött. Soha sem láttam szebbet. Imádom a szőke haját — És vakmerően fölemeltem kezemet, hogy megérintsem a haját.

Láttam, hogy elsápad, a szája fájdalmasan megrándul, de azért mosolygott és ügyetlen kacérsággal nyujtotta fejét előre.

— Ennek a nőnek szüksége van valakire — súgta bennem az ördög — s így reám van szüksége . . . És hirtelen magamhoz öleltem a felém nyujtott fejét s megcsókoltam előbb a haját, azután az arcát . . .

Tisztán éreztem, hogy a nő testén az undor reszketése fut keresztül. És ebben a percben fölébredt bennem a férfi. A

férfi, aki ellenségre akadt, akit le kell győzni.

Még alig akadtam életemben nem csak visszautasításra, de idegenkedésre sem ez a magányos, védtelen, nyomorultnak látszó, engedelemre hajló, de utálattól vonagló testű nő, fölizgatta érzéseimet.

Vadul magamhoz öleltem. Nem védekezett, csak derekát hátrafesztve, igyekezett elkerülni csókjaimat. De én erősen fogtam és húztam előre magamhoz. Feje a karomon feküdt. Olyan volt, mint egy halott feje. Ez még jobban ingerelt. Fiatal koromnak egy vasakarattal elnyomott perverzítése ébredt föl bennem . . . Húsz éves koromban, mielőtt a jogra mentem, egy évig orvostanhallgató voltam. És rájöttem, hogy fiatal női hullák iránt, szerelmi vágyat érzek. Megdöbbsentem, megutáltam magamat és otthagytam a bonctermet. Ekkor iratkoztam föl a jogra . . . Ha ott maradok, ki tudja, mi történik velem . . . Az emberi lélek csodálatos titkokat rejt magában . . .

Mikor azt a hullaszerüen sápadt nőt karomban tartottam, az a beteg, örült vágy, mint valami alvó kisértet, fölébredt bennem. S a számat oda szorítottam a nő füléhez.

— Mikor ? — kérdeztem.

— Amikor akarja — suttogta a nő vonagló szájjal. — El kell buknom, már nem birom a nyomorúságot . . . Régen készülök reá . . .

És egyszerüen, halottsápadtan, magába fojtott undorral megadta magát.

o o o

II.

Mikor egy óra múlva ismét az utcán voltam, összerázkódtam, mint a gyilkos, ki otthagyja áldozatát.

Elégedetlen voltam magammal és kedvetlen. Nem romantikus kedvetlenség volt ez. Ellenkezőleg, a legjózanabb gondolkodás levertsége. Az előrelátásé, mely soha, semmiféle cselekedetben nem szokott elhagyni. Fiatal koromtól úgy treniroztam magamat az élethez, hogy mindenek, amihez fogtam, előbb a végét néztem s csak azután az elejét. Szerelmi ügyeimben is. Sőt főképen ebben. A könnyed szakítást, olcsó végkielégítést kerestem minden kalandom végére, és eddig szerencsésen el is értem.

Úgy ahogy ebbe a kalandomba belementem, csak első ifjúságom idején tettem meg. Meggondolatlanul, egy ismeretlen nővel.

És kedvetlenül mentem tova az utcán. Kezdt alkonyodni s hűvös tavaszi szél fujt az arcomba. Gondolkodtam. A kaland végét igyekeztem meglátni: a nő viselkedését benne, a jellemét.

És csodálatos, nem láttam tisztán. Vagy, amint ma látom a dolgokat, nem akartam tisztán látni. Nem akartam látni, hogy a nő részéről abszolúte nem fenyeget veszély; végkielégítés, magyarázatok nélkül tovább állhatok mellőle. Hogy veszély csak saját magam részéről fenyeget, ami nem más: mint e nő iránti komolyabb érdeklődésem.

Ilyen beállításra nem gondoltam a gondolatok erős bizonyításával, csak holmi sejtelmes, halvány villanás futott olykor keresztül az agyamon, melynek leszögezéséhez sem akaratom, sem kedvem nem volt. Ellenkezőleg, olyan gondolatokkal

és érzésekkel kerültem ki a körútra, mint húsz esztendőös koromban egy-egy rendez-vousról.

Az ilyen érzéseket pedig már jó ideje nem ismertem. Én is, mint minden férfi, kis undorral csuktam be magam után az ajtót, ahol a nőt hagytam ; a jóllakottság csömörével. Most mindezt nem éreztem. Sőt inkább újabb éhség borzongatott meg s ennek gondolata, mint a zene, vagy egy szép dal rezgő visszhangja, gyönyörköd-tető érzéssel fogott körül. Ostobán és öntudatlanúl megálltam a körúton egy virágkereskedés előtt s míg a pompás rózsákat és a többi virágokat néztem, az előbb elhagyott nőt láttam magam előtt. A csodásan szép, gazdag arany hajfonatait, hosszú pillás, lecsúkott, szép szemét és leányosan gyöngéd formáit.

Megfordultam és visszafelé mentem, a nő lakásához.

Fiatal koromban, mikor még érdekelt a női lélek problémája, gyakran megtettem, hogy valami ürügy alatt visszamentem

a nőhöz, megnézni, mit csinál és mit érez, mire gondol, amint egyedül marad ?

Éreztem, hogy ezt a nőt nemcsak pusztán kíváncsiságból szeretném meglepni. Hogy tényleg érdekel, mint viseli magát, amint egyedül maradt ?

És visszamentem a piszkos, háromemeletes házba. Fölmentem a lépcsőkön s találomra benyitottam az előszobaajtót. Nem volt becsukva; úgy volt, ahogy kimentem rajta. Lábujjhegyen keresztülmentem az előszobán s benyitottam a lakószoba ajtaját. Az asszony az asztal előtt ült és sirt. Fel-felcsukló zokogással, keservesen sirt . . . Ez a nem várt jelenet megzavart. Behúztam az ajtót és elmentem . . .

Tisztán emlékezem, aznap este nem vacsoráztam és egész éjjel nem aludtam. Másnap kedvetlenül, idegesen keltem és az előző napi fejfájásom ismét és súlyosabban gyötört. Délelőtt egy fontos, elsőrendű tárgyalásom volt a törvényszéknél és az irodavezetőmet küldtem el

magam helyett. Tizenegy óráig dolgoztam, kliensekkel tárgyaltam, ekkor vettem a kalapomat és elmentem hazulról. Azt mondtam magamban: nem tudok tovább dolgozni a fejfájásom miatt. Kocsira ültem s a Ferencvárosba hajtottam. Itt a legközelebbi utcánál leszálltam a kocsiról és gyalog mentem a már ismert házhoz.

Fölmentem a harmadik emeletre és becsöngettem. És éreztem, amit hosszú évek óta nem éreztem, hogy a szívem félelemtől dobog. Félttem az elutasítástól. Vagy tiz percig álltam az ajtó előtt, miközben folyton idegesebben, türelmetlenebbül csöngettem, míg csak valamelyik szomszéd lakásból ki nem szólt valaki, hogy akit keresek, nincs odahaza. Leckeórán van.

Délután ismét becsöngettem. A délelőtti eredménnyel. Gondolkoztam, ne irjak-e neki, de erről lemondtam. Egyrészt az ügyvéd, másrészt az elővigyázó férfi, folyton résen volt bennem, ha nők-

kel volt dolgom. Fiatalságom ostoba éveit leszámítva, nem is irtam nőnek soha. És nem ír egy okos férfi sem. Az írás akkora megtiszteltetés, akkora bizalom, amelybe a férfi azt a nőt, akit bír, vagy bírt, nem szívesen részesíti.

Csak negyednapra találtam otthon a nőt. Sápadtan nyitott ajtót és szó nélkül elfogadta felé nyujtott kezemet, de a szemembe nem mert, vagy nem tudott bele nézni.

Bementünk a szobájába. Leültünk és hallgattunk. A nő lesütött szemmel ült, szenvedés és álmatlan éjjelek nyoma látszott arcán s engem megzavart ez a fájdalom és a látható ijedtség arcán, mi beléptemre elfogta.

Csak nehezen tudtam rászánni magam, pedig erősen vágyódtam utána, hogy közelebb üljek hozzá s megfogjam a kezét.

— Miért kerül négy nap óta? — kérdeztem.

A nő még jobban elsápadt.

— Megbántam, amit tettem, — szólt

könyes szemmel — és lecke után jártam, hogy még se kelljen arra az útra térnem.

— Az nem *olyan út*, — hazudtam gyöngéden, pedig tudtam, hogy olyan út és igyekeztem a kezét, mit elhúzott előlem, megfogni. — Én jó és állandó barátja lennék kegyednek, ha akarná.

A nő nem szólt semmit. Látszott arcán a küzködéséstudtam, hogy nyert ügyem van.

— És sikerrel járt a leckék után? — kérdeztem.

— Nem, — felelte a nő kétségbeesetten. — Nekem nincs szerencsém semmiben. Amelyik hirdetőhöz elmegyek, már mindenütt be van töltve a hely. És így kínlódom már négy esztendeje.

— Lássá, — mondtam, — hát miért vonakodik? Hisz maga mondta, hogy kénytelen vele, s hogy már készült reá.

Sírva fakadt.

— A nyomorúságban mindenre gondol az ember, de amikor meg kell tenni, borzasztó. Még ha ismerném, vagy szeretném, az más lenne.

— Hát szeressen meg, — mondtam. — Egy nőnél, kinek senkije sincs, nem megy nehezen, hogy megszeressen egy férfit, aki érdemes erre. Én nem vagyok akárki, úri ember, ismert és gazdag ember vagyok — s megmondtam a nevemet — és szívesen segitem kegyedet. Ne higgye azonban, hogy erőszakoskodom. Gondolja meg a dolgot és aztán írja meg nekem. Amikor akarja. Azonnal jövök . . .

Azt hittem, két-három nap múlva kezemen lesz a hívó levél. Egy hét múlva sem volt. Ez ingerelt, dühösített. Nem értettem a vonakodást, mikor már nem volt semmi értelme.

És leskelődtem a nő után. Hordárt küldtem utána, hogy hova megy, merre jár, kivel érintkezik, de semmi gyanús dologra nem jöttem rá. Kenyér után járkált, reggeltől estig. A cipője már keshedt volt, a sarka le volt taposva, a blúza meg volt stoppolva, kalapján a szalag régi, fakó és még mindig nem irt.

Csodálatos, mennyivel könnyebben el-

buknak a nők egy selyemruháért, sőt még egy kalapért is, mint a betevő falatjukért. Úgy látszik, annak a nőnek, aki a kenyérért önmaga harcol, drágább a becsülete, mint azé, akit eltartanak.

A harmadik hét végén mégis megjött a levél. A pénz, mint mindig, megülte diadalát az erény fölött . . . És az aranyhajú asszony a kedvesem lett. Végkép megadta magát . . .

Egyszer elmondta az élete történetét. Közönséges, banális történet. Az apja vagyonos kereskedő volt, de az anyja halála után, a második házasságban, az apja tönkre ment. És neki hozzá kellett menni az első jelentkező kérőhöz, kitől alig három évi házasság után kénytelen volt elválni. A férje kártyás, lump, részeges fickó volt. És négy esztendeig zongora-leckeadással tengette életét.

És ekkor huszonhat esztendő volt. Gyerekéveit leszámítva, örömtelenül telt élete. Családi, hitvesi szeretet nélkül. És még sem voltam képes a legkisebb von-

zalmat is kelteni benne magam iránt. Hiába volt minden kedveskedésem, gavalléros bőkezűségem, az asszony nyugodt, hideg, egykedvű és szomorú maradt.

Ezek pedig csak fokozták iránta szenvedélyemet.

Szenvedélyt mondok, mert mint a későbbi események beigazolták, szerelemről nem beszélhetek.

Modern férfi vagyok, úri ember és a külsőségek embere, kinek lehetnek szenvedélyei, de nincsenek szerelmei.

Pedig azt hittem, szeretem ezt a nőt. Úgy látszik, érzelmek dolgában a legokosabb és leghidegebb eszű emberek is tévedhetnek. Ennek az lesz az oka, hogy minden ember jobbnak hiszi magát, amilyen jó tényleg. Pedig nincs annyi elméleti jóság, amennyi gyakorlati gonoszság van az emberekben . . .

Mondom, azt hittem, szeretem őt. Ha egy napig nem láttam, másnap már siettem hozzá és ami legszokatlanabb, egy

esztendő után is annyi vágygyal, mint egy esztendő előtt.

És eljöttt s elmúlt a második esztendő is. Két-három hónapnál tovább még nőtlenségben sem maradtam meg nő mellett. Minden okos férfi különösen vigyáz arra, hogy egy-egy viszony megszokottabbá és bensőségebbé ne váljék reá nézve. Sőt még arra is gondosan vigyáz, hogy a nőre nézve ne váljék azzá.

A fűzfa-szerelmeket csak rövid lejáratú váltókra állítja ki a magam állású férfi.

És ennek dacára, én ezt a nőt a második év eltelte után is szerettem . . .

A láthatatlan ember, aki hosszasan hallgatott, most megszólalt :

— Szükséges volna, ha néhány szóval azt is elmondanád, minő varázsnak tulajdonítod ma már ezt a szokatlanul hosszan tartó ragaszkodást ?

— Semmi másnak, — sóhajtott a kérdezett — mint annak, hogy ez a nő két esztendő után is az volt számomra, aki két esztendő előtt : a hideg északi sark !

Ez a nő se föl nem melegedett mellettem, se szerelemről soha nem beszélt és soha se kérdezte, hol jártam, ha távol maradtam, mit csináltam, miért nem jöttem . . .

A láthatatlan ember újra megszólalt :

— Nézz bele jól a lelkedbe. Vajon a ragaszkodásodnak nem-e egyik okozója volt ez a kényelmes viszony is ? Az, hogy az asszony olyan kényelmes szerető volt, amilyen a többi egyik sem ? Ez nem csinált jeleneteket, nem féltékenykedett, nem marasztott, nem hívott.

— Meglehet ! Az bizonyos, hogy nagyon ragaszkodtam hozzá. A második év végén aztán egy nap meglazult ennek a ragaszkodásnak a szála.

A nő, csodálatosan megváltozott arccal, kicserélt szemmel, nekipirult izgatottsággal, egy titkot súgott fülembe.

o o o

III.

Egy februárvégi este történt. Havas eső esett odakünn, kellemetlen, hideg szél járta át testemet és a családi asztal finom terítéke, pompás vacsorája után sietve ültem az utcán kocsiba, hogy egy másik meleg otthon élvezetében részesüljek.

Már nem a ferencvárosi házban lakott az aranyhajú asszony. Két esztendő alatt négyszer változtatott lakást.

Ez a gyakori lakásváltoztatás az én kívánságomra történt. Nem szeretem szerelmi találgáknál az állandó lakást. Ha már állandó kedvese van az embernek, legalább ne tartson a kedvesének állandó lakást.

Máskülönben nagyon szerény kis lakások voltak ezek. Kétszázötven-háromszáz forintot fizettem értük évente. Ezt s az ékszereket leszámítva, mikkel elég gyakran kedveskedtem neki s amiket ő mindig hidegen, kedvetlenül fogadott és sohasem láttam, hogy viselte volna, havonta csak harminc forintot fogadott el tőlem. Többet egy krajcárt sem. Azután is eljárt tanítani és sohasem hallottam tőle, hogy bárminő szükségről panaszkodott volna. A ruházata egyszerű, csinos, tiszta volt mindig s a legkisebb fényűzési vagy cifrázkodási vágyat sem fedeztem föl benne. E mellett házias, dolgos és művelt teremtés volt.

Azon a februáriusi estén, mikor becsöngettem a kis budai lakásába s a kis gyerekleány-cselédje beengedett, a zongora mellett találtam.

Profilban ült az ajtóhoz és nem hallotta az ajtó nyílását. Valami klasszikus darabot játszott, nem tudom mit, — nem értek a zenéhez — és olyan kifejezés ült az

arcán, mint szent Ceciliának, mikor az angyaloknak játszik.

Még nem láttam ilyen szépnek. Az arca halvány volt, de a kifejezés rajta annyira ismeretlen, valami merengő boldogságtól szinte magasztos ragyogású volt, hogy meglepődve álltam az ajtóban. És egy kellemetlen, bántó gondolat borrongatott meg.

— Ez a nő szerelmes! — gondoltam hirtelen.

Annyi lágyság, ismeretlen álmodozás ült a finom, csöndesen hideg arcán, hogy düh fogott el.

De nemcsak ő, hanem még az egyszerű kis szobája is, mintha valami ünnepi, boldog karaktert vett volna föl magára. A függő petróleumlámpa, melyet még sohasem láttam fölgyújtva, most égett s három-négy pohárban is virág illatozott, holott máskor virágot a drágasága miatt, csak nyáron láttam nála, vagy akkor, ha én hoztam néha a zsebemben pár szál rózsát.

Ő maga is, a megszokott fekete ruhája helyett a fehér batiszt nyári ruhájába volt öltözve s a keblére egy piros rózsa volt tűzve, ami igen jól állt halvány arcához.

Itt valami készül, — gondoltam kedvetlenül s odamentem a nő háta mögé. Megcsókoltam a haját és köszöntem.

Olyan pirosra vált arccal, mint a keblére tűzött rózsa, fordult meg. Egy percig ülve maradt, miközben meleg, rajongó, könyes tekintettel nézett reám. Azután fölállt, két karját széttárta és magához ölelt. Szenvedélyesen, forrón és két esztendő óta most először csókolt meg magától. Azután a fülemhez hajolt és belesúgta: hogy anya lesz.

A láthatatlan ember újra megszólalt.

— Jól vigyázz! Jogodban áll védeni magadat, de nem lenne helyes. Én elvégre is a lelkiismereted vagyok és kötelességem azt parancsolja, világítsak be minden kis rejtett szögletébe lelkednek, mint mikor sötét szobában legurul a gyűrű s a tulaj-

donosa minden kis zúgba bevilágít az égő gyufaszállal. Akarod ?

— Akarom ! — sóhajtott a férfi s az éjszaka csendjében letörülte verejtékes homlokát. — Akarom, mert úgy se látok tisztán. Nem tudom, nagyon gonosz vagyok-e, gonoszabb, amilyenek az embernek lennie kell, vagy csak ember vagyok. aki nem lehet más, mint amilyen az ember.

És néztük egymást a fehérruhás nővel. Úgy néztünk egymásra, mintha akkor láttuk volna először egymást. Ő most fakadó szerelemmel, én most fakadó közönnyel.

A férfi, aki beszélt, látta a sötétben a láthatatlan ember szellemujját, amint fölemelte és szólt :

— Én már világítok !

— Hiába világíatsz ! — sóhajtott a férfi. — Nem tudok beszámolni a ténynek mibőli keletkezéséről, nem tudom, micso-da gondolatok működtek bennem, mi idegenítette el tőlem ezt a nőt. Csak érez-

tem, hogy egyszerre idegenné lett reám nézve. Egy senki, egy semmi lett, egy kellemetlenné vált szerető.

A gyerek születése, a lekötöttség, a kötelezettség, a fölfedeztetés lehetősége, vagy a nő ezutáni ragaszkodó vonzalma idegenített el tőle? Csakhogy egyszerre, azonnal terhemre vált.

Kézen fogott s leültetett a kanapéra maga mellé. A kezemet folyton fogta s gyöngéd, meleg tekintettel nézett reám. Megható volt, de én ebben a percben boszús kíváncsiságnál egyebet nem éreztem iránta.

— Nem gondolja, — kérdeztem, — hogy a gyerek útjában lesz? A jövőjére, egész életére?

— Micsoda jövőmre? — kérdezte szelíd mosolylyal.

Vállat vontam.

— Azt nem lehet tudni! Még fiatal, férjhez mehet, vagy a kenyérkereseti pályáján útjában lesz. Egy gyerek nagy teher . . .

Fájdalmas meglepődéssel nézett reám.

— Férjhez mehetnék ! Hogy gondolhat ilyet ? Egy hazugsággal és egy folttal az életemen ? És minek is mennék ? A gyerekem majd mindenért kárpótol. És ön se hagy el . . .

Jól a szemébe néztem. Nem volt benne sem kérdés, sem kutatás, sem gyanakvás. Csak állítás, bizalom, hit.

És ez sem hatott meg. A férfit egyáltalán hamarabb meghatja egy gyilkos szenvedése, mint azé a nőé, kitől szabadulni akar. Ennek sem az erénye, sem a fájdalma nem hatja meg.

Bizalommal, melegen nézett reám és szeretettel simogatta kezemet.

— Ne féljen, — szólt, — mi sohase leszünk terhére . . . Sem én, sem ő . . . Ha ön nem akarja, azt sem fogja megtudni, ki volt az apja . . . És én dolgozom érte. Akármit ! Oh, most erősebb leszek, mint eddig voltam. Most lesz valakim, akit szeretni fogok, s aki engem szeretni fog. Mióta az anyám meghalt,

senki sem szeretett. Pedig akkor csak tizenkét esztendő voltam még.

Ez sem hatott meg. Szivarra gyújtottam s megnéztem az órát. Vágytam elmenni.

— Mindjárt a klubba kell mennem, — szóltam. — És mondja, — folytattam, — nem fél a világ megvetésétől? Mert a világ csak az ügyes bűnöket bocsátja meg, de az ügyetlen gyöngeséget vagy szerencsétlenséget soha.

Megrázta a fejét.

— Én a gyermekemet nagyon becsületes emberré nevelem. S ha a világnak egy becsületes embert s az Istennek egy jó lelket adok, miért ne bocsátaná meg a világ nekem azt a szerencsétlenséget, amiért nem vagyok szerencsés asszony?

Mosolyogtam a naiv ostobasága fölött s mert szokatlanul szép volt kipirult arcával, lelkes, tündöklő szemével, magamhoz szorítottam és megcsókoltam. Azután fölálltam. A bizalmas együttlét idejének megrövidítését rögtöni tervszerűséggel,

még akkor mindjárt meg akartam kezdeni. És nyakkendőmet a tükör előtt igazgatva, szóltam :

— Maga gyerek, kicsikém !

Szándékosan használtam ezt a szeretőknek való címet. Azelőtt mindig a nevén szólítottam.

Csodálkozva nézett rám s a pír lassan elhalványult arcán.

— Miért mondja, hogy gyerek vagyok ?
— kérdezte remegő szájjal.

— Mert nem ismeri az életet, — feleltem, — és nem tudja, hányszor meg fogjaátkozni annak a gyereknek születését. — Megfogtam a kezét és erősen a szemébe néztem. — Ha okos lenne, adnék magának egy tanácsot . . .

Elsápadt. Sejtette, mit szeretnék mondani.

— Nem, nem ! — kiáltotta. — Soha !
A kalapom után nyúltam.

— Hát hagyjuk ! — szóltam.

— És maga meg tudná tenni ? — kérdezte és irtózattal nézett reám.

— Az ember mindig azt teszi, amit az érdeke parancsol, — feleltem szárazon. — És most mennem kell. Sürgős dolgom van.

Megfogta a kezemet, szívéhez szorította és egyszerűen, becsületesen és nagyon bájos félénkséggel a szemem közé nézett.

— Most kérdem először két év óta, — szólt zavartan, — hogy szeret-e? Mert szükségem van erre a kérdésre. Mert én . . . — és mindjobban megzavarodott — magát . . . most már . . .

Fejét a mellemhez szorította és bennem minden érzés abban az egy vágyban összpontosult, hogy minél előbb künn legyek innét.

— Nagyon sietnem kell, — mentegetőztem, — csak egy percre jöttem föl.

Mintha megütöttem volna, ijedten, nagyra nyílt szemmel távolodott el tőlem. Az arca krétafehér lett. Még nem láttam ilyen hirtelen elváltozni arcot.

— Holnap eljövök, — próbáltam vigasztalni, pedig távol állt tőlem ez a szándék.

Nem szólt semmit, az asztalhoz támaszkodva állt. Megcsókoltam a haját s az ajtóból visszaszóltam :

— Holnap !

Nem válaszolt.

Mikor leértem az utcára, nagyot lélegzettem. Minden férfi így lélegzik, mikor megszabadul egy viszonytól, vagy legalább is a szabaduláshoz vezető első lépést már megtette.

Az ördög vigyen el minden szerelmi viszonyt — gondoltam, — ez az utolsó életemben. Ami ezután jön, az már csak : ahány csók, annyi nő.

És azonnal megállapodtam a visszavonulás módja fölött :

Folyton ritkuló látogatások, melyek elfoglaltsággal, családi ügyekkel, betegségekkel okoltatnak meg. S amily arányban ritkulnak a látogatások, oly arányban nő a pénzbeli segítség. Mikor aztán végkép előtte áll a tény : hogy el van hagyva, akkor már ott lesz mellette a vigasztalás : a gyerek. És nem tud meg

senki semmit. Az egész kaland vége : legfőlebb egy kis pénzáldozat lesz.

És hozzáfogtam tervem betűszerinti végrehajtásához.

Az asszony nem szólt, nem kérdezett soha semmit. Nem panaszkodott, nem tett szemrehányást. Csak minden látogatásomkor sápadtabbnak és szomorúbbnak láttam.

Majd eszére tér ! — gondoltam.

Már hat hónap múlt el a februáriusi est óta, szerelmi érintkezés nem volt többé köztünk s három-négy hétben egyszer kerestem föl.

Mindig varrás mellett találtam. Csipke és gyolcsok között. Készítette a kelengyét.

Most öt nap előtt, majdnem öt heti távollét után kerestem föl. Nem voltam itthon, a családommal falun voltam.

Erősen meg volt fogyva, sápadtabb volt mint azelőtt és szemében kétségbeesett, mély szomorúság borongott.

Megdöbbentem és egyszerre lelkiismeretfurdalás fogott el. Megfogtam a kis,

átlátszó, vékony kezét és megcsókoltam. Hallgattunk . . . Ő varrt, én csak sokára mertem megszólalni.

— Már nem ad leckéket ? — kérdeztem.

— Nem, — felelte és elpirult. — Az állapotom miatt mindenütt felmondtak.

A szeme könyes lett. Sajnáltam. Nem volt senkije a világon. Se szülői, se rokona. Közelebb ültem hozzá. Kis csipkés fejkötők voltak ölében s a könyei ráhulltak. Sirt . . . Eszembe jutott, mikor tizenöt esztendő előtt a feleségem varrta az első gyereke fejkötőit. A boldog, büszke, elkényeztetett, affektáló gazdag úri-asszony . . . S ez itt ! . . . Ez a szégyen, gyalázat, elhagyatás között vergődő pária. Pedig mennyivel jobb, becsületesebb, finomabb lelkű, mint a másik . . .

Magamhoz öleltem. Könye végigfolyt az arcomon. Lecsókoltam. Előbb száanalomból, azután szerelmi érzésből. Nem ellenkezett. És majdnem három esztendő után, most először éreztem odaadásában szerelmet, a szerelmes asszony szenvedélyét.

És átkarolva egymást, ültünk az esthómályban. Fejét mellemhez szorította és éreztem, amit még soha, a feleségem közelségéből sem éreztem meg, hogy ez a nő szeret engem, egész lelkével, minden érdek, minden számítás nélkül. Hogy enyém a hűség teljes megbízhatóságával: lelke, teste, minden gondolata, hogy ő az az ideális asszony-lélek, akit vagy későn, vagy soha sem talál fel a férfi.

És nehezen, de boldogan váltunk el egymástól . . .

Kis csönd következett.

A férfi, aki az éjszaka csöndjében egy láthatatlan emberrel beszélt, kissé elhallgatott, megtörülte homlokát, megnyomogatta fájdalmasan lüktető halántékát. Azután folytatta:

. . . Másnap délelőtt, valami dolgom akadt a Belvárosban. Amint az egyik utcán megyek, egy csipkekereskedésből egyszerre az aranyhajú asszony jön ki. Még soha sem találkoztam vele nyilvános helyen . . . Szemközt jöttünk. Nagyon

egyszerűen és rosszul volt öltözve, annyira rosszul, hogy szinte csúnyának látszott. Nem az a bő, elegáns szabású ruha volt rajta, mit úri nők ilyen állapotban viselnek s a legnagyobb zavarba hozott. Az utcán sokan jártak s éreztem, hogy ezt a nőt, akit tegnap este még szerelemmel tartottam karomban, ezt a jó, hű, édes, szegény teremtet, a gyermekem anyját — *szégyellem* . . .

És amikor elmentem mellette, egyszerűen nem vettem észre. Fejemet magasra emelve, elnéztem feje fölött . . .

Előző nap azt ígértem neki, hogy másnap ismét fölkeresem. S bár el voltam készülve a tagadásra: hogy nem láttam, nem mentem el. Resteltem magam. Sőt harmadnap sem mentem el.

Negyednap, amint reggel olvasom az ujságokat, egy kis hirre és névre téved a szemem: *Öngyilkos fiatal asszony* . . . Halántékon lőtte magát és szörnyet halt . . . Ok: ismeretlen . . . Levelet nem hagyott hátra . . .

Ő volt, az aranyhajú asszony . . .

A kórházból temették el, ingyenes temetést kapott . . . Nem tehettem érte semmit . . . Nem kompromittálhattam magamat . . . Neki már úgy se használtam volna vele . . . Meg se néztem, ott se voltam a temetésén. Csak a kis szolgálója kísérte a koporsóját . . .

*

A drága bútoros, finom szomszéd szalonban kettőt ütött az óra és a láthatatlan ember felállt az ágy széléről.

A nagyságos úr elaludt.

TARTALOM:

Három nyár	5
Az első nyár	7
A második nyár	19
A harmadik nyár	32
Így múlt el az ifjuság...	43
A halottak hallgatnak	55
A szökevények	71
Homagium	85
És ez szerelem volt...	99
Az erdőben	115
A mi utaink	129
Menodora	141
Nagy Jánosné	155
Úton	171
Egyedül	187
A Florián-kávéház	201
Augusztus	213
Ősz a szigeten	227
Az igaziak...	241
Amiről nem tud a világ	257

MOLDAVIA

Qendrore Shqiptare Kuvete

A SZERZŐTŐL MEGJELENTEK
MÉG A KÖVETKEZŐ MŰVEK:

MARCSA GONDOLATAI
(Elbeszélések)

Ára fűzve 2 kor. 40 fill.

—

LEÁNYOK (Elbeszélés)

Ára fűzve 2 kor. 40 fill.

—

AMIRE SZÜLETTÜNK
(Regény)

Ára fűzve 2 kor. 40 fill.

—

BUDAPEST (Regény)

Ára fűzve 2 kor. 40 fill.

Megrendelhetők:

Légrády Testvérek könyvkiadó-
hivatalában Budapesten, V. ker.,
Váci-körút 78. szám

A SZERZŐTŐI MŰVELENTER
MÉB A KÖVETKEZŐ MŰVEK:

MARCSA GONDOLATAI

(Első kiadás)

Az első 2 kötet 40 fill.

LEHNY (regény)

Az első 2 kötet 40 fill.

AMIRE (regény)

Az első 2 kötet 40 fill.

BUDAPEST (regény)

Az első 2 kötet 40 fill.

Megrendelhetők:

1. a fenti művek könyvtárak

2. a fenti művek könyvtárak

3. a fenti művek könyvtárak

OSZK

Magyar Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

11. II.

